

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

ГОСПІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ
І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ
МІСЯЧНИК

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

Суспільно-політичний
і науково-літературний
місячник

Видас

Українська Видавнича Спілка

A REFEREED

LIBERATION PATH

Ukrainian Political
Social, Scientific & Literary
Magazine

*Published monthly by
Ukrainian Publishers*

ISSN: 0042-9422

No. 11 (560), November, 1994, Vol. XLVII

Відповідальний Редактор — Ілля Дмитрів

Члени Редакційної Колегії:

*г-р А. Бегрій, проф. г-р Г. Васькович, проф. г-р С. Галамай,
ред. П. Дужий, ред. С. Караванський, ред. С. Квіт, п-ні мгр. О. Керзюк,
мгр. О. Коваль, проф. г-р В. Косик, проф. г-р О. Кушета, інж. В. Олеськів,
проф. г-р П. Цимбалістий, ред. М. Шатилів.*

Редакція і Адміністрація

200, Liverpool Road, London, N1 1LF

Тел.: 071 607 6266

Факс: 071 607 6737

*Матеріали, підписані прізвищем чи псевдонімом авторів, не завжди
відповідають поглядам Редакційної Колегії. Редакція застерігає собі право
скорочувати статті і виправляти мову.*

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ» НА 1994 РІК

Країна	Річна передплата	Піврічна передплата	Окреме число
Австралія	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
Австрія	765 шіл.	400 шіл.	80 шіл.
Аргентина	(Амер. дол.) 40 дол.	20 дол.	4 дол.
Бельгія	2200 б. фр.	1200 б. фр.	250 б. фр.
Вел. Британія	ф. 30.00	ф. 16.00	ф. 3.25
Канада	75 дол.	40 дол.	7.25 дол.
США	65 дол.	35 дол.	6.50 дол.
Німеччина	120 н. м.	65 н. м.	12.50 н. м.
Франція	350 фр.	180 фр.	35 фр.
Швеція	350 кор.	180 кор.	35 кор.

В інших країнах — рівновартість американських доларів.

*Передплату просимо ласкаво вносити наперед, безпосередньо на адресу
Адміністрації «Визвольного Шляху» в Лондоні, або, якщо це Вам вигідніше — на
адреси наших Заступників як на стор. 3-ій обкладинки.*

Чеки виставляти на: The Ukrainian Information Service, Ltd.

Обкладинка роботи проф. Р. Лісовського

ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ

СУСПІЛЬСТВО - ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК

Кн. 11 (560)

ЛИСТОПАД, 1994

Річник XLVII

Зміст XI-ої книжки

До питань державного будівництва

Ігор Кічак: ШО ТАКЕ СОВЕТСЬКА ВЛАДА? (Документ ОУН з 1953–55 рр.)	1283
Галина Гордасевич: УКРАЇНА — ДЕРЖАВА ДЛЯ КОГО?	1292
Лесь Самійленко: «УКРАЇНСЬКА ПАРТИЗАНКА» — ... ПІДРУЧНИК УПА	1298
Едіт Богацька: КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ОЧИМА ПРАВОНАВЦЯ (інтерв'ю)	1299
Микола Шатилів: ЗРАДЖУЮЧИ ГУЛЯШНІ ІДЕАЛИ (зустрічні розмови)	1304
Наталка Прудка: АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА	1312
Едіт Богацька: ВАЖЛИВІСТЬ СТАРОГО МІНЕРАЛУ І ВІДКИНЕННЯ СВАВІЛЛЯ У ПРИВАТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ	1319
Лесь Самійленко: ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ	1325
— ЗАЯВА ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ, СЕКРЕТАРІАТ	1338

Подвижникам праці й боротьби

Петро Лаврів: СОЛОДКО І ПОЧЕСНО ВМИРАТИ ЗА БАТЬКІВЩИНУ	1339
— 65 РОКІВ ВІД ЗАСНОВАННЯ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У ЛЬВОВІ	1342
Володимир Микула: БОРЕЦЬ-ГРОМАДЯНИН (Присвята сотн. Вернигорі)	1343

Література

Ольга Лубська: ПРИСВЯТА	1350
Петро Кізко: НАД МОГИЛОЮ ПРОВІДНИКА	1350
Марко Босслав: ПІСНЯ КУРЕНЯ «ДЗВОНІ»	1351
Василь Ящун: КОСМОПОЛІТОВІ	1352
Василь Щурат: ПЕРЕМИШЛЕВІ	1353
Євген Сверстюк: СЛІДАМИ ВОЛИНСЬКОЇ ЛЕГЕНДИ	1354
Євген Сверстюк: ВАМ, КОМУ РОКУВАЛА ДОЛЯ — 1355; МИ ВСЕ ТАКИ ЗУСТРІЛИСЯ — 1356; НЕСУТЬ СВОЄ СЕРЦЕ — 1357; НЕБА І СОНЦЯ НЕМА — 1358; Я ЗНАЮ, ЦЕ БУДЕ ТАК: ... — 1359	

Наука, дослідни

Федір Погребенник: «ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА» (продовження, 2)	1360
Д-р Євген Максимів: СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ ЗА ДОБИ ЮЛІАНА ЦЕЗАРЯ	1367
Володимир Ричка: ТАСМНИЦЯ МОГИЛИ ІВАНА МАЗЕПИ	1375
Ірина Битко: ІННОВАЦІЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ У НОВІЙ ТА НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ	1383
В. М. Павлівський: АГРОТЕХНІЧНИЙ КОЛЕДЖ В БЕРЕЖАНАХ: ПЕРШІ РОКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	1390

Щира бесіда

Святослав Караванський: ЧОМУ ПИРІГ НЕ ХОЧЕ БУТИ ПИРОГОМ?	1393
Святослав Караванський: ДЕМОКРАТІЯ І РАБСТВО НЕСУМІСНІ	1394
Святослав Караванський: НІЖ У СЕРЦЕ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	1396

Огляди, рецензії

Галина Хода: ДИВОСВІТ ДАРІЇ РИХТИЦЬКОЇ	1398
Юрій Семенко: УКРАЇНСЬКИЙ ГРОСМАЙСТЕР ДВІЧІ ЗМАГАВСЯ ЗА ШАХОВУ КОРОНУ СВІТУ	1402
Степан Галамай: ВИМУШЕНА РЕПЛІКА НА ОДНУ РЕЦЕНЗІЮ	1404

*Архиепископ Андрей Шептицький
Митрополит Української Греко-Католицької Церкви
в п'ятдесятиліття з дня смерті*

Питання державного будівництва

Ігор КІЧАК

Співредактор «Бюлетеня Українського
Політв'язня» 1953–1955 рр.

ЩО ТАКЕ СОВЕТСЬКА ВЛАДА?

Документ 1955 року з боротьби ОУН в Концтаборах Воркути

/

На порозі ХХ ст. Російська імперія своїм історичним розвитком дійшла до того моменту, коли стало ясно, що далі в такому виді вона існувати не може: вона згине в результаті неминучої демократичної революції, або може бути збережена при умові перебудови її на нових основах. Перемога демократичної революції означала б неминуче здійснення поневоленими народами права на самовизначення. Наскрізь прогнилий царизм не міг врятувати імперію від розвалу.

За справу врятування «єдиної неділимої» Росії шляхом перебудови її на нових основах взялися розумні російські великодержавні шовіністи, що зробили вірні висновки з аналізу історичного розвитку Росії. Ці крайні реакціонери зрозуміли, що імперію можна зберегти, перебудувавши її на базі державного капіталізму шляхом повної монополізації економіки країни, чим виривалося Росію від тієї фінансово-економічної (а вслід за тим і політичної) залежності від Західної Європи, до якої так ганебно привів її бездарний царизм, і шляхом встановлення відкритої терористичної диктатури, спрямованої на придушення революційного руху народних мас як самої Росії, так і її національно-малосвідомих окраїн. Ці люди добре врахували слабкість демократичних сил Росії і одночасно зрозуміли необхідність для врятування великої Росії усунути царизм, що пережив себе. На чолі цих відданих ідеї «єдиної неділимої» великої Росії, що своїм священним обов'язком вважали вірність ідеології російського великодержавного шовінізму, став талановитий організатор і політичний діяч Володимир Ульянов Ленін. Він і його одностуді буржуазно-дворянського походження усвідомили прогресивність соціалістичного робітничого руху, пробралися до його керівництва і прибрали його до своїх рук, щоб спрямувати його в напрямку, потрібному для врятування Російської імперії.

Прикривши марксистською фразеологією про диктатуру пролетаріату і любов до демократії, про право націй на самовизначення, про соціалізм і комунізм, про засудження шовінізму (офіційного), своє справжнє

Текст відновив з пошкодженого від зберігання в шахті 40 власного рукописного зошита Негвар Зубенко, м. Стрий, січень, 1994 р.

обличчя крайніх реакціонерів, шовіністичні демагоги приспали революційну пильність народів, придбали собі прихильність гноблених мас і повели вперту роботу на здійснення своєї мети — врятування від загибелі Російську імперію. Двічі довелося Ленінові і його кліщі пережити велику тривогу: під час першої російської демократичної революції 1905 року і під час Світової війни 1914–1917 рр.

В 1905 році явно спровоковане Леніном грудневе повстання, заздалегідь розраховане на провал (в умовах того часу), підірвало сили революції і в своєму наслідку привело до її поразки. Цією провокацією Ленін вчинив левину прислугу Столипінові в справі придушення революції, поступивши так, розуміючи слабкість в той момент своєї большевицької партії і лякаючись будь-яких успіхів демократичних сил.

В 1914 році, коли гнила Росія ув'язалась у війну з могутньою Німеччиною, Ленін, розуміючи неминучий розгром її, чого не усвідомлювали інші російські політичні діячі того часу, єдиний зробив з цього послідовний висновок, що «...іменно оправдувати участь у імперіялістичній війні... означає бути не тільки антиімперіялістичним, але і антинаціональним політиком» (Ленін, соч. т. 21, стор. 245, видання 4, переклад автора), бо воєнний розгром російської імперії означав її розвал і розпад за національно-етнографічним принципом, через що був для нього настільки ж страшний, як і демократична революція. Будучи послідовним у своєму розумуванні, Ленін закликав до перетворення імперіялістичної війни в громадянську, до боротьби пролетаріату кожної країни проти свого уряду. Зрозуміло, що громадянська війна в Німеччині була єдиним порятунком для Російської імперії. Саме тому під час світової війни Ленін так рішуче заявляв свою ненависть до царизму, що впутав Росію у війну, небезпечну для неї прямо смертельним наслідком. Саме цю ненависть він переніс в 1917 р. на Тимчасовий уряд, що так недалекоглядно продовжував позицію свого попередника — царизму — в цьому питанні. Коли в 1917 р. в результаті лютневої революції царизм був повалений, а перед Росією у зв'язку з неспроможністю демократичного тимчасового уряду зберегти цілість імперії, як він не старався її зберегти, постала неминучість розвалу, Ленін вирішив, що настала пора рішучих дій. Врахувавши досвід 1905–1907 рр., коли Століпін придушував революцію з допомогою люмпен-пролетаріату, врахувавши слабкість російської робітничої класи (близько 2,16 млн. чоловік) і численність саме цієї армії зденаціоналізованого і здекласованого елементу («чорна сотня», якої нараховувалось до 14 млн. чоловік), Ленін поставив на нього свою ставку.

Мільйони рецидивістів, кримінальних злочинців, босяків, волоцюг-покидьків суспільства — все це шумовиння (Котовський і т. д.) стало основною ударною силою справи Леніна, з допомогою якої він, маючи в руках таку прекрасну організацію, як большевицька партія, за 5 років до цього очищену від всяких антиленінських елементів, після невдалої спроби 16 липня, провів 7 листопада 1917 р. жовтневий контрреволюційний переворот, повалив демократичну владу і встановив під ширмою диктатури пролетаріату диктатуру шовіністичного керівництва своєї партії. У зв'язку з слабкістю демократичних сил (кінець-кінцем вірними демократії залишилися тільки соціал-революціонери) громадянська війна в Росії вилилася в боротьбу за владу двох реакцій:

монархічної, яка даремно намагалася повернути дореволюційний стан речей (Корнілов у вересні 1917 р., пізніше Колчак, Юденіч, Денікін, Врангель) і большевицької, що, обдуривши соціалістичною демагогією про мир і аграрну реформу народні маси, повела боротьбу за збереження «єдиної неділимої» Росії, перебудованої по-новому. Право націй на самовизначення відразу було відкинене. На його місце Ленін висунув теорію доцільності відокремлення націй, залишаючи тільки за Росією право рішення в цьому питанні, виходячи з її великодержавних інтересів. Заручившись підтримкою обманутого російського народу, Ленін потопив у крові національно-визвольну боротьбу поневолених Росією народів. Російська імперія була збережена під вивіскою «Советский союз».

Правда, прийшлося йому це нелегко: в перші роки після перевороту, що дістали назву «воєнного комунізму», вся Росія опинилася у повній волі розгнужданого люмпен-пролетаріату, його грабежі і «червоний терор» викликали законну реакцію народніх мас — селянства, яке на грабіжницьку політику большевицької влади на селі («продразверстка»), на насильну організацію так званих «комун» відповіло масовими повстаннями і кінець-кінцем поставило її перед можливістю загибелі. Ленінові поневолі довелося відмовитись від пляну негайної побудови державного капіталізму і відступити перед натиском селянства, наслідком чого було проголошення так званої «нової економічної політики» — НЕП-у. НЕП-ом Ленін закріпив свою т. зв. советську владу: обмануте селянство припинило боротьбу і погодилося з советською НЕП-івською дійсністю. Друге слабе місце полягало в тому, що російська інтелігенція, на превеликий жаль Леніна, не зрозуміла суті большевицької «революції», і, будучи в своїй масі відкрито шовіністичною, перейшла в табір монархічної контрреволюції, або залишилася пасивною, внаслідок чого большевицька контрреволюція не мала з чого створити свій державно-адміністративний апарат. Але і тут Ленін показав себе дійсно талановитим політиком: він заангажував для своєї справи жидівство, яке вклало в підприємство Леніна свої фінансові капітали і дало людей для його апарату влади. Саме тому Ленін дав руку згоди і співпраці лідерові жидівської «соціал-демократії», політичному кар'єристові, популярному ораторові Леонові Бронштейнові-Троцькому, якого ще не так давно називав «юдушкою» і про якого сказав слова, що тепер прямо вказували на його самого: «Всякий, хто підтримує групу Троцького, підтримує політику брехні і обману робітників» (Ленін, соч. т. 17, стор. 213, изд. 4).

Отже в результаті жовтневого контрреволюційного перевороту і громадянської війни в новій Російській імперії встановилася терористична диктатура — так звана советська влада, яка являла собою спілку прикритого марксистською фразеологією російського великодержавного шовінізму і жидівського лихварства — московсько-жидівська комуна. Ленін дійсно геніяльно провів першу у світі люмпен-пролетарську «революцію».

//

Чому Ленін вибрав для своєї справи теорію марксизму, невірність політичних висновків якої він прекрасно розумів? Марксистська теорія як не можна краще підходила для ідеології російського великодер-

жавного шовінізму. Ленін її обробив відповідно до своїх умов, доповнивши теорією про можливість побудови комунізму в одній країні і саме, насамперед, в Росії. Кличі марксизму були прекрасним засобом для обману мас і лягали в основу його демагогії. Економічну теорію соціалізму Ленін пристосував до власної теорії державного капіталізму, політична теорія диктатури пролетаріату якнайкраще пояснювала диктатуру партії і, властиво, її керівництва.

Теорія класової боротьби була використана для розпалювання внутрішньої гризні у націй — об'єктів большевицької агресії, які ослаблені в такий спосіб ставали менш здатними чинити опір. Ідеологію пролетарського інтернаціоналізму Ленін по-мистецьки поставив на службу ідеології російського великодержавного шовінізму, ототожнивши інтереси соціалістичного робітничого руху з інтересами російського великодержавництва. Так пристосована теорія Маркса дістала назву Ленінізму.

Вже в 1920 р. Ленін розробив «майстерний шкід дійсно єдиного, і дійсно державного господарського пляну без «лапок» (Сталін, соч. т. 5, стор. 50, підкреслення Сталіна). Але приступити до негайного здійснення свого пляну — побудови державного капіталізму через опір народних мас, Ленінові не вдалося. Довелося припинити «червоний терор» і насильну пролетаризацію селянства (насадження комун), а проголосити НЕП, що означав відступ, але тимчасовий. Ленін змушений був визнати неможливість переходу до державного капіталізму прямим шляхом. «Ми змушені були зробити це окружними шляхами» (Ленін, соч. т. 83, стор. 390), — заявив він. Але оптимізм не покидав цього надзвичайного реакціонера до самої смерті і в своєму останньому виступі в 1922 р. він висловив упевненість, що «...не завтра, в декілька років всі ми разом розв'яжемо це завдання, що б то не стало, так що з Росії непівської буде Росія соціалістична», тобто державно-капіталістична (Ленін, соч. т. 33, стор. 405).

На початку 1924 року Ленін помер, передавши ще за життя свою справу в руки Йосифа Джугайшвілі-Сталіна (3 квітня 1922 р. за пропозицією Леніна вибраного генеральним секретарем ЦК партії), якого вважав він гідним своїм наслідником і продовжувачем. Це була людина величезної енергії, дуже честолюбна, з собачою вірністю віддана справі російського великодержавництва, дарма, що по національності не російського походження (що не дивно, можна нагадати хоча б відому російську великодержавну шовіністку, німку з походження, царицю Катерину II), людина з величезною ненавистю до демократії, яка з долею великої Росії зв'язала свою особисту політичну кар'єру, людина жадна влади і слави.

Сталін дійсно виявився гідним наслідником Леніна, дійсно великим продовжувачем його справи. На першому етапі своєї влади Сталін також змушений був задовольнитися наступом на рейках НЕПу. Усунувши честолюбного Троцького (1927 р.), що став до нього в опозиції, він енергійно провів індустріалізацію країни (1926–1929 рр.), а вимушену націоналізацію окраїн використав для викриття національних елементів і для притягнення частин цих елементів з еміграції на батьківщину.

Зате успіхи в пролетаризації (позбавлення засобів виробництва) селянства, яку Сталін рішився відновити в 1928 р., внаслідок селянсь-

кого бойкоту були нікчемні. Поки довелося з цим примиритися, але інтереси імперії і страх перед демократичним оточенням заставили його поспішати. Сталін прекрасно розумів необхідність «догнати і перегнати передові капіталістичні держави» (Сталін, соч. т. 10, стор. 303), щоб можна було протистояти їм. «Або ми зробимо це, або нас знімуть» (Сталін, соч. т. 13, стор. 39), — заявив він.

І ось в 1929 р. («рік великого перелому») цей рішучий диктатор проголосив свою генеральну лінію, вкинувши народи імперії в безодню безпощадного терору. Гра в «демократію» і НЕП закінчилася. Відновився кривавий ленінський «червоний терор». Національні елементи на окраїнах, що так необачно виявили себе, були безоглядно ліквідовані. Опір селянства був зламаний жорстокими репресіями і штучним голодом 1932–1933 рр., що на одній тільки Україні забрав 7 мільйонів людських жертв. Методом т. зв. колективізації сільського господарства була проведена насильна пролетаризація селянства (т. зв. колгоспи). На кінець 1934 р. большевизація (фашизація) держави була закінчена з «головокруженням від успіхів».

Методом безпощадного терору і шовіністичного переслідування був встановлений реакційний політичний режим, при якому всі галузі соціально-економічного і науково-культурного життя були монополізовані сталінською большевицькою клікою, підпорядковані і спрямовані, як також сама людина, на здійснення єдиної імперіялістичної ідеї цієї кліки — встановлення світової гегемонії нової Російської імперії — тоталітаризм, був всупереч опору народів СССР побудований найбільш реакційний соціально-економічний лад, при якому всі природні багатства країни і її економіка являються повною власністю правлячої кліки — державний капіталізм.

Так в першій половині 30-х років в СССР була остаточно закріплена советська влада як форма відкритої терористичної диктатури, спрямованої на придушення революційного руху народніх мас, на викорінення демократії, на воєнне захоплення інших країн, на винищування народів цих країн і на забезпечення режиму жорстокої реакції, що базувалося економічно на державному капіталізмі, а політично на тоталітаризмі — большевизмі, російській різновидності фашизму. Сталін дійсно геніяльно завершив розпочату Леніном справу, повністю оправдавши надії і сподівання свого вчителя.

Досліджуючи тоталітарні держави, а їх поки що історія знає три (фашистська Італія, націонал-соціалістична Німеччина і большевицький СССР), ми спостерігаємо одне цікаве явище: надзвичайно агресивну експансивність, яка кінець-кінцем і стає причиною їх загибелі. В чому ж криється причина такої величезної імперіялістичної експансії? Якщо ми пригадаємо собі, що і німецький нацизм, і італійський фашизм, і російський большевизм породжені глибоким страхом реакції перед демократичною революцією, то нам безсумнівно стане ясною причина цієї експансивності тоталітаризму: це ненависть до демократії, в якій він бачить загрозу неминучої своєї загибелі. Ця ненависть заставляє тоталітарні держави до експансії.

літарну систему кидатися на демократичне оточення із палкою жадобою його знищення. Поки кругом існує демократичне оточення, так довго тоталітаризм не може бути спокійним за своє існування.

Експансія московського більшевизму в перші роки його існування обмежилася межами Російської монархічної імперії. Ленін до певної міри не претендував на надто великі завоювання. Одночасно з боротьбою проти монархічної контрреволюції Ленін повів агресивні війни тільки проти народів Російської імперії і кінець-кінцем зумів їх повернути під панування Москви, окрім Польщі, Прибалтійських держав і Фінляндії, від підкорення яких довелося відмовитись. З інших країн, що не належали Росії до революції, Ленін опанував одну лише Монголію (1921 р.). У своїй агресивній політиці Ленін використав марксистську теорію класової боротьби, насаджуючи всюди в об'єктах своєї агресії агентуру, що мала своїм завданням підривати опір націй-жертв знутри. В ряді країн Західної Європи появилися комуністичні партії, або прямо інспіровані Москвою (з людей, що побували в Росії в роки революції), або створювані людьми, що просто легко повірили політичній теорії Маркса, не додивились до її помилковості і невідповідності з ходом історії, та ще побачивши «практичне здійснення» її в Росії, Ленінові навіть всміхнулася надія прибрати під владу Росії Центральну Європу, коли в 1919 р. в Угорщині й Баварії комуністи пробували захопити владу. Але ці спроби, як дещо пізніше в Болгарії (1923 р.) не мали успіху, та і сам Ленін взагалі мав тоді перед собою інше завдання — зберегти Російську імперію. Умираючи, Ленін передав Сталінові широку агентурну сітку світового масштабу, але покищо і цей рятівник «єдиної неділимої» був зайнятий будівництвом державного капіталізму і тоталітаризму. І ось на кінець 1934 року ця робота була завершена: російська різновидність фашизму — більшевизм, був побудований. Російський шовіністичний елемент виростив власні кадри і почав виявляти охоту витіснити свого жидівського спільника. Сталін міцно прив'язав народи СРСР до російського воза. Їм залишено тільки національну форму, а в усі пори їхнього життя рішуче втиснено російський зміст. Пролетаріят світу, якому Маркс не дав батьківщини, тепер дістав її в особі СРСР, як першій і єдиній державі «пролетарської диктатури», яку Сталін цинічно назвав «вищим типом демократії» (Сталин, соч. т. 10, стор. 82–101).

Большевицька реакція, закінчивши свою чорну роботу внутрі держави, оглянулася кругом себе і жажнулася, побачивши стільки демократичних сил.

Страх перед демократією і ненависть до неї штовхав її на шлях імперіялістичної експансії, що згідно з законом історії був її шляхом до могили. 1935–1938 рр. стали періодом прямої підготовки до імперіялістичних авантур. Сталін з величезною енергією закінчував мілітаризацію своєї імперії, завершував її економічну реконструкцію. Для зміцнення монолітності держави він прибрав, не гребуючи засобами, в ці роки всіх, хто міг вважати себе в праві втручатися в його керівництво. Прибрав скрито одних (Кіров, Горький, Орджонікідзе) і, обвинувативши в цьому других, ліквідував і тих (Бухарін, Риков, Зінов'єв, Каменєв, Ягода, Єжов) і ін., придушив всяку навіть думку про якусь опозицію.

Час, що наближався — епоха імперіялістичної експансії, вимагав сильної влади єдиного диктатора, і Сталін здійснив його вимогу: він повністю провів стабілізацію свого запілля. Вже під час цієї завершальної роботи московський більшовизм вирішив поспробувати свої сили: це були репетиції на Хасані в 1938 р. і Холхін-Голі в 1939 р., де Сталін прощупував міць Японії, і генеральна репетиція внутрішньої агресії — еспанська авантюра 1936–1939 рр.

А назустріч машині московсько-більшевицького імперіялізму із ще більшою швидкістю мчала машина імперіялізму німецько-фашистського. Обидва тоталітарні хижаки зустрілись і подали собі руки до боротьби проти спільного ворога — демократії. Наслідком цієї згоди стала Друга світова війна, що розгорілася в 1939 році. Обидва спільники грабували Європу, при чому до них скоро приєднався третій спільник — Італія. Німецький нацизм з італійським фашизмом із ненавистю винищували демократію в Західній і Південній Європі, а їхній спільник — російський більшовизм — в той час брав те, що близько лежало. За короткий час Сталін захопив Західню Україну, Західню Білорусію, Прибалтику, Буковину, Бесарабію, але поламав зуби на Фінляндії, що стійко захищала свою свободу. Та надмірні апетити московського більшовизму, що виявляв надто великі (на думку Гітлера) претенсії на Балкани, стали кінцем нацистсько-більшевицької дружби і привели в 1941 р. до удару між обома хижаками. Війна з фашистською Німеччиною була для СРСР випробування її життєздатності.

Історичні обставини склалися так, що тоталітарний СРСР опинився в одному таборі з демократичним світом в його боротьбі проти тоталітарної реакції. Критичний момент, в якому рішалося питання більшевицької системи: бути, чи не бути, вимагав надзвичайного напруження сил. Роки воєнних невдач, що все таки не перешкодили московсько-більшевицькому імперіялізмові захопити половину Ірану (1941 р.), приневолити сталінську кліку відкрито звернутися до національних почуттів російського народу, російської нації. Цей зворот став кінцем московсько-жидівської комуни: російський шовіністичний елемент повів відкритий наступ на свого жидівського спільника. Російський народ відгукнувся на заклик більшевицького керівництва і рішуче став на захист своєї національної незалежності. Завдяки величезному напруженню сил большевицька система встояла в боротьбі проти натиску німецького фашизму, що мав до своїх послуг ресурси майже всієї Західньої Європи. Демократичний світ пішов на допомогу московському більшовизмові, вважаючи його менш небезпечним порівняно з німецьким фашизмом. Світова війна 1939–1945 рр. закінчилася розгромом нацистської Німеччини і її спільників — фашистської Італії, імперіялістичної Японії та інших. Але демократії рано було святкувати перемогу, бо місце розгромленої тоталітарної Німеччини займав тоталітарний СРСР, що, анексувавши величезну територію Центральної і Південно-східньої Європи, створив грандіозну Московсько-більшевицьку імперію, яка стала новою, ще більшою загрозою свободі народів, демократії і самій цивілізації. З 1945 р. над світом навис кошмар большевицького поневолення. Світ, усвідомлюючи неминучість ще одного двобою, почав відбудову своєї економіки і консолідацію сил для боротьби проти московсько-більшевицького імперіялізму — останньої перешкоди на шляху до прогресу. Тим часом

Московсько-большевицька імперія переживала поважну політичну кризу. Величезна її західня частина — окуповані в 1944–1945 рр. Прибалтика, Білорусія, Україна, Польща, Угорщина, Румунія, Болгарія, Чехо-Словаччина, Альбанія запалали у вогнях широкої національно-визвольної боротьби.

В 1946–1947 рр. в СРСР почалася харчова криза. Економіка країни була сильно підірвана під час війни, і Сталінові довелося поспішно її піднімати, готуючись до дальшої експансії. В 1948 р. він поніс болючу втрату — Югославії вдалось вирватися з кігтів московсько-большевицького імперіялізму. Сталін енергійно проводив повну мілітаризацію імперії, готуючись до боротьби, що мала рішати долю цивілізації. Безпощадним терором і жорстокими репресіями, ціною величезних жертв російського народу Сталінові пощастило на кінець 1948 р. придушити масову революційну боротьбу поневолених народів. У зв'язку з прямим переходом на рейки російського великодержавного шовінізму — проголошенням передового значення «великого» російського народу і його покликання до світового панування — в 1948 р. рішуче була проведена ліквідація жидівського елементу, що завдяки своєму космополітизмові став до певної міри каталізатором Західного Світу (а в першу чергу США) в моральному розкладі большевицької системи. Жидівство було остаточно витіснене від участі в советському апараті. Московсько-большевицька імперія стала явним знаряддям агресивної експансії в руках російського червоного імперіялізму. Ненависть до демократії не дозволяла Сталінові ждати завершення підготовки до нової експансії. Майже негайно після закінчення війни він знов рушив свою машину агресії.

Розраховуючи на суперечності між великими західніми державами (США і В. Британією), Сталін розпочав свої агресивні дії. В 1946 р. почалася внутрішня агресія большевиків в Греції, Індокитаї, Китаї. Сталінська комуністична агентура у Франції поспробувала дорватися до влади, але ця її спроба провалилася. Грецька авантюра також потерпіла крах, але зате в тому ж 1949 р. в результаті внутрішньої агресії під владою Сталіна опинився Китай. Окрилений таким успіхом в 1950 році московсько-большевицький імперіялізм розв'язав вже відкриту агресію в Кореї. Це був дійсно тріумфальний похід большевицької машини, що набирала все більшого розгону. Але тим часом демократичний світ, спинюючи всюди большевицьку експансію, відбудував свою зруйновану війною економіку, провів консолідацію сил, озброївся і на початку 1953 р. стало ясно: Московсько-большевицька імперія стала на порозі зудару, згідно закону історії смертельного для неї. В таких умовах в рядах московсько-большевицького керівництва виникла реакція проти внутрішньої політики терору. Ці люди вирішили для здобуття прихильності народніх мас припинити терор і перейти до демагогії як засобу обману народу. Сталін, що Ленінську терористичну політику вважав єдиною вірною основою советської влади, на думку цих «лібералів» (Хрущов, Маленков) став небезпечним для існування імперії. В результаті дій цієї групи, яку лякала надто велика безпощадність і жорстокість диктатора, була загибель Сталіна, а за ним Берії і Абакумова, що вперто обстоювали ленінсько-сталінську політику терору і репресій. На чолі Московсько-большевицької імперії стали «ліберали». Та чи допоміг цей

укол большевицькому організмові? Зовсім ні. Зовнішні авантюри в Кореї, Індокитаї, Китаї, Ірані, Гватемалі провалилися одна по одній. «Ліберальна» внутрішня політика Маленкова, Хрущова і Булганіна тільки розкрила всю гниль большевицької системи, яка вступила в стадію повного морального розкладу, посиленого включенням в неї звільненого з таборів люмпен-пролетаріату. Розклад охопив весь продажний державно-адміністративний апарат, що повністю став бюрократичним, культуру, літературу, мистецтво, сім'ю. В 1954–1955 рр. СРСР охопила нова харчова криза, яка ще більше посилюється внаслідок активізації в останній час антибольшевицького революційного підпілля. Імперіялістична ж експансія завела московсько-большевицьку імперію так далеко, що про вороття вже не може бути й мови. Перед демократичним світом стоїть проблема, яка вимагає невідкладного розв'язання: знищення московсько-большевицького імперіялізму, що являється питанням найближчого часу, знаменуватиме собою остаточну і повну перемогу демократії над тоталітаризмом, прогресу над реакцією, перемогу історичної справедливості.

У зв'язку з цим можна винести підсумок з вищесказаного про те, що таке советська влада. Советська влада являється реакційною силою, яка протягом 40 років затримала історичний розвиток Східної Європи і Північної частини Азії. Вона стоїть сьогодні на грані смерті, а з її крахом і ця остання частина земної кулі включиться в хід людського суспільства до прогресу під прапорами визнання національного принципу, демократії і соціальної справедливості.

*Червень, 1955 рік, Воркута,
Речлаг, табір шахти 32.*

“Вихідною засадою політичної програми Конгресу Українських Націоналістів є визнання потреби заміни залишків системи поневолення новим порядком, новою системою законодавства, владобудови й урядування, основою якої буде народовладний устрій. Залишки колоніальних органів влади, створених в умовах командно-адміністративної системи УССР, мусять бути замінені справжніми демократично-владними структурами, які забезпечили б владу в державі за українським народом. Держава має бути на службі народу, а не навпаки”.

*Конгрес Українських Націоналістів,
«Програма» — «Статут», Київ, 1993.*

Галина ГОРДАСЕВИЧ

УКРАЇНА — ДЕРЖАВА ДЛЯ КОГО?

Зараз маємо в Україні величезну кількість політичних діячів різних напрямів, і чи не кожен з них претендує на звання найпопулярнішого (і таки завжди можна знайти певну суспільну групу, для якої він буде найпопулярніший). З цього можна скомпонувати незліченну кількість пар, про які можна говорити, що вони стоять на протилежних позиціях. Я з усього цього різноманіття вибираю таку пару: В'ячеслав Чорновіл і Леонід Кравчук. І чи може бути більший парадокс, ніж те, що двоє таких різних людей повністю сходяться на одній ідеї. Бо виступає Чорновіл і темпераментно проголошує: «Ми повинні побудувати таку Україну, де росіянам жилося б краще, ніж в Росії, полякам краще, ніж в Польщі, євреям краще, ніж в Ізраїлі». А через якийсь не дуже великий проміжок часу виступає Кравчук, який не так темпераментно, а більш розважливо, але від того може ще більш переконливо повторює слово в слово те ж саме.

Перший раз я це сприйняла без усякого спротиву. Дійсно, ми хочемо побудувати таку державу, де б жилося краще, ніж в інших країнах, це правильно. Але вже за другим разом мені раптом спадає на думку: а українці? Як же мають почувати себе українці в тій незалежній Україні, її корінна нація? Чи і далі їм бути у якості прислужників, які працюють, не покладаючи рук, звиваючись, подають на стіл, за яким сидять гості, різні смачні страви, а самі потім у запічку доїдають залишки?

Коли Валенса, ставши президентом Польщі, виголошував свою інавгураційну промову, то він сказав: «Я хотів би бути президентом всіх поляків». Саме поляків, а не населення Польщі, серед якого є і українці, і німці, і білоруси, і росіяни, і цигани, і євреї, і литвини.

Ельцин до своїх виборців звертається: «Россияне!» Росіяни, а не народи Російської Федерації, хоча, якщо зараз провести не фальшований перепис населення, то хто зна чи отих, кого в царській Росії офіційно іменували «іногородцями», не більше ніж росіян.

Нарешті, глава Таджикистану в день незалежності дає інтерв'ю останкінському телебаченню російською мовою, — чи ж може бути інакше?, — і говорить таке: «Зараз наше головне завдання — це консолідація нації». Ви чуєте? Не покращання економічного становища, хоч можна думати, що в Таджикистані воно не краще, ніж в Україні, не про необхідність тісніших зв'язків з Росією (на відміну від Назарбаєва), навіть не про потребу зміцнювати молоду державність, а консолідацію нації ставить на перше місце глава Таджикистану. Бо розуміє, що лише така консолідація може лягти в підмурівку державності, лише єдність нації може стати гарантом незалежності національної держави.

Бо що не говорять, а саме національна держава є найтривкішою, лише вона може забезпечити своїм громадянам і волю, і заможне життя. Чому

так? Та дуже просто. Багатонаціональні держави ніколи не творилися добровільним об'єднанням (тільки не нагадуйте мені про Швайцарію!).

Завжди одна нація, спонукана почуттям агресивності супроти сусідів (російський історик Лев Гумільов знайшов для цього дуже красивий термін — «пасіонарність», що в перекладі на українську мову означає «запальність»), розширювала свою територію за рахунок тих же сусідів. А потім весь час доводилося дбати про те, щоб утримати загарбане, отже тут не могло бути мови про те, щоб дати свободу, і не вистачало сил, щоб дбати про добробут.

Отакий парадокс виходив, бо, для прикладу, коли хочеш, щоб люди не рвалися з держави, то створи їм такі умови життя, щоб їм нічого більше не хотілося. Але урядові багатонаціональної держави це ніяк не вдавалося.

Другий парадокс: навіть для людей своєї основної національності така держава неспроможна забезпечити повністю громадянські свободи і матеріальний добробут.

Російському мужикові не жилося краще, ніж таджицькому дехканові лише тому, що він росіянин. Йому хіба дозволялося пишатися тим, що він «русский человек» і вже тому вищий, ніж оті чурки.

Російський письменник міг вільно друкувати свої книги російською мовою, а українському можна було заборонити видаватися українською, але чи це означає, що перший міг вільно писати все, що думає? Як би не так!

В історії було багато чого. Маленькі держави об'єднувались в одну велику. Велика розпадалася на менші. Але держава виявляється стійкою лише тоді, коли вона збирає воєдино націю (сучасні Британія, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина). А коли розпадається, то розпадається саме по національних межах. Останній тому приклад — розпад Чехо-Словаччини на Чехію і Словаччину.

Але повернімося в Україну. Я українка з діда-прадіда. Відколи себе пам'ятаю, то я знала, що я українка, що у моєї землі доля висока і трагічна, що апостол Андрій Первозванний її благословив, а дівчина Олеся ціною свого життя врятувала рідне село від татар. Тому я вважаю, що маю право говорити все, що думаю, про свій народ, навіть якщо скажу щось гірше і прикре.

Наприклад, я не знаю у жодній іншій мові відповідника українському слову «перевертень». Відповідник «зрадникові» є у кожній мові. А от «перевертень» — це лише наше, українське. Коли, може, навіть не видав ворогам якихось таємниць своєї батьківщини, а просто відмовився від неї, забув могили своїх предків, забув рідну мову, рідні звичаї. Або й ще гірше: не забув, а глузує з них.

Хтозна, може, це інстинкт самозбереження — оця здатність «потурчитись, побусурманитись», спольщитися, зрусифікуватися? Бо ж судив Бог українцям жити на багатій землі, яка так довірливо відкрита на всі сторони, ніби сама запрошує до себе гостей: заходьте, люди добрі, їжте мій хліб, пийте мої меди, милуйтеся моєю красою!

Але гості, які приходили, дуже скоро — або й з самого початку — починали поводитися як господарі. І тоді інстинкт самозбереження підказував: а ти прикинься, що ти також з них, з гостей, що ти з цими аборигенами нічого спільного не маєш.

І людина легко, або з труднощами топтала в своїй душі все національне, ставала перевертнем, відповідно виховувала дітей, а дець у правнуках раптом прокльовувались українські гени. І таки продовжувався український народ!

А ще останні триста з гаком років нам наполегливо і настирливо вбивали в голову, що нас як українського народу взагалі нема. Коли Богдан Хмельницький укладав угоду з царем Олексієм, то це була угода України з Московією. Але Московія, зорієнтувавшись дуже швидко в ситуації, присвоїла собі не лише давню назву України, а й всю українську історію.

І вже Київ — «матерь городов русских», Олег Віщий — російський князь, «Слово о полку Ігоревім» — шедевр російської літератури. А Україну назвали Малоросією, що мало б означати щось таке меншвартісне, другорядне, гірше, менше.

А коли українці не погоджувалися з тим, що вони малороси, то можна було завісити їм на лоб якийсь тавро, як неслухняному римському рабові. Від сумнозвісної битви під Полтавою і до жовтневого перевороту 1917 року це було слово «мазепинець».

«Мазепинець» — це був ворог «царя-батюшки» і великої російської держави, це невдячний зрадник, який сміє щось «паякати» про окремішність хахлацької нації.

На зміну мазепинцю прийшов петлюрівець, якому, правда, судився не такий довгий вік, бо всього 20 років, від Першої до Другої світової війни. А потім прийшло третє тавро — бандерівець.

Бандерівцями називали всіх українських націоналістів, незалежно від того, вважають вони Бандеру своїм провідником, а чи навпаки впевнені, що він розколов, а отже послабив ОУН. Бандерівцями стали називати взагалі всіх уродженців західних областей України (навіть не обов'язково тих, які до війни входили у склад Польщі).

Мені доводилося чути, як бандерівцями називали людей з Вінницької, Хмельницької або Житомирської областей. Нарешті, бандерівець — це кожен, хто насмілювався серед людей говорити українською мовою, а не користувався «общепонятним интернациональным».

Ті, кому пощастило бути на історичних Установчих зборах Товариства української мови в Києві в лютому 1989 року, мабуть пам'ятають, як хлопчина-школяр з малого міста з Донеччини скаржився: «Коли на вулиці розмовляєш українською мовою, на тебе озираються, можуть бандерівцем назвати».

І все ж, скільки цих клятих хохлів не гробили на будівництві Сан-Петербургу чи сибірському лісопівалі, скільки не гноїли по тюрмах і концтаборах, скільки не морили голодом, скільки не стріляли і не вішали, а вони все не переводяться на цьому світі! Скільки не намагалися вбити в них національну пам'ять, а вона і вбита таки оживала!

Якщо вірити історичній легенді, то на початку нашого століття у Києві було лише три інтелігентні сім'ї, у яких спілкувалися українською мовою: Косачі, Старицькі і Лисенки. А вже через 15 років російсько-большевицькому садистові Муравйову знайшлося досить катівської роботи, стільки тих українців розвелось.

Однак зараз, на мій погляд, біда наша в тому, що ми, згадавши що ми українці, ніяк не звільнимся від страху, що нас звинуватять в націоналізмі. Бо ж нас так довго лякали страхом націоналізму, що ми й справді повірили, що це щось дуже погане. Ось і вчепилися за єдине наше досягнення: у нас в Україні нема ніяких міжнаціональних чвар, — будь-якою ціною.

Кажуть, що історія не повторюється. А я знайомлюся з матеріялами, які розповідають про події в Україні в 1917–20 роках — документами, публіцистикою, спогадами — порівнюю з тим, що маємо зараз і бачу, що повторюють ті ж самі помилки.

Чому ми тоді не зуміли відстояти незалежну Україну? Адже така собі Польща, яка була не просто поневолена, а ще й поділена межі трьома державами, зуміла звільнитися, об'єднатися і захистити свою незалежність. Чим же Україна була гіршою від неї?

А ось чим: поляки з самого початку боролися за одне — за повну незалежність. В них і мови не було про якусь там автономію в складі Росії. Тільки незалежна Польща, і більше нічого. До того ж поляки зуміли обрати собі одного вождя — Юзефа Пілсудського — і об'єднатися довкола нього.

А що ж ми, українці, що ж наші народні вожді? Спочатку вони довго вимолували в Тимчасового уряду хоч сяку-таку автономію, не раз отримували принизливого щигля по носі, і лише коли Тимчасовий уряд пішов у небуття, Центральна Рада зважилася на свій історичний Четвертий універсал, яким ми так пишаємося.

Але, коли уважно перечитати цей дійсно історичний документ, то Боже ж мій, як там наше «Правительство» виправдовується, що воно змушене проголосити незалежність України. І як вони ніяк не могли поладити все між собою — Грушевський, Петлюра, Винниченко — такі ніби розумні, освічені, порядні люди, такі патріоти України, а кожен тягнув у свою сторону.

Чи ж не те ми маємо зараз? Тільки отой так званий «оперетковий путч» (а міг же він обернутися у кривавий) змусив наших теперішніх державних мужів таки проголосити самостійність України. Але ж вони так бояться звинувачення у націоналізмі, що на все готові: спільний економічний, валютний, інформаційний, культурний, який там ще може бути — простір. А ми тут будемо з'ясовувати, хто в нас більший патріот України — Леонід Кравчук, В'ячеслав Чорновіл, чи Степан Хмара.

Польщі вдалося вирватися з «тюрми народів», бо вона зуміла довести всьому світові, що вона самостійна європейська держава, яка була загарбана Росією, і Європі буде вигідно мати отакий «буфер» між собою і большевицькою Росією. Україні цього досягти не вдалося.

Ну, звичайно, большевицькому урядові Росії було легше помиритися з утратою Польщі: для економіки Росії вона майже нічого не давала, а «заварухи» там ішли одна за другою. Правда, разом з Прибалтикою це складало чималий шмат узбережжя Балтійського моря, але з тим доводилося примиритися.

Тимчасово, звичайно; адже лишався дієвим клич: «Мы на горе всем буржуям мировой пожар раздуем!». От зміцнієм, зберемося з силами і

протягнемо «братську руку допомоги» пролетаріатові тієї ж Польщі та іже з ними.

Але без України нам ніяк не можна. Україна — це хліб, сало, цукор, вугілля, метал, це незамерзаюче Чорне море. Ні, Україну випускати зі своїх рук ні в якому разі не можна!

А ми, українці, не зуміли довести світові, що ми не якась там збожевільіла рука чи нога, який забаглося відділитися від свого тіла, що ми окремий народ, який має право на власну державу. Навіть якщо при тому треба буде виконувати роль того самого буфера.

А що ми маємо зараз? Та практично те ж саме. Включно до того, що знову Польща стала цілком незалежною від Москви і ніхто їй того не має за зле. Вже навіть йде мова про її вступ в НАТО. А от Україні і лейді Татчер, і президент Буш погрожували пальцями: не смійте!

Сполучені Штати Америки можна зрозуміти: їм вигідніше мати справу з однією сильною Росією, з якою можна поділити світ на сфери впливу. Тим більше, що Горбачов показав світові: керівники Росії можуть бути цілком культурними людьми.

Ось держави Європи мали б подумати, що їм вигідніше: зверхмогутня Росія, яка може проковтнути всіх і все, наколи в неї прийде охота, чи незалежні національні держави, яким і в голову не приходять претенсії на світове панування, бо кожна має власні внутрішні клопоти: наводити лад у своїй хаті, забезпечувати своєму народові вільне і заможне життя.

Европейські держави мали б усвідомити, що незалежна сильна Україна є одним з найпевніших гарантів миру в європейському домі. Та ба, ми знову не вміємо довести це до загального відома і допускаємо, щоб наш «північний сусід» створював і далі в світі про нас образ отії божевільної руки та ще й за затисненою атомною бомбою, з якою, окрім Росії, ніхто не справиться.

А в світі нас не знають. А в світі думають: а, може, воно й правда? Воно якось безпечніше мати справу з тим, що тобі більш-менш відоме, — навіть якщо відоме з гіршої сторони, — ніж з абсолютно невідомим.

Але найбільшою помилкою, яку робили наші політики сімдесят років тому і повторюють нинішні, на мою думку, є їхнє небажання свідомості українців. Тоді, в часах Центральної Ради, нашим державним провідникам здавалося, що всі наші біди виключно — від гніту царизму. От, мовляв, царя вже нема, а тепер ми всі дружно будемо будувати соціалізм, і тут вже не має значення, хто якої нації.

Але їх лозунги «Земля — селянам, фабрики — робітникам!» — большевики перехопили і подали більш ефектно, а той єдиний, який не можна було б перехопити: «Україна для українців!» — так і не прозвучав.

Чи ж не те повторюється зараз? Правда, тепер ми уже знаємо, що воно за штука — отой соціалізм, але дуже боїмося звинувачень в націоналізмі, тому стараємося запевнити нашу російську «нацменшину» (яку дуже ображає той прийнятий ООН термін, то ми вже й не вживаємо його), що їм в незалежній Україні буде краще житися, ніж в Росії.

А я собі намагаюся уявити, за яких умов мені б у іншій країні жилося краще, ніж в Україні. Ну, матеріальні умови мені можна влаштувати

кращі, чому б і ні! Але для щастя мені потрібно не лише хліб з маслом, суknі від Діора чи білий «мерседес» у власність.

Мені ще потрібно мати можливість говорити українською мовою і щоб при тому на мене не озиралися зневажливо і не говорили: «Да кому он нужен, етот українській язык, бо он всьо равно отомрьет. Нет, "то націоналізм!».

Для щастя мені потрібно бачити мій синьо-жовтий прапор і чути в урочисті моменти мій гімн «Ще не вмерла Україна». Мені потрібні тисячі і тисячі всяких, можливо, дрібниць, які в своїй сукупності і створюють те, що називається українською ментальністю.

Чи збережеться на цей раз Україна як незалежна держава? Не секрет, що немало політиків і бізнесменів з інших держав дивляться на неї дуже недовіркою: мовляв, чи варто з нею мати справу, якщо там більшість населення мріє про повернення у склад Росії? Ми збережемося, якщо наші політики нарешті догадаються звернутися до українців з закликом згадати, чиїх батьків вони діти і будувати не гуртожиток для всіх, хто в ньому забажає жити, а український дім для дітей України — у першу чергу.

Коли українці усвідомлять, що лише незалежна національна держава зможе забезпечити їм не лише українську мову, а й хліб і сало до нього, забезпечить їм не лише життя і батьківський дім, але й людську гідність, тоді вони за ту Україну встануть, як стіна. І тоді нашому «північному сусідові» доведеться з нами рахуватися.

А передумови для такого національного відродження у нас є. Я пам'ятаю, як на днях Козацької слави у 1990 році під Нікополем підійшла до нас старенька бабуся і попросила: «Дітоньки, заспівайте мені «Ще не вмерла Україна».

І ми заспівали, а вона заплакала і сказала: «Ну, тепер і помирати можна. Я оце ніби в раю побувала». І була ця бабуся не галичанка, ні. Була вона з Кривого Рогу.

Або як влітку минулого року була я в Києві на конференції Союзу Українок і дивилась, хто приїхав із східних областей, а зокрема, з Донбасу. Там було чимало навіть досить літніх людей, які ще добре українською мовою говорити не могли, бо ж усе життя говорили російською, але зараз вони раптом відчували себе українцями.

Кажуть, не можна в Україні будувати національну державу, бо в ній живе 110 національностей. Дійсно, так історично склалося, що через українську землю тисячоліттями проходили різні народи і якась частка від них осідала тут.

Потім, коли Польща об'єдналась з Литовським князівством, а далі і проковтнула його, на українські землі потрохи просовувались поляки (було б і більше, але їх стримувала загроза від турків та татар). Потім протягом трьохсот років діяла послідовна русифікаторська політика Росії: переселення кріпаків з центральних губерній, виділення земель для німецьких колоністів, для грецьких переселенців, створення Слов'яно-Сербії і т. д.

Але ж все це не означає, що українці повинні тихенько забитися в куточок у власному домі. Думаю, якби порахувати, то в Парижі живуть

люди 150 національностей, але ж від цього Париж не перестас бути французьким містом, столицею Франції.

Отже, Україна — для українців, бо нема на світі іншої землі, де вони могли б почувати себе вдома. А люди інших націй — як же з ними бути? Виселити в примусовому порядку?

Крий Боже! Нехай собі живуть, працюють, хай зберігають свою мову і культуру, свою віру і звичаї. Але при тому, нехай пам'ятають, що вони живуть в Україні — незалежній державі українського народу!

Українці, збережімо свою державу для наших нащадків!

«УКРАЇНЬСКА ПАРТИЗАНКА» — БОЙОВИЙ ПІДРУЧНИК УПА

(УЦІС) 12 жовтня у Києві, у приміщенні Будинку дозвілля Збройних Сил України відбулася презентація книги С. Ф. Хмеля «Українська партизанка», виданої в Україні вперше завдяки зусиллям видавничого відділу газети «Шлях перемоги» (Львів, 1994 р.).

Автор передслова «Животворна легенда Української Нації» — Ярослав Сватко, редактори — М. Балтро та О. Драган.

Книга належить до серії «Бібліотека українського націоналіста, ч. 2».

Презентація відбулася в день, коли Українське козацтво проводило Раду отаманів. Представники Українського козацтва з великою увагою слухали виступи запрошених до слова народних депутатів України Івана Біласа, голови СОУ В'ячеслава Білоуса, Григорія Дем'яна, Михайла Ратушного.

Мав слово політичний оглядач газети «Шлях перемоги» Богдан Тарнопільський.

Головував на презентації підполковник Володимир Солодяк.

Перед зібранням виступали заступник Голови Конгресу Українських Націоналістів Сергій Жишко.

Технічну роботу щодо організації презентації виконував референт з питань культури Київської крайової організації Конгресу Олександр Дрига.

Кожному з присутніх було подаровано примірник книжки та висловлено побажання триматися правил вояка, перелічених і описаних у трьох частинах правильника українських патріотів «Українська партизанка».

Леся Самійленко

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ ОЧИМА ПРАВОЗНАВЦЯ

(УЦІС) Як відомо, в Україні ще й досі діє латана-перелатана стара Конституція. В Інституті держави й права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України триває робота над створенням нового, чергового проєкту Основного закону держави. Окрім того, вчені цього інституту надають широкі консультації депутатам Верховної Ради, урядовим і президентським структурам з питань конституційного будівництва. З огляду на це, цікавими є роздуми директора Інституту професора **Юрія Шемшученка**, пов'язані з конференцією, що відбулася на початку вересня у Варшаві.

Юрій Шемшученко. Міжнародна наукова конференція «До конституції громадянського суспільства» була заініційована вченими Інституту юридичних наук Польської академії наук, зокрема директором інституту професором А. Васильковським та завідувачем відділу цього інституту Адамом Лопаткою. Головна її мета полягала в обговоренні (у порівняльному аспекті) конституційних процесів у трьох сусідніх державах — Польщі, Україні та Білорусії. Відповідно, до участі в конференції були залучені провідні вчені-конституціоналісти цих країн.

Кореспондент. Чим була корисною ця конференція, так би мовити, під українським кутом зору?

Ю. Ш. Конференція була цікавою тим, що ми обговорили низку складних проблем: як відбувається законотворчий процес у цих державах; коли будуть ухвалені нові Конституції тощо. Ця проблема надзвичайно складна не лише для України: як відомо, ми майже чотири роки «народжуємо в муках» проєкт нової Конституції України. Приблизно стільки ж часу працюють над своєю Конституцією поляки. А білоруси випередили всіх: у березні цього року вони затвердили нову Конституцію Республіки Беларусь.

У Польщі з осені 1992 року почав діяти «Статут про взаємовідносини між законодавчою й виконавчою владами та територіальне управління», що отримав назву «Малої Конституції». Це був, так би мовити, політичний компроміс між численними партіями та рухами, що діють у Польщі, які не могли домовитися між собою й створити Велику Конституцію. «Мала Конституція» визначила розподіл влади між польським Президентом, Сеймом та Урядом. Нині в Польщі тривають роботи над проєктом повноцінної конституції. Україні також треба якнайскоріше виходити з глухого конституційного кута.

Зрозуміло, що кожна з цих трьох країн має свої національні особливості. Але що стосується конституційного розвитку, є чимало спільного. Тому нас цікавило, як вирішені чи вирішуються питання структури й змісту Конституцій у Білорусії та Польщі. Досвід наших сусідів є

особливо важливим у зв'язку з відновленням конституційного процесу в нашій країні та підготовкою варіанту проєкту нової Конституції України в нашому інституті.

Кор. Що ж цікавого в цьому досвіді?

Ю. Ш. Цікавим, насамперед, є те, що Конституції цих трьох країн виробляються на одній платформі. Раніше розрізняли конституції капіталістичних країн, соціалістичних і ще тих, що розвиваються: між ними були істотні відмінності, оскільки були різні соціальні бази, а тому й за текстом вони були різні. Тепер база одна: всі три країни виходять з одного головного принципу — **в них має бути побудоване соціально орієнтоване суспільство.**

Кор. І навіть у Польщі, що відома своїм націоналізмом?

Ю. Ш. Ознаки національної держави притаманні всім державам, в яких співіснує декілька націй. Але ми говоримо **про суспільство**, яке повинно бути соціально орієнтованим і Конституція якого захищає соціальні права та свободи людини. Таким чином, основа одна, отже й головні конституційні принципи теж подібні. Є національні особливості в кожній з цих країн, є особливості щодо організації державної влади, щодо гарантій захисту і т. ін. Але права громадянина й права людини виходять із Загальної декларації прав людини, з міжнародних пактів про соціальні, політичні та інші права. Проте є деякі розбіжності, котрі варто зазначити.

Візьмемо, наприклад, проблему Конституційного Суду. Вже минув рік, як в Україні обрано Голову Конституційного Суду, але самого Суду немає — не змогли обрати.

Кор. Можливо, тому, що були запропоновані переважно одіозні фігури?

Ю. Ш. Ця проблема значно глибша. Справа в тому, що новий Конституційний Суд у своїй діяльності повинен спиратися на нову Конституцію і на більш злагоджену (з урахуванням Конституції) правову систему — лише при цих умовах він функціонуватиме нормально.

Білоруси зробили саме так: вони затвердили нову Конституцію й буквально впродовж одного місяця створили Конституційний Суд. Він уже почав діяти: визнав неправомірними ряд актів органів державної влади та управління Республіки Беларусь.

У Польщі КС було створено раніше. Варто тут зауважити, що в Польщі створена й добре діє система охорони прав особи через адміністративні суди й парламентського захисника. До речі, такі захисники (їх ще називають омбудсменами) діють майже в 100 країнах світу. Я вважаю, що це непоганий додатковий засіб гарантування прав людини.

І взагалі мені сподобалося, що права людини в Польщі захищають в адміністративному порядку. В Україні адміністративних судів немає, тільки загальні.

Кор. А в чому полягає різниця між загальними й адміністративними судами?

Ю. Ш. Польські адміністративні суди розглядають скарги громадян на діяльність державних органів. Вони діють за спрощеною процесуальною судовою системою і тому вирішують суперечки досить оперативно.

В Україні кілька років тому було введено правило, що громадянин може оскаржити дії державних органів через суд (раніше це могло бути зроблене лише в порядку підлеглості до вищого органу). Але таких справ розглядається дуже мало. Чому? Бо люди не вірять, що там можна чогось домогтися. Тим більше, що наші загальні суди дуже бюрократизовані, їм притаманна тяганина, відкладання тощо. Ми будемо пропонувати ввести інститут адміністративних судів і в українську судову практику.

Цікавим було обговорення проблеми, яким має бути парламент — однопалатним чи двопалатним. Розробники попереднього проєкту Конституції України настійно рекомендували Верховній Раді запровадити схему двопалатного парламенту. Однак Рада на це не погодилася.

Білоруська Конституція також передбачає однопалатний парламент. А польський Сейм складається з двох палат. Проте, як ми переконалися, це скоріше данина історичній традиції, аніж об'єктивна необхідність.

Ще одна відмінність. Кожна з цих держав має Президента, Парламент та Уряд. При цьому білоруси вважають, що в них президентська республіка і на першому місці у них Президент (як у Сполучених Штатах). В Україні є всякі тенденції, але переважає думка, що має залишитися парламентсько-президентська республіка. В Польщі досить складна ситуація, але в переважній більшості поляки також схильні до парламентсько-президентської влади.

Кор. Чи не могли б Ви навести приклади впливу юридичної науки на характер конституційного регулювання у цих трьох країнах?

Ю. Ш. Свого часу в рамках еколого-правового співробітництва країн-членів РЕВ ми розробляли спільну проблему права людини на здорове навколишнє середовище. До сьогодні в міжнародних пактах і правових актах це право прямо не закріплене, а тому в більшості західних Конституцій воно також відсутнє: це стосується, приміром, Сполучених Штатів Америки, Франції, Італії, Німеччини тощо. Зате нова Конституція Республіки Беларусь передбачає його. І на мій погляд, це є результатом наполегливості й глибинного теоретичного обґрунтування цього права з боку вчених-юристів. Ми теж включили право людини на здорове навколишнє середовище в проєкт Конституції, який розробляє група вчених нашого інституту.

Кор. Що можна сказати про темпи роботи над проєктами нових Конституцій у цих трьох країнах?

Ю. Ш. Тут багато що залежить від політичної волі державних лідерів. Таку волю виявили білоруські політичні провідники й довели конституційний процес до логічного завершення. Колишні українські політичні керівники багато вагалися й не використали шансу, наданого їм історією, стати «батьками» нової Конституції України. Тепер черга за новим Президентом України Леонідом Кучмою та Головою Верховної Ради Олександром Морозом, які вже висловилися за прискорення робіт з підготовки проєкту нової Конституції. Було б добре, якби вдалося ухвалити її у 1995 році, адже від цього багато в чому залежатиме стабільність і правопорядок у суспільстві.

Кор. А мені б не хотілося, щоб Конституцію затвердили саме тепер, коли в українському парламенті переважають ліві сили: вони можуть нав'язати таку Конституцію, що ми знову почнемо будувати «розвинений соціалізм»!

Ю. Ш. По-перше, зараз таку Конституцію ніхто не затвердить, адже сьогодні інша політична ситуація й інший розклад сил. А по-друге... знову будемо чекати? І скільки ще чекатимемо? Не забувайте, що теперішній склад ВРУ обрано на 4 роки.

Кор. Але хочеться, щоб це була Конституція УКРАЇНСЬКОЇ держави, а те, що вона базується на соціальному принципі, мені не надає оптимізму: «ковбасники» державу нам не збудують, а українство так і залишиться потоптаним — і особа, і мова, і культура. Якщо про це не будуть дбати на державному рівні, так воно й залишиться, як було до сьогодні.

Ю. Ш. На мій погляд, нинішній парламент здатний ухвалити нормальну, без усіляких «ізмів», соціально-орієнтовану Конституцію, адже в системі загальнолюдських цінностей зовсім не виключається національний інтерес. До того ж, саме так зорієнтовані Конституції усіх цивілізованих країн.

Кор. А не вийде при цьому так, що ми в себе в Україні будемо вже не українці, а невідомо хто? Нині певні сили говорять про двомовність. Навіщо вона мені потрібна ця двомовність зараз, коли російській мові в Україні взагалі ніщо не загрожує? Я хочу, щоб мої діти всюди говорили українською мовою, не лише вдома, але цього немає, і без впливу держави українську мову не захистити.

Ю. Ш. Проблема мови — стара, як світ. Особливо вона загострилася після утворення таких собі монстрів — держав-імперій. Але жодного разу вона не була вирішена тільки під тиском державних чинників — історія не знає таких випадків. Про це писав ще у 1919 році академік М. Василенко, один із засновників Української Академії Наук. Звичайно, в Конституції і законах слід чітко закріпити статус української та інших мов. Але коли людину примушують говорити мовою, якої вона не знає, від цього справа з місця не зрушиться. Це проблема більш широкого, я б сказав, духового значення, пов'язаного з процесом національного відродження.

А в цілому я ще раз підкреслюю, що Конституцію треба робити на засадах загально людських цінностей. Тоді вона буде стабільною, не виникатиме потреби часто вносити в неї поправки, і громадяни її поважатимуть. А якщо робитимемо з інших позицій, вона знову буде створена на короткий відтинок часу. Люди не сприймають, коли щось часто міняється. І затвердити її треба референдумом — це моя особиста думка.

Я вважаю, що наступного року Україна матиме Конституцію. Зволікати з цим більше не можна. Те, що на сьогодні українська правова система, а законодавство зокрема, не досить досконалі, значною мірою обумовлено тим, що діє застаріла Конституція. Її дехто навіть перестав поважати. А при законотворенні необхідно завжди оглядатися на те, як сказано в Конституції? І від цього відштовхуватися, тому що в більшості країн зафіксований принцип верховенства Конституції, не треба. Тобто існуюча зараз неузгодженість між різними актами правової системи викликана саме тим, що будується вона без головного стрижня.

У світі є країни, в яких Основного закону немає. Приміром, Велика Британія живе без Конституції, і живе непогано. А в нас інша правова система, і нам Конституція потрібна. Це вже стало традицією, що Конституція є вершиною системи законодавства.

Кор. А як ви вважаєте, українці належать до законслухняних народів?

Ю. Ш. Безумовно. І підтверджується це тим, що через низку «крутих» років ми пройшли без екстремних ситуацій (які бачимо в наших сусідів): це багато залежить від менталітету, від душі українців. Це внутрішня дисципліна, повага до звичаїв і порядку, встановленому в суспільстві, державі, сім'ї

Кор. Бачите, говорять переважно російською мовою, а менталітет зберігся український. Цікаве поєднання! Можливо, це тому, що все те, про що ви щойно сказали, закладено на більш глибинних рівнях національної свідомости, а нав'язана чужа мова не увійшла «в кров і плоть» народу, хоча багато чого зіпсувала.

Але повернімося до варшавської конференції: чим вона закінчилася?

Ю. Ш. Було складено заключний протокол: домовилися, що вчені-юристи періодично збиратимуться для обговорення актуальних конституційних проблем; буде налагоджено обмін нормативною інформацією; здійснюватимуться спільні дослідження відповідної тематики тощо.

(Інтерв'ю до публікації підготувала Егіт Богацька)

“У ХХ столітті Україна стала полем цілої низки експериментувань, надуманих і виконаних з наказу московського імперського центру з єдиною метою: зламати природу і Богом дану волю українського народу до державного волевиявлення, використати людські й матеріальні ресурси нашої батьківщини для задоволення, збагачення і зміцнення імперських апетитів Росії. Мілітаризація промисловости, насильна колективізація, теорія злиття народів і взаємозбагачення культур, яка влилася у все — охопну політику русифікації, штучна міграційна політика, драконівська репресивна машина — все це... призвело Україну до межі біологічного, екологічного й історичного існування...”

Матеріали й Постанови VIII НВЗ ОУН, ст. 55, БУП ч. 17.

Микола ШАТИЛОВ

ЗРАДЖУЮЧИ ГУЛЯШНІ ІДЕАЛИ

Петр Цібулка — особа справді відома. Мало хто наважується позиватися із президентом країни, а він — наважився. Але слави колишній дисидент і політв'язень зажив, оприлюднивши в часописі «Нецензуроване новіни» списки агентів таємної большевицької поліції — Stb. Списки складаються з прізвищ не лише чеських і прочитані були на всіх континентах, а ім'я Петра Цібулки, який очолює організацію «За демократичні свободи» і видає «Нецензуроване новіни», набуло популярності.

Значлива перемога лівих сил під час українських парламентських виборів змусила багатьох політиків, а зокрема і професійних антикомуністів, замислитися над причинами «невмирущості» марксистсько-ленінської ідеї, порівняти процеси, які відбуваються в країнах, здавалося б, однаково післятоталітарних, але зовсім не схожих за умовами свого політичного та економічного сьогодення.

Досвід чеської демократії в подоланні большевицького минулого видається, — якщо співставляти з Україною, — взірцевим. Проте чи є він у всьому позитивним? — ось загальна тема, з приводу якої празький кореспондент «Визвольного Шляху» Микола Шатилів попросив висловитися чеського антикомуніста Петра Цібулку. Отже,

Петр Цібулка — зустріч перша

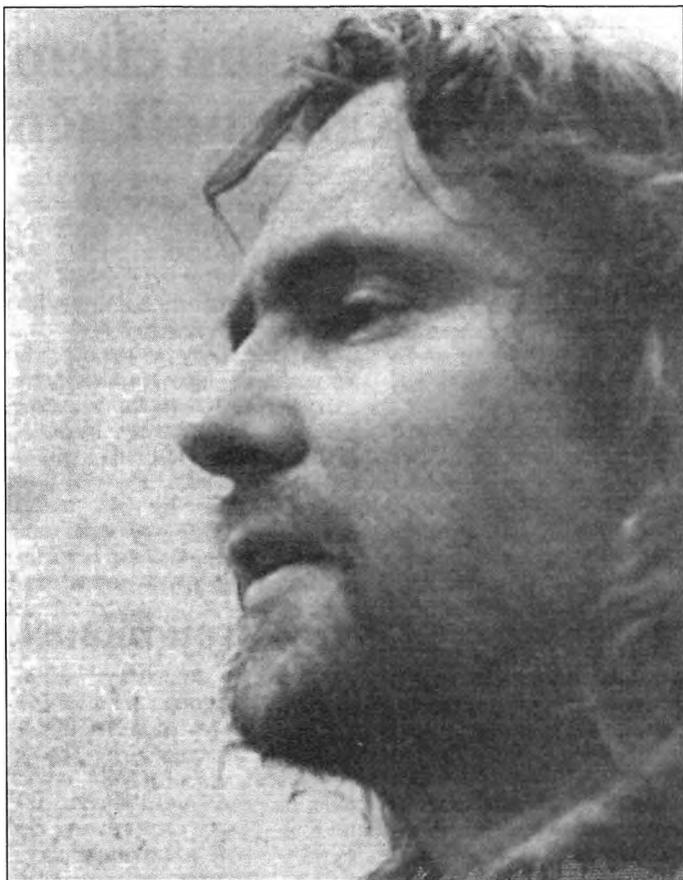
— У чому ж на вашу думку — на думку досвідченого практика антикомуністичної боротьби — полягає різниця між нинішніми чеськими і українськими ленінцями?

— Гадаю, — каже Петр Цібулка, — що стратегічна мета і в тих, і в тих — однакова, але, зваживши на події, які відбуваються у світі, комуністи Чеської республіки працюють інтелігентніше, ніж їхні східні товариші. У нас комуністична номенклатура вже не вдається до силових методів, що було притаманно їй кілька років тому. Ідеали її зараз є певною мірою ідеалами стилізованими, і вона виступає в ролі, яка може із симпатією сприйматися західними політиками, а саме — в ролі економічної, політичної та культурної еліти.

З «червоних секретарів» повиходили нинішні процвітаючі бізнесмени, які вдало скористалися зі своїх ключових позицій в колишніх владних структурах, а насамперед — з монополії на інформацію. Ними здобутий і ними видобутий в минулому соціальний капітал тепер ефективно працює на капітал, який можна з приємністю помацати. В колах провідних чеських підприємців — учорашніх комуністичних злочинців — само собою панує кругова порука, завдяки якій кожен

підтримує кожного, коли йдеться про вигідні банківські кредити або інші фінансові операції. Знайти з-поміж них людину, яка не належала б до «червоної номенклятури», практично неможливо.

— Чи капіталізація большевицьких фіюрерів та їхніх численних попихачів означає, що вони зреклися політичної влади?

Співрозмовник Петр Цібулка

— Аж ніяк! Претенсії не афішуються, але прагнення владарювати живе і — хоч як дивно! — перемагає. Подивіться, хто сьогодні належить до так званої демократичної еліти! Не знайдемо жодного, що донедавна не знаходився б серед провідних чиновників комуністичної партії або — в найгіршому випадкові — не знаходився б серед «червоної номенклятури», яка вербувалася і з членів інших партій, дозволених большевицьким

режимом, і з чеських комсомольців. Можна сперечатися — чи при владі чеські комуністи, а чи ні, але те, що вони владно контролюють всі найвідповідальніші пости в державі, — незаперечно.

Петр Цібулка — зустріч друга

— Перші демократичні вибори в Україні пройшли під знаком «серпа і молота» і завершилися несподіваною для багатьох поразкою націонал-демократів. А за що під час своїх перших і теж демократичних голосували чеські виборці?

Таким запитанням починалася наша чергова зустріч з відомим чеським антикомуністом, лідером протибольшевицької організації «За демократичні свободи», видавцем і головним редактором тижневика «Нецензуроване новіни».

Зустрічі відбувалися на околиці Брна, в старій, ще батьківській хатинці, подвір'я якої захаращене цеглою: перебудовується держава, а Петр Цібулка перебудовує свій дім. Сиділи в покої з низенькою стелею, а за дверима пані Цібулкова варила обід, і, можливо, тому політика викликала в її сина асоціації гастрономічні.

— У парламентських виборах — перших демократичних виборах дев'яностого року — люди мали можливість вибирати між справедливостю і гуляшем. Ну, і за нашою давньою звичкою вибрали — а ще й переважною більшістю голосів, — звичайно ж, гуляш. У нас усі прагнуть існування заможного і красивого. За взірцями американського телебачення.

Гуляшне покоління з гуляшними ідеалами.

Проте, якщо вони — ідеали — були б ще й морально чистими, можна було б не переживати. Однак загал прямує не до мети, що до неї він мав би прямувати, а — ЗА провідниками, які в той чи той історичний момент перебувають на чолі держави. Пересічний чеський виборець нічим іншим не перейматиметься, поки влада забезпечуватиме йому вимріяний «життєвий стандарт».

Так думає Петр Цібулка — чех, якого чеські большевики завше кидали за ґрати, бо він завше нехтував представниками «гуляшної генерації».

— Отож, пане Цібулко, чи спроможні оновлені чеські комуністи повернутися на старі позиції?

— Певен, що комуністи не мають реальної можливості дістатися до політичної влади, бо значна частина вчорашньої комуністичної номенклатури не має нічого спільного з комуністичною програмою. З управителів держави большевицькі боси перетворилися на її власників, і гасло «грабуй награвоване» — вже їм чуже.

— Зате українські комуністи повертаються... У чім же річ?

Ситуація видається моєму співрозмовникові водевільною, і він каже:

— Коли б комуністична номенклатура встигла розікрати Україну так, як вона розікрала Чеську республіку, жоден український большевик ніколи б уже не змагався за націоналізацію приватної власності.

— Парадокс?

— Абсолютний! — поставив крапку Петр Цібулка.

Зітхнувши, він пішов перебудовувати свій старий домочок. Досвідчений політик, він знає, що нема заняття невдячнішого, ніж «перебудова».

Петр Цібулка — зустріч третя

«Як ви збираєтесь покінчити з комуністами?» — запитали в чехо-словацького міністра фінансів Вацлава Клявса, і він відповів: «Зроблю з них мільйонерів». Слова теперішнього чеського прем'єра нагадав мені Петр Цібулка, мужній бородань із сумними очима, підписант знаменитої «Хартії-77», колишній — в дисидентському минулому — приятель президента Вацлава Гавеля і сьогоднішній затятий його опонент, бо вони по-різному оцінюють досвід своєї країни в подоланні, як чехи кажуть, «тоталіти».

— Що ж саме не вдовольняє вас, знаного чеського антикомуніста, в процесах чеської демократизації?

— Процеси, які багатьом здаються взірцево демократичними (пам'ятаю, як захоплювався ними ваш Іван Плющ), є насправді псевдодемократичними: країна, скинувши ярмо нелюдської диктатури, не здатна швидко дістатися вершин демократії, бо «швидко» — значить, проминаючи можливі проміжні етапи еволюції. А все ж таки і за несприятливих умов, ба й навіть в Україні, можна було не допустити відродження «червоної сили». У серпні дев'яностого першого українські демократи, заборонивши діяльність комуністичної партії, випередили чеських, але не пішли далі. Другим кроком мало б стати прийняття закону про дебольшевізацію суспільства, що за нього ми — чеські антикомуністи — билися, власне, чотири роки і зрештою зазнали поразки.

Один із проєктів, що його опрацювали правники, які об'єдналися навколо тижневика «Нецензуроване новіни», передбачав виведення комуністичної номенклатури з владної гри: позбавити всіх «колишніх» можливості брати участь в загальних приватизаційних процесах; відкрити країну іноземному капіталові, щоб «червоний грошовий мішок» не переважав у чеській економіці, бо там, де проголошено політичний плюралізм, обов'язково повинно знайтися місце й економічному.

А крім того ми намагалися позбавити активних помічників комуністичної диктатури не тільки приватизаційних прав, але й права на повернення маєтків. Не думаю, що було б справедливим — повернути большевицьким вельможам, поліцейським чинам або офіцерам комуністичної армії все, що належало колись їхнім батькам чи дідам. Опрацьований чеськими антикомуністами закон про дебольшевізацію суспільства, якби схвалив його чеський парламент, надійно захищав би органи державної влади від проникнення в них надійних захисників большевицької диктатури. Автори спиралися на відомий світові німецький досвід денацифікації. Проте — не лише. Після повалення чеської демократії — в лютому сорок восьмого — большевики прийняли аналогічні, але зі знаком «мінус», закони. А досвід ворогів також слід поважати. Закон про дебольшевізацію — ось, що було потрібне Україні...

Україні, — подумав я, — в якій поважають ворогів і зневажають їхній досвід.

— **Український президент — з «червоних номенклатурників», чеський — з дисидентів, але принципової різниці, як бачимо, нема. Чи не здасться вам, що Вацлав Гавел зрадив ідеали молодості?**

— Я знаю Вацлава Гавела сімнадцять років, і, за моїм спостереженням, його політичні погляди завжди були лівими, завжди він належав до лівих інтелектуалів. Думаю, і ставши президентом він не змінив своїх поглядів. Ніколи не чув, щоб він закликав покарати комуністичних злочинців. Навпаки, він постійно говорить про непереслідування, про одпущення без покаяння, що, погодьтеся, протирічить засадам християнської моралі. Є в мене своя «теорія», і, гадаю, вона відповідає правді: Вацлав Гавел запізнався з большевицькими мафіозі, і вони залишили йому президентське крісло, щоб самим залишатися непокараними.

— **Чи не помилюся я, зазначивши, що чеська преса систематично наголошує на тому, що із большевизмом у країні покінчено?**

— Звісно ж, наголошує. Адже в країні практично не існує газети, яка перебувала б поза контролем. Наші «Нецензуроване новіни» — єдині по-справжньому позацинзурні, єдині, які зневажають «правила гри»...

— **Аж до того...**

— Так, аж до того, що ми оприлюднили викривальні матеріали з біографії Вацлава Клявса. Вельми своєрідна біографія. За комуністичної диктатури він учився в елітарному економічному інституті, куди потрапляли люди перевірені й віддані режимові на сто відсотків. І лише найперевіреніші й найвідданіші опинялися, як Клявс, на факультеті міжнародної економіки. Ніяка це таємниця, що він перебував у школі державної безпеки, де готували агентів-інтелектуалів. Диплом — і за кілька місяців молодий фахівець уже стажується в Італії. Дали — подорожує західними країнами. Навряд ви знайдете з-поміж чехів нормальну людину, яка доводитиме, що Клявсова кар'єра була нормальною. Певна річ, уже тоді він належав до червоної «сметанки». А хто був безпосереднім начальником майбутнього прем'єра в Інституті прогнозування? Доктор Кіхр! Один з найкращих агентів КГБ, якому пощастило попрацювати в апараті американської розвідки. І вплив він мав на нашого прем'єра надзвичайний: однакові зачіски, однаково підголені вуса, однакові окуляри, однакові, кажуть, вживали і парфуми. Ну, це так... пікантні подробиці. А найсуттєвіше те, що в Інституті прогнозування про всяк, сказати б, випадок опрацьовувалися концепції передачі влади з рук комуністичних апаратників в руки комуністичних бізнесменів. За принципом «комуніст-управитель стає комуністом-хазяїном».

— **Концепції? А які саме?**

— Є чимало варіантів того, як найліпше захистити силові й владні позиції комуністичної партії. Диктатура — варіант аж ніяк не єдиний. Існує концепція, скажімо, соціал-демократична, яка передбачає, що дедалі більше посилюватиметься роля держави, посилюватиметься, завдяки бюрократичному апаратові, на який впливає соціал-демократія. Проте найгарантованішою є концепція, якою скористалися Вацлав

Клявс і його інститутський колега, міністр господарства Владімір Дловги, коли комуністична номенклатура повністю владарює в національній економіці. Концепція витончена і — я переконаний — вживатиметься і в інших покомуністичних країнах.

Петр Цібулка — зустріч четверта

Празький тижневик «Нецензурованє новіни» постійно публікує матеріали, пов'язані з діяльністю колишніх органів державної безпеки — Stb, не забуваючи і про те, чим згадані «органи» займаються сьогодні. Петр Цібулка абрєвіатури КГБ–Stb вживає через дефіс, підкреслюючи, що йдеться про матірні й дочерні служби однаково большевицької таємної поліції.

— Чи впливають вони по-старому на нових, начебто вже і демократичних чеських політиків?

— Впливи... Вони величезні по-старому, але не по-старому примітивні. Певен, що і КГБ, і Stb в перебігові вирішення проблеми, як зберегти свою владу над суспільством на вічні часи, зазнали значної диференціації. У середовищі чеських чекістів, схоже, перемогли сили, зорієнтовані на підтримку клявсової політики: де-юре втративши все, комуністи нічого не втрачають де-факто. Клясичні, вичитані нами в політичних детективах, методи не забуто, але — передано «шісткам». Еліта ж працює винятково в «білих рукавичках» і працює переважно в бізнесі. Пам'ятаєте недавній скандал з банком «Богемія»? Скандал зчинився не тому, що один із директорів «Богемії» підполковник Stb, а з причин суто фінансових. Але більшість чеських банків контролюється «червоними секретарями» або естебацькими полковниками. Так само нема бодай одного великого приватизованого підприємства, щоб не «вели» його саме вони.

— А звідки ж він, по-справжньому безпрецедентний економічний досвід?

— Припускаю, що досвід набуто в часи, коли підрозділи КГБ–Stb оперували на західних кордонах совєтської імперії, збагачуючись західною інформацією і знанням західної дійсности. Перший відділ Stb — розвідка — всі свої зусилля десятиліттями спрямовував туди, на захід. Закладалися нові й нові фірми прикриття, банки прикриття. Не закладалися, бо вигідніше було перекупити вже існуючі журнали, газети, інформаційні агентства. Отже, за ними, за славними чекістами, не абиякий досвід непідробно капіталістичного підприємництва. Перспективні хлопці! Гадаю, прозахідньо орієнтовані гебешники невдовзі вестимуть перед і з-поміж українських чекістів.

Не блискуча, але й не найгірша перспектива. Якщо все, про що ми говорили з відомим чеським антикомуністом, можна назвати «перспективою». Зате «видно, звідки ноги ростуть», як глибокодумно зауважив колись луцький гаєбіст, конфіскуючи в мене книжку невинної, але української прози.

Прага

*В 76-річчя Листопадового Чину
Збережені Стрілецькі Могили на цвинтарі в Золочеві
Фотознімка з травня 1993*

*проф. Михайло Грушевський
Президент Української Народньої Республіки
в 60-ліття з дня смерти*

Наталка ПРУДКА

АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Векслі для погашення заборгованости

(УЦІС) Суттєвий фактор дестабілізації української економіки, який належить подолати — дефіцит платіжного балансу, обсяг якого становить 2,6 мільярди доларів.

З метою покриття кредиторської й дебіторської заборгованостей, які зараз приблизно однакові, з 14 вересня в Україні почав діяти Указ Президента «Про випуск і обіг векселів для покриття взаємної заборгованости суб'єктів підприємницької діяльності України».

Згідно з Указом, Національний банк України повинен був до 10 жовтня цього року забезпечити проведення через комерційні банки взаємного заліку заборгованости підприємств за станом на день підписання Указу.

За результатами цього заліку підприємці повинні були оформити до 1 листопада просрочену заборгованість, включаючи банківські позики, простими векселями на користь кредиторів з терміном платежу 28 лютого 1995 року.

Сума зобов'язання по одному векселю не повинна перевищувати 100 мільйонів карбованців.

У разі невиконання зобов'язань за векселем суб'єктом підприємницької діяльності України, заснованим на державній власності і майно якого не повинно приватизуватися у відповідності з законодавством України, такий суб'єкт підлягає санації в установленому порядку.

В наступному році буде випущена внутрішня позика в один трильйон карбованців, річна ставка якої становитиме 150%.

Уряд України вишукує можливості утримати інфляційний вибух, який незалежні експерти прогнозують на осінь цього року. Схоже на те, що векселі не врятують від чергового витка інфляції. Повний крах фінансової системи і параліч розрахунків між підприємницькими структурами породили неплатежі до 130 трильйонів карбованців. Індикатор росту дефіциту бюджету — американський долар, ціна на який на чорному ринку зросла до 64 тисяч карбованців. Відповідно, ростуть ціни на товари.

10 вересня на черговому встановленні офіційного курсу карбованця до іноземної валюти Національний банк України понизив курс карбованця по відношенню до американського долара з 22 тисяч крб. до 24 тис. крб. Що ж, напрошується побажання для Національного банку, якому варто поспішати: адже ж він збирається зрівняти офіційний і ринковий курси.

Названий Нацбанком ринковий курс валюти, за яким підприємці повинні продавати 10% (з 50-ти обов'язкових для продажу державі) валютних надходжень підприємств, становить 43 тисячі п'ятсот карбованців.

Об'єднання енергетичних систем України і Росії

15 вересня на всеукраїнській нараді енергетиків прем'єр-міністр України Віталій Масол закликав керівників енергетичних об'єднань України зробити все можливе для об'єднання енергетичних систем України та Росії.

В листопаді 1993 року енергетична мережа України була відділена від російської енергосистеми, причиною чого була загроза функціонуванню енергетичної галузі як єдиного комплексу. Нестача пального спричинила падіння промислової частоти до аварійного рівня — 49,2 Герца при нормі — 50 Гц.

За словами Вілена Семенюка, міністра енергетики України, роз'єднання енергосистем стало причиною втрати експорту електроенергії з України. Однак, відновити єдину енергосистему в цьому році навряд чи вдасться.

Експорт електроенергії з України в 1993 році впав до 2,7 млрд. кВт-год., тоді як до 1990 року щорічний експорт становив близько 30 млрд. кВт-год.

Сьогодні становище в енергетичній галузі значно гірше минулорічного. Запаси вугілля на теплових електростанціях на 1 вересня становили 5 млн. 500 тис. тонн, що на два мільйони тонн менше минулорічних запасів на цей час. Запаси мазуту й газу також значно менші минулорічних.

В останні два місяці внаслідок ремонтних робіт атомні електростанції виробили на 5 мільярдів кВт-годин електроенергії менше в порівнянні з минулим роком. Це спричинило необхідність функціонування теплових електростанцій в липні й серпні цього року як в зимовий період, внаслідок чого було спалено два з половиною мільйони тонн вугілля.

За словами Вілена Семенюка, очікуваний дефіцит вугілля в цьому році становить близько 14 мільйонів тонн.

Отже, варто чекати різкого погіршення роботи енергосистеми України. Нестача пального провокуватиме постійне від'єднання споживачів електроенергії від мережі, аби перешкодити падінню частоти нижче 49,5 Гц. В Міністерстві енергетики розроблено графіки аварійного виключення споживачів — перелік підприємств, від'єднання яких відбуватиметься вручну керівником енергетичного об'єднання. Це негативно позначатиметься на роботі підприємств.

Заклик Віталія Масола про об'єднання енергосистем України й Росії залишається незрозумілим. Пояснити його можна хіба бажанням Віталія Андрійовича нашкодити енергетичній мережі Російської Федерації.

Діяльність Чорноморського Пароплавства «Бласко»

Діяльність Чорноморського пароплавства «Бласко» вже більше року в центрі уваги владних структур України. 20 вересня на засіданні парламенту липневою Постановою Верховної Ради призначена доповідь урядової комісії про результати перевірки фінансово-господарської діяльності «Бласко». Це вже друга перевірка концерну.

Перша перевірка діяльності пароплавства визнана незадовільною. Ревізія організувалася згідно з січневою парляментською Постановою. Саме тому липнева Постанова парляменту зобов'язала Кабінет Міністрів вдруге організувати комплексну ревізію фінансово-господарської діяльності, усіх валютних і майнових операцій, кредитних, агентських комерційних угод Чорноморського пароплавства «Бласко» за період з 1 жовтня 1992 року до 1 липня 1994 року.

Другу депутатську слідчу комісію для контролю за виконанням парляментської Постанови очолив народний депутат України Юрій Кармазін.

Нагадаю, що саме липнева Постанова парляменту сприяла звільненню з посади міністра транспорту України Ореста Климпуша, а також вимагала до 15 липня звільнити з посади президента «Бласко» Павла Кудюкіна.

Однак, до цього часу Кудюкін з посади керівника «Бласко» не звільнений. З цього приводу виконуючий обов'язки міністра транспорту Артеменко звернувся до Президента України Леоніда Кучми. Відповів на запит глава адміністрації Президента Дмитро Табачник, повідомивши, що це питання Президент розглядатиме лише після остаточного завершення роботи відповідних комісій з перевірки «Бласко».

Як повідомив голова парляментської слідчої комісії Юрій Кармазін, «комісії чиниться сильна протидія з боку окремих осіб Кабінету Міністрів, президентської адміністрації та окремих народних депутатів, не зацікавлених, щоб прояснилася істина. В адресу членів комісії пролунали загрози, йде тиск на сім'ї. Були спроби скомпрометувати. Можна лише сказати, що в справі „Бласко“ інтереси кримінальної мафії співпали з інтересами високих посадових осіб. Кого саме, на яких умовах? Я думаю, ми знайдемо відповіді на ці запитання».

Декілька слів про історію створення «Бласко». В серпні 1993 року Президент України Леонід Кравчук видав Указ про створення акціонерної компанії «Бласко». 24 грудня минулого року парлямент України наклав «вето» на цей Указ. Через три дні на протест парляментарів Леонід Кравчук прореагував новим Указом про продовження роботи концерну.

Основною метою створення концерну декларувалося сприяння корпоратизації та акціонуванню пароплавства, створення та виконання програми суднобудування, в тому числі, будівництво нафтових танкерів.

Перше розслідування діяльності «Бласко» також контролювала парляментська комісія, яка була створена 24 грудня 93 року. Зібрані матеріали передбачалося передати до Генеральної прокуратури.

Після десятиденної роботи в Одесі в січні 93 року, за словами Бориса Качури — заступника голови першої парляментської комісії, не вдалося познайомитися з повним обсягом документів про співробітництво «Бласко» з зарубіжними партнерами. Доступ до документів блокувався. Члени робочої групи були занепокоєні тим, що більшість договорів про співробітництво концентрується в руках німецьких партнерів.

25 липня цього року Генеральна прокуратура України за фактами зловживань посадовими особами «Бласко» розпочала кримінальну справу. Підтримку слідчій парляментській комісії надає керівництво Управління Служби безпеки України по Одеській області.

Самогальмівний Старт–Стопний Двигун

Вченими Центрального конструкторського бюро «Арсенал» (Київ) під керівництвом доктора технічних наук Сергія Петренка створено п'єзодвигун, що має використовуватися в оптико-електронній апаратурі, системах автоматичного управління, автоматичці та телемеханіці. Досі розроблено й виготовлено шість модифікацій даного двигуна.

П'єзодвигун має патентний захист колишнього СРСР. Нині винахід зареєстровано Державним патентним відомством України під номерами 849 та 3677.

Активна робота щодо створення таких двигунів ведеться фірмами Sony, AEG, Hitachi.

П'єзодвигун є двигуном ударного типу, працює на стоячих акустичних хвилях і за своїми функціональними властивостями наближається до крокових двигунів і високоточних приводів-позиціонерів. Основу двигуна становить п'єзоелектричний осцилятор, що працює на принципах зворотнього п'єзоефекту. П'єзодвигун відрізняється від існуючих широким діапазоном зміни моменту та швидкості, наявністю крокового та неперервного режимів, високим коефіцієнтом корисної дії, узгодженістю з електронно-обчислювальною машиною, загальмованістю вала в відключеному режимі.

На основі п'єзодвигуна можливе створення:

- мікроінструментів при роботі з мікрооб'єктами (робота з клітинами в біології, контрольні операції під мікроскопом);
- прецизійних (високоточних) систем управління положенням оптичних систем, антен супутникового телебачення, систем управління положенням космічних сонячних батарей, лазерів та ін.;
- в автомобілебудуванні — приводів склопідйомників, систем управління зеркалаами заднього обзору і т. д.;
- пристроїв прецизійного обертання (авдіопрогравачі, поворотні контейнери технологічного призначення в хімічній та електронній промисловості);
- перистальтичних медичних насосів для прецизійного дозування ліків і розчинів, і т. д.

Нині Державним патентним відомством України зареєстровано мікронасос перистальтичний, номер патента — 3677. Триває патентування мікроманіпуляторів за заявкою колишнього СРСР під номером 5039236/10.

Роботи виконувалися в межах науково-технічної програми «Приладобудування України», що була розроблена в Міністерстві машинобудування, військово-промислового комплексу й конверсії. Фінансування робіт на 1992–1994 рр. передбачалося в розмірі 5 млн. 500 тис. крб.

Елементна база силової електроніки

В Міністерстві машинобудування, військово-промислового комплексу й конверсії розроблено міжгалузеву програму розвитку основної елементної бази силової електроніки України. Програма ухвалена науковою радою Мінмашпрому і найближчим часом буде ухвалена урядом.

Реалізація програми розрахована до 2000 року. Передбачається ефект — щорічна економія 6,6 млрд. кВт-год. електроенергії, 2,0 млн. тонн умовного палива, 300 млн. куб. метрів води.

Визначені пріоритети розробки й створення нових сучасних напівпровідникових приладів, в тому числі приладів, розрахованих на струм більше 100 Амперів, що раніше в Україні не вироблялися.

В колишньому СРСР діяли три науково-технічні центри з розробки приладів силової електроніки, один з яких був розташований в Україні. Провідний в цій галузі — Запорізький науково-дослідний інститут «Перетворювач».

Передбачається розробка й організація виробництва близько 15 зовсім нових приладів, розмістити які плянується на виробничих площах заводу «Перетворювач», «Електроапаратний завод» (Запоріжжя), «Етал» (Александрія, Запорізької області), Луцький електроапаратний завод, — повідомляє УІС Віктор Кражан, заступник директора Українського науково-дослідного інституту силової електроніки «Перетворювач».

Нині в Україні рівень перетворення електроенергії за допомогою силової електроніки становить лише 30%, тоді як необхідно забезпечити рівень в 50–60%. Найбільш перспективна область для використання силової електроніки — регульований електроприлад змінного струму, що споживає більше 50% від загального обсягу виробленої в країні електроенергії. Нині регульований електроприлад оснащений силовою електронікою лише на 1–3 відсотки при необхідному оптимальному рівні 60%. Причина такого стану — відсутність основної елементної бази силової електроніки — силових напівпровідникових приладів, що на 70% визначають технічний рівень і техніко-економічні показники приладів силової електроніки.

З метою створення приладів силової електроніки для рухомого потягу спільно з міжнародним концерном АВВ підписано протоколи намірів про створення спільного підприємства, технологію для якого поставити західній партнер, — повідомив УІС Віктор Кражан. В кінці вересня цього року відбудуться переговори представників запорізького інституту «Перетворювач» з представниками АВВ, де будуть обговорені питання реєстрації спільного підприємства, а також можливість поставок перших зразків приладів, виробництво яких плянується розмістити в Україні.

Спільне з АВВ виробництво приладів силової електроніки для залізничних потягів покриє потребу України в цих приладах приблизно на 20%.

Виробництво приладів силової електроніки буде розташовано на 3–х українських заводах, які й раніше спеціалізувалися на аналогічному виробництві.

Друга зустріч Американсько-Українського Комітету

24 вересня в Києві за підсумками робочої зустрічі Американсько-українського консультативного Комітету в Києві відбулася прес-конференція, в якій взяли участь: доктор Збігнєв Бжезінський — голова американської сторони Консультативного комітету, він же радник Президента Джиммі Картера з питань національної безпеки; Генрі Кіссінджер — радник Центру стратегічних та міжнародних досліджень і колишній держ. секретар; Джорж Сорос — голова Фондації Сороса. Українську сторону представляли: Роман Шпек — міністр економіки України, Борис Тарасюк — заступник міністра закордонних справ, Віктор Пинзеник — народний депутат України.

Доктор Збігнєв Бжезінський після поїздки в Україну в липні 1993 року був стурбований невпевненістю України як незалежної держави. Американсько-українські відносини ще недостатньо розвинуті. Хоча й відбулося деяке покращення на офіційному рівні, але його не порівняти з безліччю американсько-російських контактів. Майже вся американська допомога колишньому СРСР надходить до Росії, тоді як уряд США у своєму діалозі з Києвом намагається звести цей діалог до одного — до проблеми стратегічної зброї.

Доктор Бжезінський пересвідчився, що політична та економічна ситуація в Україні погіршується. Щоб поліпшити ситуацію, Центром стратегічних та міжнародних досліджень (Вашінгтон) було засновано Американсько-український консультативний комітет, до складу якого входять видатні представники Америки та України. Комітет засідає двічі на рік — один раз у Вашингтоні, другий — в Києві. Мета його — систематичне обговорення стану американсько-українських відносин, визначення поточних проблем і надання як американському, так і українському урядам рекомендацій щодо шляхів покращення американсько-українських відносин.

Консультативний комітет вживає заходів, спрямованих на якнайшвидше створення в Україні середовища, яке сприятиме надходженню іноземних інвестицій. Він також надаватиме поради як українському, так і американському урядам щодо шляхів найефективнішого впровадження економічної реформи.

Американсько-український консультативний комітет сформулював рекомендації щодо питання безпеки.

1. Прискорення двостороннього американсько-українського співробітництва.

Нещодавні візити міністра оборони України Віталія Радецького та начальника Штабу Збройних Сил України Анатолія Лопати дали поштовх тіснішому співробітництву. Ряд високопоставлених посадових осіб США відвідали Київ і наголосили на тому, що Сполучені Штати глибоко зацікавлені не лише питаннями роззброєння, але й щоб Україна зберегла свою незалежність та безпеку. У червні надзвичайно активно обговорювалося питання проведення стажування на військових базах, безпосереднього спілкування, військово-промислової конверсії та

надання допомоги в ядерному роззброєнні. Очікується, що разом із призначенням Віталія Шмарова на пост першого цивільного міністра оборони України, продовжуватиме розвиватися американсько-українське співробітництво у сфері безпеки.

2. Розвиток зв'язків між Україною і НАТО: через програму «Партнерство заради миру».

Програма «Партнерство заради миру» дозволяє державам-партнерам заснувати представництво в Брюсселі та Монзі та запрошує їх приєднатися до НАТО у такій діяльності, як підтримка миру, ліквідація наслідків стихійного лиха, операції пошуку й порятунку. «Презентаційні документи України», підготовані з метою накреслення бажаної діяльності України в рамках НАТО, є слабкими. Під час своїх зустрічей члени робочої групи розглядали питання «вкладу на місці» як альтернативи для України заплатити за свою участь у програмі «Партнерство заради миру». Дозвіл України, щоб НАТО використовувало деякі тренувальні оснащення в Україні, є одним із прикладів цього. Консультативний комітет плянує обговорити:

— як Сполучені Штати можуть допомогти Україні виплатити кошти, пов'язані з її участю у Програмі НАТО «Партнерство заради миру»;

— як можна вдосконалити Програму «Партнерство заради миру».

3. Контроля за озброєнням.

Консультативний комітет вважає, що в майбутньому Сполученим Штатам варто продовжити контроль за озброєнням, а також переконати парламент України схвалити вступ України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї.

Колегія Радників при Президентові України

При Президентові України створена Колегія Радників з питань макроекономіки, передумовою чого став Указ Президента «Про організаційне забезпечення підготовки пропозицій з питань макроекономічної політики та реформування економіки».

До складу Колегії Радників увійшли позаштатні радники Президента України з основних напрямків макроекономічної політики, зокрема академік Володимир Бородюк — директор Національного інституту економічних програм Національної академії наук України (НАНУ); академік Валерій Гець — завідуючий відділом Інституту економіки НАНУ; Петро Мірошников — голова правління акціонерного банку «Інко»; академік Володимир Михалевич — директор Інституту кібернетики ім. Глушкова; академік Юрій Пахомов — директор Інституту світової економіки та міжнародних стосунків НАНУ; Віктор Пинзеник — депутат Верховної Ради України; академік Петро Саблук — директор Інституту аграрної економіки; академік Володимир Черевань — генеральний директор Міжнародного інституту підприємництва й ринкових відносин.

Едіт БОГАЦЬКА

ВАЖЛИВІСТЬ СТАРОГО МІНЕРАЛУ І ВІДКИНЕННЯ СВАВІЛЛЯ У ПРИВАТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Історичне походження і майбутність пірофіліту

(УЦІС) Мало хто в світі, а навіть і в Україні, знає про існування пірофіліту — мінералу, відомості про застосування якого сягають часів Київської Русі. Тоді його добре знали й широко застосовували: в київських майстернях IX–XIII століть виготовляли прикраси для храмів перш за все з пірофіліту. Використовувався він і при будівництві культових споруд. А потім під час татаро-монгольської навали все це було зруйновано й по-суті пірофілітова культура в Україні вмерла.

Таке широке застосування пояснюється в першу чергу привабливим виглядом: мінерал, який має загальний світлорожевий колір, забарвлений більш темними малиново-рожевими шарами. Привабливий вигляд і м'яка структура (його можна різати звичайним ножем) сприяли використанню його для різьблення й виготовлення прикрас. Древні мешканці України зауважили, що пірофіліт до того ж ще й вогнетривкий матеріал, і облицьовували ним печі. По-суті, пірофіліт був родоначальником кам'яної культури в Київській Русі, адже і в цивільному, і в культовому будівництві він, за свідченням істориків, використовувався тоді дуже широко. Існують наукові дані про те, що перші майстерні з обробки пірофіліту на території сучасної України з'явилися ще в палеоліті, а в неоліті вони вже повнокровно функціонували.

Важко сказати, з яких саме родовищ добували пірофіліт предки українців (геологічна археологія як наука, яка могла б дати відповідь на це та подібні запитання, на тлі економічної руїни покищо навіть на ноги не спинається). Проте по кількості виконаних з пірофіліту робіт можна судити, що за часів Київської Русі його в українській землі було більше, ніж зараз. В усякому разі родовища (чи одне родовище) були такими потужними, що можна було добувати досить великі обсяги мінералу і широко використовувати його навіть в будівництві. Зараз становище дещо змінилося.

За часів колишнього СРСР були відомі лише три родовища пірофіліту: на далекосхідному Примор'ї, в Грузії і Україні. Кур'янівське родовище пірофіліту в районі Овруча на Житомирщині розвідане в 1992 році. Тоді ж було збудовано шахту, яка зараз не функціонує. Щоб шахта була рентабельною, необхідно, щоб її потужність була не менша, як 2000 тонн сланцю на рік. Це питання ускладнюється тим, що збулися традиційні ринки збуту і застосування, а також необхідні значні витрати, щоб увести шахту в експлуатацію — до 40 млрд. крб. Вчені-мінералоги вважають, що за цих умов необхідно шукати більш широке

застосування пірофіліту в техніці. Тим більше, що він давно привертає увагу різних спеціалістів: геологів і мінералогів він цікавить як матеріал, що міг би стати додатковою статтею надходжень валюти в українську казну (якщо його продавати, зрозуміло, не як звичайну глину, про що доводиться іноді чути: мовляв, нічого особливого в ньому немає — глина та й годі!, а як цінну й унікальну сировину); а спеціалістів у галузі матеріалознавства він «зачарував» своїми унікальними властивостями, а насамперед ...у меленому вигляді. Київський вчений д-р Євгенія Гармаш з Інституту проблем матеріалознавства НАНУ вже багато років створює так звані композиційні керамічні матеріали, в тому числі й на основі пірофіліту, і вважає, що українському пірофілітові ціни немає, бо властивості він має унікальні. Унікальність його пов'язана з дуже прозаїчними речами: від різновидів з інших родовищ український пірофіліт відрізняється вмістом оксиду алюмінію (у поєднанні з оксидом кремнію): до 20% оксиду алюмінію в українському пірофіліті замість 14% в російському. Саме це надає йому якості надзвичайно вогнетривкого матеріалу. Він майже не контактує з будь-якими хімічними речовинами і залишається хімічно інертним навіть при дуже високих температурах. Високу термостійкість йому забезпечує шарувата структура. Він стійкий (тобто не змінює свої властивості) при знакоперемінних хімічних і механічних навантаженнях.

«Ми першими в колишньому ССРСР, — говорить пані Гармаш, — виконали цикл хіміко-фізичних і технологічних досліджень пірофіліту, вирахували його ресурс роботи у випалювальному і невипалювальному варіантах і зрозуміли, що цей сировинний матеріал не можна віднести до рядових керамічних матеріалів — каолінів, глин тощо, які працюють при температурах не вище 500 град. Наші дослідження довели, що його можна застосовувати для виготовлення оснастки при отриманні штучних алмазів: у цю оснастку містять вихідну сировину і піддають її при високих температурах високому тиску. Композиція з пірофілітом, розроблена в ІПМ, витримала ці навантаження. Пірофіліт замінив алгетський камінь, що раніше постачала Грузія.

Якщо мова йде про моторобудівництво, то пірофіліт недостатньо міцний. Його необхідно зміцнювати за допомогою відповідних домішок. Ці технології розроблені в нашій лабораторії.

Пірофіліт добре працює у фільтрах для вилучення шкідливих домішок з вихлопних газів. Справа в тому, що коли відходять вихлопні гази, виникає великий перепад температур — від 600 до 1300 градусів за Цельсієм. На керамічну ґратку з пірофіліту наносять каталізатор, який вступає у взаємодію з вихлопним газом і нейтралізує його. Американці використовують природний мінерал коардієрит. А ми замінили його на композицію з пірофіліту. Це набагато економічніше.

На замовлення знаменитого хірурга Миколи Амосова в апараті «Штучні легені» ми поставили фільтр, через який в середину апарату поступає кров. До цього фільтру були дуже високі вимоги: він мав бути біологічно інертним і «м'яким», щоб не деформувалися ніжні кров'яні кільця. Композиція на основі пірофіліту виявилася тим ідеальним матеріалом, який цілком задовольнив ці вимоги.

Пірофіліт виявився незамінним у тих випадках, коли необхідно мати стійкість до шлаків. Приміром, при футеруванні топок для спалювання рідких нафтопродуктів, які забруднюють поверхню моря після розливу нафти, завдяки використанню пірофіліту для футерування цих топок ресурс їхньої роботи збільшився до 60 тис. годин (проти 100–500 годин із традиційними футерувальними матеріалами).

Використання пірофіліту для футерування топок котлів теплових електростанцій, значно розширює сфери застосування цього мінералу. Це є проблемою не лише для України, але й для країн СНД. В Україні є дуже велика потреба у вогнетривких матеріалах, оскільки енергетика України розвиватиметься в бік розширення мережі теплових електростанцій.

Термін «пірофіліт» складається з двох слів: «піро» — вогонь і «філіт» — лист. Перше слово не випадково потрапило у назву цього мінералу: м'який у звичайному стані (твердість по шкалі Мооса становить 2 одиниці), після випалювання він набуває твердість 8–9, тобто стає твердий, наче кварц, і, що особливо важливо, виготовлені з нього деталі не змінюють лінійні розміри при термічній обробці. Це дає можливість використовувати пірофіліт для виготовлення пресованих виробів будь-якої конфігурації: мелений пірофіліт пресують, потім піддають випалюванню, в результаті чого він набуває високу твердість і при подальших, навіть дуже значних нагріваннях, розміри виробу не змінюються. Ці особливі фізико-механічні властивості обумовлюють нині сферу його застосування: це ливарне виробництво; як наповнювач при виробництві електродів, домішки до різних мінеральних утворень, в яких необхідно створити жаростійкі характеристики; це сажові й маякові пальники (тобто пальники для випалювання сажі й горілки для морських маяків), щоправда, ці останні виготовляють з моноліту. Раніше сажові пальники вироблялися з глини. Коли перейшли на пірофіліт, термін їхньої роботи збільшився в 5–10 разів.

І взагалі, на думку фахівців, спектр застосування пірофіліту ще не вивчений до кінця. На більш широкі шляхи застосування настановчують відомості про те, що в Японії створюють двигуни з керамічними поршнями, для чого закупають пірофіліт в Російській Федерації. На думку українських спеціалістів, враховуючи високі фізико-механічні властивості особливості пірофіліту, він є перспективним у цьому плані.

І хоча традиційні шляхи використання пірофіліту зайшли в глухий кут, оскільки за часів СССР це був стратегічний матеріал, можна сподіватися, що Кур'янівське родовище буде розроблятися. Саме для створення такого ставлення до цієї проблеми з боку урядових структур, в Інституті геохімії, рудоутворення й мінералогії НАНУ відбулася нарада, на якій геологи й художники, мінерологи і матеріалознавці одноставно прийшли до висновку, що пірофілітові треба дати широку дорогу і по можливості відродити в Україні пірофілітову культуру, незважаючи на економічну скруту в країні.

Кінець свавілля у приватних навчальних закладах

15 вересня в Міністерстві освіти відбулося засідання Міжгалузевої акредитаційної комісії (МАК) з питань функціонування недержавних навчальних закладів. На засідання було запрошено журналістів і

керівників приватних освітніх установ різних рівнів акредитації, починаючи від загальноосвітніх шкіл (якщо такі створюються приватно в Україні) до приватних університетів і академій.

Як повідомив заступник міністра освіти Віктор Невесенко, на сьогодні в державі створено майже 2 тисячі навчальних закладів різних рівнів з недержавною формою власності, з яких понад 200 називають себе вищими. Міністерство, з огляду на численні скандали та скарги від населення, перевірило діяльність деяких із них. І виявилася така невтішна картина: з 23 перевірених ВНЗ (вищих навчальних закладів з недержавною формою власності) 20 мають значні порушення й відхилення від ліцензій. А що ж говорити про тих, хто ще не ліцензований і «вчить» на власний смак і розуміння: там взагалі суцільна анархія, а подекуди і явне шахрайство.

Започаткував можливість для зловживань у цій сфері, як не дивно, «Закон про підприємництво діяльності», що двомо маленькими словами «та інші» в кінці переліку видів діяльності, дозволив підприємчивим людям, відкрив дорогу метикуватим, але не дуже компетентним у питаннях освіти і навчання людям швидко й без зайвих клопотів набити власний гаманець. І почалося: гімназії для шляхетних дівчаток, університети клясичної освіти, міжнародній бізнес та «маркетинг»! Читаючи галасливу рекламу таких і подібних до них навчальних закладів, мимохіть задаєш питання: а вчителі хто? Адже, щоб навчити дитину шляхетної поведінки, в першу чергу треба мати шляхетних учителів, а звідкіля таким взятися для всіх цих «гімназій», якщо українську шляхту майже повністю винищили ще в середні віки та й пізніше ретельно «підчищали», якщо, бува, якийсь нащадок випадково вціліє. А тих, хто чудом дожив до часів «розвиненого соціалізму», поставили в таке злиденне становище (маються на увазі переважно вчителі середніх шкіл, особливо сільських), що зберегти шляхетні манери було просто неможливо.

Або звідкіля взятися в Україні великому спеціалістові з проблем міжнародного «маркетингу» та бізнесу, коли 70 років тут вчили (а відповідно, і викладали) політичну (!) економію лише за Марксом. Тобто обіцянки, якими щедро рясніє реклаमा приватних навчальних закладів, значно перевищують можливості українського викладацького корпусу як щодо кількості, так і щодо якості, хоча, безумовно, в Україні є і завжди були висококваліфіковані й талановиті викладачі-вчителі.

Повертаючись до засідання МАКу, зауважимо, що оскільки не поміняється лише той, хто нічого не робить, Міністерство освіти, вивчивши прикрий досвід приватної діяльності на ниві просвітництва, звернулося до КМУ з пропозицією вдосконалити сумнозвісний «Закон про підприємництво», і нещодавно до нього внесено суттєву поправку: для освітян слова «та інші» не діють — освітянська діяльність дозволяється лише після отримання ліцензії. Зміні «Закону» передувала «Постанова КМУ № 228» від 5 квітня 1994 року *«Про порядок створення, реорганізацію та ліквідацію навчальних закладів»*, яка чітко регламентує, що має бути підготовлено для отримання ліцензії, а саме: навчальні пляни з кожної спеціальності; викладацькі кадри; відповідна матеріальна база; статут і пояснення стосовно того, для кого заклад готуватиме спеціалістів.

Питання ліцензування та акредитації розглядаються Міністерством освіти не сам-на-сам, за принципом: «хочу ліцензую, хочу — ні», а на засіданнях Міжгалузевої акредитаційної комісії, яка складається з представників міністерств і відомств, у віданні яких є навчальні заклади. І саме ця комісія виносить остаточне рішення про видачу ліцензії на право здійснення освітницької діяльності.

У Постанові КМУ зазначено, що створені до сьогодні навчальні заклади до 1 червня 1995 року повинні отримати ліцензію. У протилежному випадку їхня діяльність буде заборонена.

Тобто є вдосконалений Закон, діє Постанова КМУ, а тим часом, як зазначив Віктор Невесенко, триває реклама навчальних закладів, що сповіщають світові про себе у засобах масової інформації, не маючи дозволу на освітницьку діяльність. Тобто правовий нігілізм і нехтування законами зовсім не бентежать майбутніх і новоспечених вихователів.

Як наголошувалося на засіданні МАКу, порушення закону мають найрізноманітніший характер. Приміром, майже анекдотична ситуація склалася в Одесі з Чорноморським університетом клясичної освіти (зрозуміло, що реклама ВНЗ з такою претенсійною та милозвучною назвою здатна так запаморочити голову провінційній і неперебірливій в рекламі матусі, що вона останню корову продасть, щоб влаштувати улюблену донечку в цей університет): на сьогодні він не має навіть договору на винайм приміщень для навчання! Про яку ж освіту, а надто ще й «клясичну», може йти мова?!

Подібні ускладнення має ще один одеський інститут, а саме Інститут управління: станом на 15 вересня навчання в ньому ще не почалося — не підписано договір на винайм. Впродовж попереднього року тут змінилося 2 ректори, що є ознакою нестабільності системи управління.

Широко рекламує себе донецький «найвищий» навчальний заклад «Ганновер»: ми, мовляв, вже підготували кілька десятків докторів і кандидатів наук і «не за горами» ті часи, коли й академіків будемо «ліпити», наче пиріжки на свято. Щоправда, тих докторів і кандидатів ніхто в обличчя не бачив, до того ж і ліцензії на освітнянську діяльність вони не мають. А реклама в пресі — просто шаленна!

Дозволяють собі «маленькі пустощі» й деякі ліцензовані ВНЗ: приміром, Донецький відкритий університет у 1994 році вдвічі перевищив регламентовану кількість студентів; Гуманітарна академія в Харкові до визначених їй 5 спеціальностей додала ще кілька; Учбово-дослідний центр у Харкові на базі дозволеної ліцензією біохімії створив, не багато і не мало, — медичний факультет, що є дуже великим порушенням. У подібних випадках міністерство надсилає попередження про порушення умов ліцензування і дає термін для ліквідації недоліків.

До сьогодні в нормативних документах на ліцензування не виставлялися вимоги щодо особи ректора чи найвищого керівника ВНЗ, і, мабуть, саме тому серед ректорів трапляються люди з кримінальним минулим, а також такі, що жодного стосунку до освіти та педагогіки не мали й не мають. Нині це упущення враховано і в ліцензію введено пункт, де чітко зазначено, що керувати закладом освіти може лише фахівець.

На основі накопиченого досвіду Міністерство освіти уточнює умови ліцензування. Уже підготовлено проєкт «Положення про ліцензі-

ювання недержавних навчальних закладів», в який вкладено цей узагальнений досвід.

На засіданні Комісії зазначалося, що 67 ВНЗ різних рівнів акредитації пройшли ліцензування і отримали право на виконання освітньої діяльності. Серед них Інститут інформатики й управління (Харків), Український міжнародний підготовчий коледж (Київ), Інститут економіки та управління (Київ). Але переважна більшість перевірених ВНЗ не витримують державних умов щодо проведення навчально-виховного процесу за основними напрямками діяльності.

І взагалі в українській освіті багато парадоксів. Приміром, щоб відкрити державний науковий заклад необхідна Постанова Кабінету Міністрів України, а для відкриття недержавного — достатньо постанови ...сільської Ради. В Донецьку нещодавно Рада ректорів не дала дозволу на відкриття приватного ВНЗ, а Миська рада — відкрила. Ректор нового «світоча знань» називає себе академіком Міжнародної академії в Сан-Маріно. Телебачення і преса широко коментують і рекламують цю подію, а виявляється, що академії, членом якої наголошує себе ново-спечений ректор, не існує в природі. Проте реклама свою справу зробила — і довірливі люди поспішають нести до «академії» гроші.

Здійснені перевірки показують, що приватні навчальні заклади нині не тільки не кращі за державні, а в переважній більшості набагато гірші. Тому виникає самозрозуміле питання: навіщо їх взагалі відкривати? Освіта — це турбота державна, і незалежно від того, хто її дає — державні чи недержавні заклади — критерії повинні бути однаковими. На сьогодні такі критерії вироблені недостатньо і сформульовані вони нечітко. І це, в значній мірі, створює можливість для профанації приватної освіти, яка мусить складати конкуренцію державній. В Україні покищо цього не сталося.

“... Конгрес Українських Націоналістів вважає необхідним:

- розробити державні стандарти освіти для всіх рівнів навчання і напрямків його диференціації за участю провідних фахівців науки, техніки та народного господарства, викладачів вищої школи, працівників культури, спеціалістів з соціології, вікової психології та футурології;

- на основі державних стандартів освіти ґрунтовно переглянути діючі навчальні програми і пляни, вилучити або скоротити непотрібні, другорядні та неактуальні предмети і запровадити нові для всіх рівнів освіти і напрямків її диференціації”.

*«Розвиток науки й освіти» в Програмі
Конгресу Українських Націоналістів, Київ, 1993.*

Леся САМІЙПЕНКО

ДЕРЖАВНО–ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНИ (Для ілюстрації про те, як працює Верховна Рада)

Праця Другої Сесії Верховної Ради

(УЦІС) Обговорили і прийняли орієнтаційний порядок роботи сесії, а також порядок денний, до якого ввійшли на розгляд найактуальніші питання, а саме: Кримське питання, зокрема рішення Севастопільської міської Ради народніх депутатів «Про статус міста Севастополя» від 23 серпня 1994 року; передавання по радіо та телебаченню пленарних засідань; затвердження кандидатури міністра закордонних справ України Генадія Удовенка та прийняття постанови Верховної Ради України про визнання повноважень народніх депутатів України, обраних на повторних виборах і повторному голосуванні в липні–серпні 1994 року.

Щодо останнього питання, то, як з'ясувалось, не обрано по Києву — 18 народніх депутатів, по Криму — 7, по Севастополю — 2, по Харківській області — 4, а решта — по одному, крім 6 областей, в яких обрали повністю.

Виступив голова Мандатної комісії з доповіддю про результати перевірки додержання вимог Закону України. У постанові «Про визнання повноважень народніх депутатів України, обраних на повторних виборах і повторному голосуванні в липні–серпні 1994 року», в другому пункті сказано, що «Тимчасовій Мандатній комісії провести додаткову перевірку додержання вимог Закону України «про вибори народніх депутатів України» під час повторних виборів у Калінінському виборчому окрузі 109, Донецької області, Рубіжанському виборчому окрузі 248, Луганської області і Галицькому виборчому окрузі 260, Львівської області.

На початку пленарного засідання прозвучала чергова звітна доповідь голови Верховної Ради Олександра Мороза.

Відтак довго і бурхливо дебатували над постановами «Про порядок висвітлення роботи другої сесії Верховної Ради України».

В цьому питанні напричуд монолітно прозвучали думки і пропозиції стосовно доцільности постійних радіотрансляцій, але стосовно телетрансляційної проблеми думки розбіглись в різні сторони. Найвагомішим аргументом стало те, що за телетрансляцію потрібно платити 40 млрд. в день, а з них — 10% з кишені Верховної Ради.

Ось тут і виступив народній депутат Степан Хмара, який бачить цю проблему так: «Інформаційна бльокада обійдеться Україні в тисячу разів дорожче...» Не погодитись з його думкою — важко. Враховуючи те, що в десятки разів більше витрачається тих же грошей на зовсім не потрібні, а іноді й просто шкідливі передачі та програми. І не враховувати той фактор, що постійна передача по телебаченню роботи

пленарних засідань — це, перш за все, контролю над роботою народніх депутатів, спостереження за рівнем їх фахової підготовки та парламентарної культури. Відсутність дзеркала дає змогу бути потворним, не усвідомлюючи і не помічаючи цього. В даному випадку — це просто об'єктивна необхідність для державних мужів, що репрезентують фортецю, яка має покищо лише фундамент.

В результаті обговорення, було прийняте рішення з пропозиціями і доповненнями, щоб прийняти проєкт постанови, конкретизуючи питання радіотрансляції та не зрозуміло яким чином, але трансляції і по телебаченню у вигляді телевізійних репортажів. 289 народніх депутатів проголосували за таке вирішення цього питання, 40 були проти, 7 — утримались, а 9 — не голосували.

Розгляд питання про статус міста Севастополя був ляконічним, але це мало позитивний результат, а саме: після доповіді народнього депутата Олександра Лавриновича, який дав характеристику ситуації, що склалась в місті, більшість виступаючих наголошували на тому, що все, що приймається міською Радою м. Севастополя, є антиконституційними діями і тому вирішення питання може бути однозначним — тобто потрібно скасувати рішення Севастопільської міської ради народніх депутатів «Про статус міста Севастополя» від 23 серпня 1994 року.

Аргументували це рішення дуже просто — Севастопільська міська рада була обрана зусиллями військово-морських формувань, до складу яких не входять громадяни України, тобто тієї частини військово-морських сил, які є російськими. Це і дає змогу творити незгоду тим, хто не хоче визнавати Українську державу.

На вечірньому пленарному засіданні розглянули питання затвердження міністра закордонних справ України Генадія Удовенка. Більшістю голосів це питання мало позитивне рішення.

До 20 вересня пленарні засідання не відбуватимуться. Але, після роботи в комісіях над обговоренням орієнтовного плану роботи сесії та іншими питаннями, сам Спікер парламенту заявив про те, що доцільно буде повернутися до розгляду Закону «Про вибори».

Боротьба і вибори продовжуються.

А тим часом, біля стін Верховної Ради 15 вересня з'явилися незвичні за останні роки демонстранти з червоними прапорами та портретами Леніна на хоругво-подібних. Не в образі хоругвам треба сказати, що демонстранти дико кричали на всіх, хто виходив за стіни парламенту, лаялися і проклинали, навіть не чуючи людської мови, якою до них зверталися журналісти і депутати. Фатум агонічних оплесків — тільки так можна назвати все, що відбувалось по той бік барикад новообраного і досі чітко не зрозуміло якого парламенту.

Від холери до Конституції та Трибуналу над КПСС

20 вересня продовжувала свою роботу II сесія ВРУ. Виступи, пропозиції, порядок роботи на тиждень пленарних засідань... Висловилися всі — від правих до лівих. Один з представників останніх сил якимось дивно прозвався: «Комуністи Росії...», — представився він. Прозвався, а чи цинічно натякнув

на присутність у ВРУ таких? Вибрикам такого гатунку дивуватися не доводиться. Але це не вперше, хоча давно вже про це не згадували, що від депутата Кендзюра (фракція «Рух») і голови цієї фракції В'ячеслава Чорновола при підтримці народного депутата від Конгресу Українських Націоналістів Тараса Процев'ята прозвучала думка про доцільність організації суду над КПСС. Конкретніше, Ярослав Кендзюр виступив стосовно відміни постанови «про заборону КПУ», Тарас Процев'ят наголосив конечність проведення трибуналу над КПУ.

Ліві мовчки й сумлінно вислухали, нібито це їх і не стосувалось — відчуваючи свою силу в парламенті. А стосовно цього виступав В'ячеслав Чорновіл, який висловився категорично проти теперішнього представництва керівних органів ВР, тобто Президії ВР, обраної в результаті сумнозвісних одинадцять порушень Закону, що репрезентує ліві та доцентристські сили, що не є об'єктивно віддзеркалюючим керівним органом щодо складу Верховної Ради, адже в складі парламенту є ще праві, крайньо-праві, незалежні, більшість з яких не функціонує у сформованих групах чи фракціях, але явно не лівих орієнтацій. Однією з ініціатив правих демократів було: поставити на першочерговий розгляд питання про українсько-російський договір, який є найнепопулярнішим серед громадськості України, адже те, що робить п. Масол, це вже продаж України Росії за безцінь.

Голова Верховної Ради уважав, що питання договору повинно бути найдетальніше розглянуте вищими компетентними органами, а тоді вже виносити на розгляд парламенту. Тобто це довга дорога не на користь України, яка день за днем втрачає силу.

На ранковому пленарному засіданні вислухали звітню доповідь міністра охорони здоров'я Володимира Боброва, який детально розповів про ситуацію з холерою, що поширюється на теренах Південного регіону України.

«Холера — це проблема соціальна, а тоді вже медична», — доцільно відзначив у своєму виступі депутат Трітович.

Обговорено проєкт постанови про боротьбу з холерою, підготований комісією Юрія Спіженка. В результаті обговорення було вирішено за доцільність прийняття постанови у такому формулюванні: «Про ситуацію в Криму та в інших регіонах у зв'язку з епідемією холери». За проєкт постанови Спіженка не проголосували, а натомість 217 голосами було прийнято рішення взяти до відома інформацію міністра і Кабінету Міністрів та за основу прийняти проєкт постанови, запропонований депутатом Боделаном. Після обговорення проблеми з холерою перейшли до розгляду питання складу Конституційної комісії та можливих методів прийняття Конституції. З цього приводу з пропозиціями та зауваженнями виступив народний депутат Сергій Кириченко, який наголосив, що в пропозиції Голови ВР, а також Президента, не враховано принцип адекватного представництва суспільної думки, тобто в проєкті не враховано формулу пропорційності представництва конституційних комісій. Народний депутат С. Головатий, схарактеризувавши ситуацію з прийняттям Конституції, слушно зауважив брак того ж стосовно представництва від наукових галузей. На його думку, це повинні бути групи консультантів. Активно обговорювалося питання регіонального пред-

ставництва в Конституційній комісії, запропоноване Президентом України. В результаті, за основу було прийнято проєкт постанови, внесеної головою ВР, що є аналогічна до проєкту Президії. А депутат О. Новіков слушно зауважив, що непідготований шлях до обговорення питання прийняття Конституції може привести всю Україну до кримського варіанту — законодавчої та конституційної війни.

«Конституція для наступних поколінь»

На вечірньому засіданні продовжилося обговорення питання про склад Конституційної комісії. Пропозиції розбіглися в діапазоні від регіонального представництва в Комісії до найляконічнішого варіанту — принципу «дев'ятки», тобто представництва суто фракційно-групового характеру і виключно з депутатів Верховної Ради, не включаючи до роботи позапарламентські сили. 219 голосами зійшлися на тому, що Конституційна комісія складатиметься з 15 народніх депутатів Верховної Ради, 15 представників Президента і 7 представників Судової влади, при цьому мова йшла виключно про правників-юристів, як бажаний варіант. Остаточний документ стосовно цього питання буде оформлено і закріплено прийняттям відповідної постанови. Були пропозиції і стосовно інформаційно-наукового забезпечення участі громадськості в процесі прийняття Конституції, тобто проведення референдуму.

На посаду голови правління Державного комітету майна затверджено Юрія Івановича Юханурова, головним принципом якого є: «Приватизація повинна бути ефективною!» Цей принцип сподобався, і за нього проголосували.

Прийшли до обговорення Закону «Про вибори», але запропонований варіант зміни слабких моментів закону рухівцями в особі Івана Зайця та В'ячеслава Чорновола був схарактеризований як дискримінація виборчого процесу. Конкретно, поправка вказувала на те, що попередні кандидати, які дійшли до фіналу під час останніх виборів, не мають права продовжувати боротьбу. Це вибиває з колії вже підтоптаних коней і є дуже збитковою ситуацією для партій, які витратили чимало зусиль на своїх кандидатів. Думок з цього приводу було менше, ніж емоцій, а тому дебати припинили і приступили до питання Одеського терміналу, який, мов кістка, застряг в горлі промосковських аргументаторів непотрібності побудови нафто-переробного об'єкту, який зробить Україну незалежною від ... — не хочеться повторювати, кого. Але остаточне рішення стосовно питання терміналу Верховна Рада буде приймати дещо пізніше.

Обговорення Кримського питання з участю Президента

22 вересня на вечірньому засіданні Верховна Рада України прийняла за основу постанову «Про політико-правову ситуацію в автономній республіці Крим». Результати голосування: 305 — за; 26 — утримались; 19 — проти; 14 — не голосували.

Постанова прийнята, але не задовольнила, як видно, 19 депутатів, хоча суттєво запропоновані поправки визнати не можна. Після детального обговорення у фракціях та групах, на що було відведено півго-

динну перерву, зроблено поправки, суть яких зводиться до того, що деталізовано мету прийняття цього документу...

Текст постанови має такий зміст:

«Виходячи з аналізу ситуації в автономній республіці Крим, проведеної Тимчасовою депутатською комісією, що працювала в Автономній республіці Крим з 16 по 20 вересня 1994 року, Верховна Рада України постановляє:

1. Погодитися з оцінками щодо ситуації в Автономній республіці Крим, які містяться в Заяві Президії Верховної Ради України від 12 вересня 1994 року, і висновками Тимчасової депутатської комісії.

2. Звернутися до Президента України як гаранта додержання Конституції і законів України з пропозицією вжити заходів щодо затвердження актів органів виконавчої влади Автономної республіки Крим і приведення їх у відповідність з Конституцією і законами України.

3. Верховній Раді Автономної республіки Крим до 1 листопада 1994 року привести Конституцію і закони Автономної республіки Крим у відповідність з Конституцією і законодавством України.

4. Тимчасовій депутатській комісії з вивчення ситуації в Автономній республіці Крим продовжити роботу. В разі невиконання Верховною Радою Криму пункту 3 цієї Постанови, Комісія з питань правової політики та судово-правової реформи подасть до 1 листопада ц. р. проєкт Постанови про заходи, що випливають із Конституції і законів України.

5. Кабінетові Міністрів України надати допомогу Автономній республіці Крим у вирішенні питань, пов'язаних з підготовкою до зими 1994–1995 років, та здійснення заходів щодо поліпшення санітарно-епідемічного стану в Криму».

Заслухали доповідь голови Тимчасової депутатської комісії, народного депутата Юрія Кармазіна, який дав детальну інформацію про роботу комісії з вивчення політико-правової ситуації в Автономній республіці Крим.

В складі комісії працювало 12 народних депутатів, представники різних фракцій та депутатських груп Верховної Ради України. Крім того, до неї входили також новообрані депутати та депутати, які не входять до жодної фракції чи групи. Члени тимчасової депутатської комісії: Ю. А. Кармазін (Одеська область, група «Реформи») — голова комісії, М. В. Дорошевський (республіка Крим, фракція «Комуністи України»), В. А. Єськов (Луганська область, фракція «Комуністи України»), А. А. Коропенко (Дніпропетровська область, фракція «Комуністи України»), В. І. Єгудін (республіка Крим, група «Аграрники України»), В. М. Корнелюк (Волинська область, група «Аграрники України»), С. К. Ткаченко (Запорізька область, група «Центр»), О. В. Лавринович (Львівська область, фракція НРУ), Д. П. Степанюк (Дніпропетровська область, група «Єдність»), В. О. Паламарчук (Миколаївська область, Міжрегіональна депутатська група), Е. І. Павленко (республіка Крим, новообраний депутат), Н. І. Карпачова (республіка Крим, поза фракціями).

Дехто з народних депутатів вважає, що склад Комісії є надто лівим за політичними переконаннями. Саме тому, на їх думку, в Постанові не висловлено думки стосовно невизнання повноважень Верховної Ради Криму як такої, що має право на повноцінне існування. З цим можна погодитись, або ні, але певний контингент зі складу Верховної Ради

Україні під час обговорення Постанови мав нагоду пригадати всі гріхи парламенту минулого скликання, який дозволив Кримові автономію. Аргументи дав час, і нинішня ситуація в Криму яскраво засвідчує передчасність автономних утворень на території кволої держави. З даної ситуації можна робити і певні висновки для попередження перед подальшими хибними політичними кроками.

Виступив на вечірньому засіданні і Президент України Леонід Кучма, висловивши цілковиту згоду з оцінками Комісії стосовно результатів роботи в Криму та з головними моментами Постанови.

Але, за словами Президента: «Що можна говорити, коли на території Криму немає жодної української газети? Я згоден з висновками Комісії, але поспішних кроків робити не маю наміру. Моя мета — вирішити проблеми без кровопролиття, мирними методами розумного діалогу».

Але важливим є і той факт, що кримська сторона категорично відкинула всі аргументи стосовно невизнання автономії Криму. Що за цим стоїть, зрозуміло, — надія на повну підтримку Росії у вирішенні всіх питань. Про це свідчили і кулюарні розмови з представниками кримської делегації, і оцінки результатів обговорення з боку голови кримської делегації, у виступі якого як аргумент прозвучала думка про те, що, за оцінкою російської сторони, ніяких правових порушень у діях Президента Криму та кримського парламенту не виявлено. Хоча уповноважений від кримської делегації дав ніби-то згоду на прийняття тексту Постанови «Про політико-правову ситуацію в Автономній республіці Крим».

Знову помилився кримський депутат, який назвався представником групи «Комуністи Росії». Знову обурились праві депутати і мовчки відреагували всі інші.

Кримське питання виявляє всі хвороби українського парламенту, який боляче і з великими труднощами змушений переживувати гріхи політики кравчукізму.

Найвищим надбанням новообраного парламенту стосовно кримського питання поки що є прийняття поправки до ст. 92 Конституції України про переіменування Кримської радянської автономної республіки на Автономну республіку Крим, що є позитивом хоча б з точки зору гаранту того, що Крим вже не буде боротись разом з Жириновськими за відновлення Советського Союзу.

23 вересня на ранковому пленарному засіданні обговорювалось питання про статус народнього депутата. Спеціальною постановою було затверджено рішення про роботу парламенту на постійній основі. Тобто від нині народній депутат повинен працювати виключно як парламентар і звільнившись з будь-якої іншої посади.

Заслухали доповідь голови Правління Національного банку України В. А. Ющенко, якого комуністи вже засудили як такого, що призвів до розвалу економіку України, і мають намір зняти його з цієї посади найближчим часом.

А фактом є те, що «Національний банк України» разом з Кабінетом Міністрів України підготував і подає на розгляд проєкт Постанови Верховної Ради України «Про кредитну емісію Національного банку України на III і IV квартали 1994 року».

У Постанові «Про первинну кредитну емісію Національного банку України на III і IV квартали 1994 року» сказано:

1. Встановити граничний розмір первинної кредитної емісії Національного банку України на кінець III кварталу 1994 року (станом на 1 жовтня ц. р.) у розмірі 164,6 трил. карбованців.

2. Кабінетові Міністрів України:

- до 15 жовтня 1994 року вжити заходів щодо мобілізації розрахунків з сільгоспвиробниками* по державному контрактів 4 трил. крб. кредитних ресурсів, використаних у третьому кварталі 1994 року на непрограмні цілі;

- забезпечити погашення до кінця вересня ц. р. прострочених кредитів, виданих для закупівлі хліба та фінансової стабілізації окремих галузей в сумі 1,2 трил., а також безумовну сплату Національному банку України процентів за користування вказаними та іншими кредитами.

3. Національному банку України, починаючи з IV кварталу 1994 року, надавати кредити Уряду тільки шляхом надання кредиту під короткострокові казначейські векселі, виписані Міністерством фінансів України».

Постанову було обговорено і прийнято.

Далі пішло обговорення проєкту Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті».

Постановою Верховної Ради від 21 вересня було вирішено: «ввести Закон України „Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті“ в дію з дня опублікування, за винятком ст. 4, яка вводиться в дію з 1.1.1995 р.».

Майже в останню годину обговорювано Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України з питань оплати праці».

Постановою «Про введення в дію Закону України „Про визнання такими, що втратили чинність...“» це питання було вирішено.

Згідно з Постановою, від нині це питання стоїть так:

1. Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність...» ввести в дію з 1 листопада 1994 року.

2. Кабінетові Міністрів України разом з Національним банком, Раді Міністрів Криму, місцевим Радам народніх депутатів здійснити додаткові витрати на виплату заробітної плати на безінфляційній основі, в тому числі, за рахунок залучення до державного бюджету коштів позабюджетних фондів.

3. Кабінетові Міністрів України до 1 листопада 1994 року разом з відповідними комісіями Верховної Ради України підготувати і внести на розгляд Верховної Ради України пропозиції щодо впорядкування оплати праці».

Йшлося в останній день пленарних засідань і про приватизацію. Звітували члени приватизаційної комісії, проінформовавши стосовно переліку підприємств, які не підлягають приватизації. Прозвучало безліч думок і пропозицій, але «найцікавіша» — від комуністів: припинити процес приватизації до приведення законодавства у відповідний порядок. Незрозумілим лишається лише одне: якого порядку і якого законодавства домагаються припинити ці виразники прагнень народу.

* Сільсько-господарськими виробниками — прим. ред. «ВШ».

А тим часом у стінах парламенту України відбулась «презентація» військових прапорів Української держави. Розгляд цього питання перенесено на невідомо коли. Саме тому було вирішено приноворити цю більшість, частина якої і депутатський значок синьо-жовтого кольору не носить, до питання визнання української військової символіки.

Біля «вернісажу» військової символіки можна почути цікаві лекції з історії України та Українського війська, які читають всім бажаним народний депутат Григорій Дем'ян та Гетьман українського козацтва, народний депутат Володимир Мулява. Підходять журналісти, гості. І якось насторожено-глухо обходять цей куток ті, кому пече все українське і до страху — втрата захисту їх інтересів — українське військо, ролю якого вони бачать крізь призму власних уявлень про збройні сили.

Де нафта, там і влада

22 вересня в кінозалі парламенту під час обідньої перерви відбулась пресова конференція, організована членами фракції «Державність».

Учасниками її були народні депутати Ігор Юхновський, Володимир Яворівський, Тарас Кияк — голова українсько-австрійської комісії, міністр екології Юрій Костенко.

Під час обговорення питання будівництва Одеського терміналу одним з аргументів стосовно передчасности початку будівництва було посилення народнього депутата Боделана на відсутність результатів екологічної експертизи. Міністр екології, народний депутат Юрій Костенко запевнив, що до 25 вересня будуть повністю готові дані екологічної експертизи і пояснив відсутність таких на 22 вересня тим, що замовлення на експертизу було зроблене лише 6 липня, у зв'язку з чим було розроблено лише плян компенсаційних заходів, але детальніше вирішити питання просто не вистачило часу. На сьогодні 12 із 14 експертів вже дали свої висновки, і до 25 вересня буде зроблено висновки щодо наземної частини.

Ігор Юхновський аргументував свої висновки стосовно необхідности побудови цього надзвичайно важливого стратегічного об'єкту тим, що будівництво терміналу повністю забезпечується українською індустрією і є оптимально вигідним для України. На його думку, «будівництво терміналу повинно змінити клімат і в стосунках з Росією». Він також наголосив на тому, що будівництво повністю загарантоване на рівні Державного комітету з нафти й газу, який вже має певні гарантійні листи. Це питання також береться до уваги турецькою та австрійською сторонами, які гарантують кредити.

Тарас Кияк розповів про ситуацію з нафтовиробництвом на Буковині, де 11 свердловин вже готові до функціонування. З цим рахується Австрія, і незрозумілою є лише пасивна позиція державних кіл України, які ігнорують стимулювання потенційної спроможности України до самозабезпечення нафто-переробними продуктами.

«Там, де нафта, там — кров, там — гроші, там — влада», — каже Ігор Юхновський. І він же, як і всі ведучі пресової конференції, вважає, що у вирішенні цього питання проглядається відверта політизація проблеми, що асоціюється з методами ведення Президентської кампанії.

Комусь надто хочеться розвернути всі вектори впливу на Україну в бік Сходу. А найефективніша метода поставити державу на коліна — це нафтопостачання.

Сили, які вирішують це питання — політична мафія, плюс грошові інтереси тієї ж мафії.

За результатами голосування по постанові (16 — за; 94 — проти), можна судити і про те, що вагома частина депутатів або не голосувала, або утрималась. За переконанням Володимира Яворівського, серед тих, хто утримався, є частина депутатів, яка потенційно тяжіє у роздумах над цією проблемою до позитивного рішення. З ними зараз ведуть переговори члени фракції «Державність».

Народний депутат Іван Заєць, якому також надали слово для виступу, зауважив, що в проєкті майбутнього остаточного варіанту постанови щодо терміналу потрібно визначити, що певний відсоток прибутків повинен залишатися в Одесі. У США, наприклад, 20% прибутку випадає на користь регіону.

Отже, питання будівництва терміналу лишається не вирішеним. Навколо проблеми нафти — найсерйозніші проблеми. Тут і історія з нині воскреслим Бортником, який пояснює свої гріхи так: «У свій час я не дав Росії поставити Україну на коліна, знизивши ціну на нафтопереробні продукти і відкривши можливість вижити сільгоспвиробнику. Цього ніколи не пробачають. Але я вижив і робитиму те ж, що і до розстрілу, який наді мною вчинили без суду і слідства. Мою вину може довести лише розслідування, ініціатором якого є сам я».

На той час, коли проводилась пресова конференція «Державности», комуністи мали своє засідання без преси, але червоною стрічкою було перемотано все грішне з праведним і найстрашнішим у вирішенні цього питання є те, що механізм голосування — в руках більшості. Поки що змін не спостерігається.

«Вартість» старих боргів знає В. Пинзеник, а нових — В. Масол

«Сьогодні наша держава — банкрут», — заявив 21 вересня на вечірньому засіданні Верховної Ради України прем'єр-міністр Віталій Масол. За 1993 рік Україна заборгувала лише Росії за доставку нафти і газу 1800 мільйонів доларів, Туркменістанові — мільярд доларів. Кредитний банк становить 424 мільйони доларів. У цьому році вже перетягнуто платежі на суму 130 мільйонів доларів.

На прохання депутатів розглянути й іншу сторону медалі — валютну частину, яка належить Україні в розподілі закордонного майна ССРСР (у сесійній залі називалася вартість цієї частки — 38 млн. дол.), прем'єр сказав, що досі чіткого кошторису щодо закордонних боргів немає. Нещодавно в Україні створено спеціальне Управління з питань міжнародного боргу, яке працює над цією проблемою.

А бажаних отримати відповідь на запитання: звідки ж узялася цифра 2,5 мільярди доларів — борг України після розпаду ССРСР, — Віталій Масол відіслав до Віктора Пинзеника, який підписав такий документ два роки тому, перебуваючи на посаді віце-прем'єра.

(За інформацією «Ноосфера-Факс»)

«Мова державна — мова офіційна»

24 вересня у Києві зусиллями Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, Спілки письменників України, Інституту української мови НАН України, Інституту українознавства Київського університету ім. Т. Г. Шевченка було організовано і проведено наукову конференцію, метою якої було обговорення проблеми державної та офіційної мови. Конференція так і називалась — «Мова державна — мова офіційна».

З вступним словом виступив голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка, народній депутат України Павло Мовчан.

До учасників конференції звернувся Патріярх України-Руси Володимир Романюк. Привітали і виголосили свою заяву члени Спілки Офіцерів України. З промовою виступив народній депутат України, заступник голови СОУ Іван Білас. З науковою доповіддю «Українська мова й українське військо» виступив працівник Міністерства оборони Микола Гук (Київ).

З привітанням від ОУН з-під стягу Степана Бандери виступив пан Омелян Кушпета, який наголосив на тому, що мовна експансія, тобто примусове мовне поневолення, шляхом якого чиниться наруга над нацією, — це злочин проти нації і це питання повинно розглядатися саме в контексті злочинної діяльності імперських політиків.

З доповіддю «Мовна ситуація на Донеччині» виступила голова Обласного проводу Конгресу Українських Націоналістів Марія Олійник (Донецьк).

Доповіді були різноплановими як за змістом, так і за контекстом бачення проблеми державної та офіційної мови. Більшість доповідей нагадували мітингові промови, але виступали і науковці, від яких присутні мали змогу почути цікаву інформацію. Це стосується доповідачів, які підготували О. Пономарів (Київ) — «Офіційно-діловий стиль української мови в добу державотворення», О. Стебенська (Львів) — «Державність мови та функціонування її стильових різновидів», Ю. Гнаткевич (Київ) — «Про концепцію мовної освіти в Україні», Н. Бабиш (Київ) — «Державна українська мова й почуття особистої та національної гідності», М. Дмитрієнко, О. Ясь (Київ) — «Національна мова і державотворча ідея», М. Лосюк (Суми) — «Мова — головний фактор національного самовизначення народу», З. Кулик (Львів) — «До концепції розвитку загальнонаціонального телебачення і радіомовлення», В. Радчук — «Мова. Нарід. Держава», Є. Шморгун (Львів) — «Стандартизація науково-технічної термінології — потужний засіб відродження автентичної української мови», В. Савенко (Полтава) — «Українська мова в комп'ютерних технологіях», В. Кметик — «Кіно в процесі становлення української держави», М. Кітов (Київ) — «Автентична українська мова: три етапи руйнації», Д. Іщенко (Одеса) — «Лінгвістичні поняття і семантика термінів «офіційна мова» й «державна мова», Є. Регушевський (Сімферополь) — «Крим і проблеми державної мови», В. Мулява (Київ) — «Українська мова в категоріальних структурах мислення українців як необхідна передумова повноцінної реалізації людського роду в індивіді» та багатьох інших цікавих наукових доповідей, спільним знаменником яких можна визначити біль стосовно вирішення питання подальшої долі української мови в Україні — парадоксального питання з питань. Адже і

правовий аспект визначення поняття «офіційна мова», про що доповідав голова комісії з питань культури Верховної Ради України, народний депутат Михайло Косів — досі не має конкретного визначення.

На конференції було прийнято Резолюцію:

«Всебічно проаналізувавши мовну ситуацію на Україні, конференція, у роботі якої брали участь письменники, мовознавці, літературознавці, історики, філософи, представники багатьох партій, громадських організацій та рухів, констатує, що прийняття Закону про мови було необхідним кроком у формуванні демократичного правового суспільства, воно заклало підвалини державного суверенітету України, створило гарантії безконфліктного розв'язання мовних питань. Концептуально Закон про мови в руслі основного напрямку мовного законодавства, прийнятого у світі, коли найпоширенішій корінній мові країни надається статус державної (національної, офіційної), а для інших мов встановлюються правові гарантії їх вільного використання в неофіційних сферах спілкування або ж офіційного вживання у ролі допоміжних регіональних мов. Країни, де однаковий офіційний статус має дві чи більше мов — нечисленні, їхнє мовне законодавство відбиває або реалії постколоніалізму, або наявність у межах країни чітких мовно-етнічних кордонів.

Історичні та мовно-культурні особливості формування етнічного складу населення України, де кількісну перевагу на всій території, крім Криму, становлять українці, зумовлюють те, що роллю державної і тим самим офіційної мови України виконує одна мова — українська. Будь-які інші підходи, зокрема проголошення російської мови офіційною мовою України, вступають у протиріччя з світовою практикою розв'язання мовних питань, з реальною дійсністю України. Вони фактично означають повернення до сумнозвісної політики придушення функцій української мови і русифікації, реально ведуть до міжнародних конфліктів і внутрішнього розколу.

За роки дії Закону про мови відбулися помітні зміни у мовно-етнічній самосвідомості громадян України, підвищився престиж української мови, люди різних національностей все більше усвідомлюють її значення як фактору збереження державності України.

Незважаючи на ці позитивні зрушення, процес оздоровлення мовного життя України все більше уповільнюється, іде відчутне зменшення української преси, книжок, словників, підручників, навчальних посібників, все виразніше звучать голоси політиків, що прагнуть залишити ганебну практику, коли абсолютна більшість населення України відчувала себе на рідній землі іноземцями. Причини цих процесів лежать у сферах економіки і політики. Помітний гальмівний ефект справляють недоліки, що містять у собі закон про мови і, головне, Державна програма розвитку української мови та інших національних мов.

Відчуваючи свою відповідальність за майбутнє України та спираючись на професійні знання її учасників, конференція ухвалює:

1. Визнати слушність концепції Закону про мови, одночасно звернути увагу Верховної Ради України на те, що ряд положень закону відбиває застарілі реалії часів входження України до СРСР.

2. Звернути увагу Президента та Уряду України на те, що відсутність реальної державної підтримки культурно-освітніх програм, спрямо-

ваних на розвиток державних функцій української мови, призводить до полінуацій мовних питань, створює загрозу міжетнічних конфліктів.

3. Докорінно трансформувати роботу Комісії з питань впровадження Закону про мови (голова — акад. М. Жулинський), перетворивши її в повноправний державний орган, що здійснював би керівні і контрольні функції за впровадженням Закону про мови.

Створити при Кабінеті Міністрів Комітет по справах мовної політики як єдиний державний центральний орган, що здійснював би керівні, координуючі й контрольні функції в цій галузі, передбачивши в його структурі такі робочі групи:

а) комісія в справах мовного плянування, яка б через вертикальну структуру своїх методистів-організаторів у складі органів держадміністрації налагоджувала пляномірну роботу в областях України щодо реалізації Закону про мови, враховуючи конкретні мовні ситуації в регіонах і забезпечуючи, з одного боку, розширення регіонального функціонування державної мови, а з іншого — запобігаючи розколу нації на мовному ґрунті;

б) комісія у справах видавничої діяльності та засобів масової інформації, яка б контролювала стан видавання україномовної та українознавчої літератури, особливо різноманітних словників та посібників з української мови, і режим її державної підтримки, стежила за дотриманням мовного співвідношення в країні україномовних і неукраїномовних засобів масової інформації, за дотриманням єдиної норми літературної мови дикторів телебачення тощо;

в) комісія у справах термінології і диксиографії, яка б стежила за дотриманням єдиних норм української термінології та номенклатури (принципу „мовної соборності“ нації покищо не надається достатньої уваги) у загальнонаціональних словниках української мови;

г) комісія у справах топоніміки найменування і перейменування населених пунктів України.

Робочим органом комісії у справах мовного плянування, термінології і лексикографії, топоніміки міг би бути Інститут української мови.

Формування зазначеної державної структури на зразок подібних органів (комітетів, департаментів), що існують у державах близького та далекого зарубіжжя (Молдові, Казакстані, Франції та ін.) може зупинити стагнаційні процеси, що супроводжують реалізацію Закону про мови.

5. Передбачити державне датування видання таких фундаментальних словників української мови, як:

а) російсько-український словник наукової термінології (у трьох томах);

б) словник української мови Б. Грінченка (у 4-х томах);

в) словник синонімів української мови (у 2-х томах);

г) тлумачний Словник української мови (у двох томах);

д) російсько-український словник (у 4-х томах),

а також таких важливих праць з україністики, як Атлас української мови, том 3-й, етимологічний словник української мови.

6. Всеукраїнському товариству „Просвіта“ виробити додаткові заходи щодо впровадження Закону про мови; налагодити випуск спеціальної методичної літератури для широкої громадськості, навчальних посібників, словників тощо. Провести в областях і районах аналогічні конференції, збори, семінари, свята української мови;

7. Інституту української мови НАН України звернути увагу на необхідність термінового розроблення ряду галузей мовознавства, в яких спостерігається відставання України від світової практики, що вже зараз позначається на розвитку і функціонуванні української мови. Насамперед це стосується необхідності автоматизації лексикографічної праці, розвитку діалектологічних і соціологічних досліджень, створення академічної української граматики (на сьогодні Україна є єдиною слов'янською країною, що не має фундаментального опису граматики національної мови, стоїть перед загрозою виходу з усіх міжнародних діалектичних програм).

З цією метою передбачити:

а) відкриття в рамках НАН міжінститутської теми „Автоматичні основи лексикографічної праці“ із залученням до її виконання співробітників Інституту української мови, Інституту мовознавства, Інституту кібернетики НАН України та інших організацій;

б) відкриття теми „Українська граматика“ (у двох томах) із залученням до її виконання провідних граматистів України;

в) активізацію досліджень української мови за межами України в країнах близького та далекого зарубіжжя».

Було оприлюднено Заяви Центрального правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка та учасників наукової конференції «Мова державна — мова офіційна».

Конференція викликала великий інтерес у представників громадськості Києва. Заля «Золоті ворота» була переповнена.

Перед присутніми виступив Івано-Франківський хор української музики «Лебедина вірність». Під час перерви до пам'ятника великому Кобзареві були покладені квіти.

ЗАЯВА Організації Українських Націоналістів, Секретаріят

У зв'язку з розповсюдженою агенцією УНІАН статтею про передвиборчу кампанію Леоніда Кравчука та його конкурента члена УКРП Новосільського і поширюваними поголосками в цій справі, зокрема «Україною молоді» від 1 вересня ц. р., Секретаріят Проводу ОУН з-під стягу Степана Бандери уповноважений заявити таке:

1. Голова Проводу ОУН Слава Стецько, яка одночасно є Головою Конгресу Українських Націоналістів, не погоджувалася висувати свою кандидатуру в окрузі, яка звільнилася у наслідок смери народного депутата Верховної Ради України, члена УКРП Романа Купера, бо вважала, що насамперед моральне право на висунення кандидата в цій окрузі має УКРП.

2. Хоча виборці округи неодноразово пропонували Голові Проводу ОУН балотуватися до Верховної Ради, аргументуючи це тим, що вона походить із Теробовельщини і там почала свою політичну діяльність, Слава Стецько, дізнавшись, що в цій окрузі балотується колишній Президент, який у другій турі виборів, виступаючи за збереження і розбудову української державности, отримав довір'я 12 мільйонів українців, тим паче вважала недоцільним кандидувати в цій окрузі. Провід ОУН, так само, як і його Голова, вважають, що в цій ситуації кандидування Слави Стецько до парламенту внесло б замішання не лише у виборчій окрузі, а й у ціле українське суспільство.

3. За цих обставин членство і симпатии Конгресу Українських Націоналістів отримали можливість вибирати народного депутата згідно із власним сумлінням та особистими симпатіями. Народний депутат Михайло Ратушний, один із провідних діячів Конгресу Українських Націоналістів, став довіреною особою Новосільського з власної ініціативи.

4. У світовій пресі вже довгий час, а в українській — під впливом передвиборчої кампанії команди Леоніда Кучми, Леоніда Кравчука називають українським націоналістом, чого останній уже не заперечує. Секретаріят ОУН заявляє, що Леонід Кравчук не є членом ОУН з-під стягу Степана Бандери. Так само він не є членом Конгресу Українських Націоналістів.

Київ, 17 вересня 1994 р.

Подвижникам праці й боротьби

Петро ЛАВРІВ

Донецьк

СОЛОДКО І ПОЧЕСНО ВМИРАТИ ЗА БАТЬКІВЩИНУ!

9 червня 1994 року вся Соборна Україна panaхидами й урочистими зібраннями вшанувала розстріляного 50 років тому в німецькому концтаборі Саксенгаузен під Берліном Олега Кандибу–«Ольжича», талановитого вченого, поета й мужнього члена Проводу Організації Українських Націоналістів.

Народився він 1907 р. в сім'ї найвизначнішого на початку ХХ ст. українського поета Олександра Кандиби (Олеся) у Житомирі. Навчався у середній школі (Пуца Водиця) біля Києва. Під час війни і революції сім'я Кандибів бідувала, і малий Олег носив на далекі села різні речі і вимінював за них картоплю та борошно. Будучи винятково здібною дитиною, Олег чудово малював і грав на піаніно і скрипці.

У 1923 р. разом із матір'ю виїхав у Берлін до батька, який після проголошення самостійності Української Народньої Республіки був її повпредом у Будапешті, звідки переїхав до Німеччини. Згодом родина Кандибів переїхала до Чехо-Словаччини, де Олег здав у Празі матуру (гімназійний іспит зрілості) і вступив до Карлового університету. Студював там археологію й одночасно вчився в Українському Вільному Університеті. Мандруючи, об'їхав велосипедом ледь не всю Німеччину і пройшов пішки Карпати від Пряшева до Ясеня, тобто українську частину Карпат у межах тодішньої Чехо-Словаччини. Тоді в Празі він організував святкування Шевченківських роковин і пам'ятних днів Визвольних змагань. Восени 1930 р. у Празі захистив докторську дисертацію з археології на тему «Неолітична мальовнича кераміка Галичини», і його було призначено асистентом на кафедрі Українського Вільного Університету. Брав активну участь у міжнародніх археологічних конференціях. 1937 р. Ольжича визнали одним із найпередовіших археологів того часу. Читав лекції в американському Гарвардському університеті. В той же час заснував Український Науковий Університет Америки. Свої розвідки з археології публікував в англійських, німецьких, чеських, югославських і, безперечно, українських виданнях. 1928 р. у Празі видав дитяче оповідання «Рудько». Від батька успадкував поетичний талант і видав дві збірки — «Рінь» (1935) і «Вежу» (1940). Третя збірка «Підзамче» видана 1946 р., після трагічної загибелі поета.

Уперше смерті у віці Ольжич заглянув у березні 1939 р., коли разом із членами «Карпатської Січі», які зі зброєю в руках боролися за волю Закарпаття, потрапив до рук угорських гонведів (солдатів), але, на

щастя, вирвався на волю. У той час він уже брав активну участь у боротьбі ОУН з окупантами українських земель. Як тільки почалася німецько-совєтська війна, дістався до Києва і з друзями заснував Українську Національну Раду, яка мала проголосити в Києві відновлення самостійності України. Перешкодили німці, які в лютому 1942 р. розстріляли в Бабиному Яру в Києві поетку Олену Телігу й Ольжичевих друзів-закарпатців — Івана Рогача і поета Івана Ірлявського. Влітку 1943 р. одружився з Катериною (Калиною) Білецькою, донькою професора Леоніда Білецького, але незабаром у Львові його арештувало гестапо і запроторило до концтабору.

Намаганням німців обернути Україну у свою колонію він протиставив клич ОУН: «Українські землі є життєвим простором для українського народу». Під час допитів, що їх провадили гестапівці Вольф, Шульце і Вірзінг, який імовірно був агентом НКВД, його катували цілу ніч, але не могли видерти організаційної таємниці.

Ось так ОУН «співпрацювала» з німецькими окупантами, а брехуни КПСС і понині верзаяють про «сотрудніцтво українських націоналістів з немцями».

Ольжич залишив скромну поетичну спадщину. Будучи археологом, він присвятив три поезії всесвітній історії: Ганнібалові, Галії («У цезаря») і Ольвії. Української історії стосується Ольжичів «Триптих». «Данило», «Р. Б. 1668» і «Зимовий похід». Щоби зрозуміти зміст цих трьох віршів, треба знати історію та літературу українського народу: всі вони торкаються трагічних періодів упадку його державности.

Третя строфа вірша «Данило» пов'язана зі «Словом о полку Ігоревім»:

До дна Каялу виллято далеку,
Та Див вже знову у верхах дерев.
І, вітрачи незнану небезпеку,
Навколо грізно кидається Лев.

Другий вірш нагадує нам рік «Руїни» 1668, коли гетьман Петро Дорошенко, об'єднавши на короткий час Правобережжя з Лівобережжям, повернувся до Чигирину, а на Лівобережжі залишив наказним гетьманом чернігівського полковника Дем'яна Многогрішного, «чоловіка простого й неграмотного», але твердої вдачі, прямого, наполегливого і шанованого в північних полках. Залишившись сам-на-сам із московським воєводою Ромодановським, що вирушив на Сіверщину наводити там колоніальні порядки, Многогрішний піддався хижацькому воєводі і підписав «Глухівські статті», в яких домігся дозволу на 30 тисяч козацького війська. Для зрозуміння суті вірша наводимо його повністю:

Достигло літо, налилося жито,
і звідусіль чужі ідуть женці.
Живе ще Мати (Україна)! Шабля у руці!
І спіле жито копитами збито.

Встають і сунуть — сіра сарана —
Мов од посухи, вигора вітчизна.
Це ти, здобута, мстишся, Смоленщизно.
І гетьман жар із розумом єдна.

І ще раз мовить хижо і охоче
Крива козацька вартівниця прав:
Не віримо у осінь! Розірвав
Навпіл її саму перун пророчий.

Білоруський Смоленськ у 1654 р. за допомогою 20 тисяч українських козаків здобув цар Алексей Михайлович. З того часу почалося російщення не тільки Смоленщини, а й усієї Белорусі. В січні 1667 р. в Андрусові під Смоленськом дві хижацькі монархії — Московія і Польща — розірвали навпіл Україну.

Третій вірш присвятив Ольжич другому зимовому походу волинської групи армії УНР по запіллі большевиків у 1921 р. Волинців розбив над річкою Звіздаль біля села Малі Миньки (нині Народицького району Житомирської області) большевицький командир, Г. Котовський. Там загинуло 250 вояків Армії УНР, а 443 потрапило в полон. 84 старшин оддали під суд, а 359 повстанців розстріляли на світанку 21 листопада під Берестечком. У вірші поет згадує саму битву під Малими Миньками.

Позаду серпень. І чека Звіздаль,
Не місце страти — тріумфальна брама.
Тепер вже піде у весняну даль
На все твій шлях неугнуто і прямо.

Доктор історичних наук, археолог О. Кандиба був ляконічний у словах. Недавній минувшині — боротьбі ОУН з польськими окупантами — присвятив поему «Городок 1932» про героїчну смерть членів ОУН Василя Біласа й Дмитра Данилишина, які вбили польського шовіністичного політика Т. Голуфка в серпні 1931 р. і наступного року 30 листопада брали участь у нападі на пошту в Городку. Польська поліція повісила обидвох у львівській тюрмі «Бригідки», а допомогли польським окупантам зловити революціонерів несвідомі українські селяни:

Проклятий невиразний ранок.
Невиразні луни облав.
І простори, де наостанок
Зацькований вовк пробігав

Погоня все ближче і ближче.
Кільце все тісніш і тісніш.
Чоло їм поставити? Ні ще!
А куля? Про кулю облиш!

Майно революції — цінний
Живий борець повсякчас.
Сьогодні найбільшого чину
Вона зажадає від нас.

Товаришу любий мій, брате,
Дивися у вічі рабам.
Як будете так воювати,
України не бачити нам!

Для тих, що нікчемні і кволі,
Заквилять про зламаний цвіт —
Неугнутість нашої волі
І нашої віри граніт!

Ніколи нікому не стерти
Ще сріблом ясної сурми:
Шкодуємо тільки, що вмерти
Удруге не зможемо ми!

Замучили Ольжича гестапівці. В годину смерти він, безперечно, жалів, що не вмере за Україну вдруге. Археолог і борець загинув за Батьківщину згідно з кличем хоробрих римлян: *Dulce et decorum est pro patria mori* — Солодко й почесно вмерти за Батьківщину!

65 РОКІВ ВІД ЗАСНОВАННЯ ЛЬВІВСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ

(УЦІС) Після Першої світової війни, коли ліквідовано всі українські катедри у Львівському університеті, Митрополит Андрей Шептицький заснував при Львівській духовній семінарії богословський факультет. Згодом, дбаючи про ширший розмах та вищий рівень богословсько-наукової праці, збори Богословського наукового товариства вирішили створити Академію. Вони звернулися до Митрополита, щоб він, користуючись своїми правами, заснував Богословську Академію. 22 лютого 1928 року Митрополит Андрей Шептицький затвердив Статут Академії, а о.д.-ра Йосифа Сліпого назначив ректором.

6 жовтня 1929 року відбулося урочисте відкриття Академії, що було великою історичною подією в житті Української Церкви. Богословська Академія, одинокий вищий український храм науки в Галичині, високо тримала прапор знань. Вона досягла рівня найкращих теологічних факультетів Європи і перетворилася в науковий осередок і центр богословської думки в Україні. Високі були оцінки Академії в колах міжнародного наукового світу. Проте з політичних причин Академія проіснувала недовго — в 1944 році її було закрито.

Та історія повертає на круги своя. Грамотою Блаженнішого Мирослава Івана Кардинала Любачівського діяльність Богословської Академії відновлено. 1 вересня 1994 року вона знову відкрила свої двері для студентів. Ними стали 125 осіб, серед них — 15 хлопців, 19 дівчат, 6 монахинь, що навчаються на світському відділенні, та 85 майбутніх священників. Середній вік студентів — 20 років.

Володимир МИКУЛА

БОРЕЦЬ–ГРОМАДЯНИН

У 25-ліття з дня смерти

сл. п. Сотника УПА Миколи Фриза–Вернигори

26 лютого 1969 р. несподівано, в силі віку — у віці всього 54 роки, помер у Йонкерсі біля Нью-Йорку відомий на еміграції суспільно-громадський — політичний діяч, кол. політвиховник УПА, сотн. Микола Фриз, знаний під кличкою Вернигора. Все його трудами і боротьбою насичене життя пройшло під знаком визвольного змагу українського народу за свою свободу й незалежність, в якому він брав чинну участь. Його життя — типове для великої когорти самовідданих і саможертвенних борців — підпільників ОУН, воїнів УПА і каменярів — суспільно-громадських і політичних провідників народу в Краю і на еміграції. Тому на прикладі його життєвого шляху ми можемо усвідомити собі подвиг сотень і тисяч подібних йому патріотів України, які, не жаліючи себе і жертвуючи своїм особистим щастям і спокоєм, брали на свої плечі всі труднощі, невідгоди, терпіння, небезпеки й муки нерівної і, здавалось би, безнадійної боротьби за кращу долю свого народу. Більшість із них загинули чи то в бою, чи з виснаження в тюрмах і на засланнях, чи закатовані жорстоко ворогами у відомих і невідомих катівнях і їх імена та могили залишаться нам назавжди невідомими. Тому цей короткий життєпис сл. п. Миколи Фриза–Вернигори присвячується і численним його співборцям, про яких ще нічого не написано і ледве чи коли їх згадають майбутні нащадки.

Микола Фриз народився 7 грудня 1914 року у мальовничому підгірському селі Залокоть, над рікою Бистрицею біля Борислава, Дрогобицького району, Львівської області в селянській родині. Батько Миколи звався Теодор, а мати Меланія з дому Костів, походила з недалекого села Нагуєвичів і була якось споріднена з родиною Франків, бо й Іван Франко бував у Залікті й заходив до Фризів. Микола мав ще двох старших братів — Юстина і Дмитра — та молодшу сестру Марію.

Ішла Перша світова війна. В Карпатах гриміли канонади боїв російської армії з австрійською. Весною 1915 р. фронтовий вал відкотився на Поділля і в цьому наступі брали участь усусуси, що скривавилися в боях на недалекій Маківці. Дитинство Миколи проходило в тяжких обставинах воєнних років, визвольних змагань, коли творилася і падала молода Українська Держава, і наставав час польської окупації.

Примітка автора. У даному короткому життєписі сл. п. сот. УПА Миколи Фриза–Вернигори використано інформації, подані дружиною покійного, панєю Катериною Фриз та її братом Антоном Біланичем, а також друзями Покійного Маром (Степаном Голяшем), і Левком (Михайлом Дзіманом).

*Микола Фриз-Вернигора 1914–1969
Світлина з 1947 р.*

Початкову школу Микола закінчив у своєму родинному селі. Будучи школярем, від наймолодших літ він заприятелював з Володимиром Яхном, сином місцевого священика, часто бував у парохіяльному домі. Отець Яхно, побачивши здібність Миколи, порадив батькові післати Миколу до гімназії в Дрогобичі. За всі роки навчання в гімназії, Микола підтримував дружбу із тим же ровесником Володимиром Яхном та був активним членом Пласту. Між учителями гімназії були відомі патріоти й визначні українські діячі: кол. сотник УСС і УГА Чмола, сот. Байрак, а настоятелем бурси був проф. Венгринович.

Як добрий учень, веселої вдачі, обдарований провідницьким хистом, Микола єднає біля себе молодих українських патріотів, які боліли невдачею українських визвольних змагань та шукали нових шляхів для продовження цих же змагань в нових обставинах.

Вплив на гімназійну молодь Дрогобицької гімназії мали такі відомі постаті, як Зенон Коссак, Дмитро Грицай, Богдан Кравців, журнал «Літературно-Науковий Вісник» та його редактор і автор книжки «Націоналізм» Дмитро Донцов. Гімназисти старших класів в Дрогобичі організували легально й нелегально святкування українських державних річниць, давали доповіді, в яких впливали на національне освідомлення своїх товаришів і ширших кругів молоді та формували націоналістичний світогляд. Плекання пам'яті про героїчні подвиги нашого минулого, культу героїв-мучеників і могиł борців за кращу долю народу, вивчення славних і трагічних сторінок рідної історії з її визначними постатями допомагало в поширенні і зміцненні національної свідомості серед молодого покоління. Під час вакацій Микола працював у рідному селі й околиці, організуючи селянську молодь в читальні «Просвіти».

В 1932 році Микола вступає в члени Юнацтва ОУН і від того часу поринає у напружену і сповнену небезпеками підпільну діяльність. Тут треба згадати, що його найстарший брат, Юстин, який працював книговодом на лісництві, теж був членом-підпільником ОУН, а середущий брат, Дмитро, був кооператором. Батько Миколи хоч і не був із заможних, провадив своє господарство вміло і розумно, так що в його хаті все був хліб і до хліба, та й городина й овочі були круглорічно.

В 1934 році Микола успішно закінчує гімназію матурою і під впливом матері вступає на богословські студії до Духовної семінарії в Перемишлі. Під час теологічних студій Микола проводить дискусії зі своїми товаришами-питомцями про те, яким повинен бути український священик, про відношення до латинського обряду, справу цілібату, та про ролі священика в суспільно-громадському житті і визвольній боротьбі українського народу — питання, які глибоко хвилювали студентів семінарії і їхніх викладачів.

У травні 1939 року Микола закінчує теологічні студії і Владика, єпископ перемиський, Кир Йосафат Коциловський висвячує його в чин дякона, але Друга світова війна, яка вибухає у вересні цього ж року, перекреслює плани Миколи щодо священичого стану. В 1939 році Микола був покликаний до Обласного проводу ОУН на пост референта Юнацтва ОУН. Війна й перша большевицька окупація застають його в рідному селі. Щоб замаскувати свою підпільну діяльність, Микола стає секретарем сільради, але після трьох місяців дістає попередження від одного з приїжджих зі сходу працівників, що НКВД збирається його арештувати та щоб він утікав. Від того часу Микола переховувався в сусідській stodolі в підпіллі. Незабаром, коли над ранком енкаведисти приїхали його арештувати, він побачив, що немає іншого виходу, а треба втікати на захід, під німецьку окупацію. У грудні 1939 року Микола із ще одним припадковим стрінутим чоловіком робить спробу перейти кордон, але вона не вдається, бо прикордонна сторожа завважила втікачів, почала за ними стріляти і при допомозі собаки зловила співутікача Миколи. Йому самому вдалось відбитися від собаки якоюсь ломакою, що попалася під руки. Собака втекла, Микола переночував у сусідньому селі, а на другий день перейшов кордон на річці Солокії біля Белза, чи фактично перейшов з розгону черевиками, мов ковзанами, по леді, бо ріка вже була замерзла.

Микола, як і багато інших утікачів з Галичини, опиняється в Сяноці на терені східної Лемківщини. Тут включається в українське шкільництво та працює серед місцевої молоді. У той час заступником шкільного інспектора німця Губера в Сяноці був колишній вчитель гімназії і настоятель бурси в Дрогобичі, Венгринович. З доручення Венгриновича Микола дістає завдання зорганізувати школу в селі Воля Матіяшова в Ліському повіті, де школи перед тим не було. В роках 1940–1941 Микола провадив навчання в тому селі в одній кімнаті в новозбудованому домі, а замешкав у Дмитра Біланича, де познайомився з його дочкою Катериною, з якою чотири роки пізніше одружився. У Волі Матіяшовій Микола зорганізував Українське Освітнє Товариство, а при ньому Курінь молоді, який він очолив. Такі курені молоді не були офіційно реєстровані і фактично були владою заборонені. Микола зробив велику культурно-освітню і національно-освідомлюючу роботу в тому селі і околиці, проводячи щотижневі сходи з молоддю. Завдяки тому пізніше декілька хлопців з села пішли до УПА. Великий вплив мав Микола також і на сусіднє село Березку, де один рік учительовав Хамуляк. Велику роботу в Березці вів також Михайло Готчак, який був членом ОУН ще з передвоєнних років і з яким Микола тісно співпрацював. В тому самому часі Микола підготував також групу членів ОУН, які мали йти в Україну.

З вибухом німецько-совєтської війни у червні 1941 р. Микола перейшов з Похідними групами ОУН Галичину та опинився в Кам'янець-Подільській області з засягом по Одесу. На східні землях України він працював у референтурі пропаганди. Група, в якій був Микола, організувала сотню міліціантів для військової підготовки до майбутньої Української Армії. На донос когось із місцевих комуністів, що міліція звозить зброю з околиці, німці оточили будинок міліції та загрозили, що всіх постріляють. На вістку про те, політична група, в якій був і Микола, разом п'ять чоловік, пішла до німецького коменданта і заявила, що вони відповідалні за дію міліціонерів. Німці відпустили міліціонерів, а загрозили розстрілом даній групі. Однак керівник групи, мгр. прав Козак, зумів переконати у довшій дискусії згаданого німецького майора, що дії даної групи були мотивовані українськими національними визвольними прагненнями, скерованими проти московського більшовизму, то ж він звільнив їх, написав їм пропуски і наказав вертатися за Збруч до Галичини.

В березні 1942 року Микола повернувся на Лемківщину, де зголосився до районного провідника ОУН Левка (секретаря гміни в Угерцях, Михайла Дзімана). При допоміг місцевого директора школи в Угерцях, Богдана Шумиловича, Микола дістає призначення на вчителя школи в селі Орелець, яке було напів-польське і директоркою школи була старша пані, учителька полька. Микола зорганізував українську частину школи знову практично з нічого, прикладаючи до цього діла всі свої сили, посвяту й ентузіазм. Один рік керував він українською частиною тієї школи.

Восени 1943 року був перенесений на пост директора дівочої бурси та вчителя в однорічній господинській школі в м. Ліську. За час учительовання в селі Орелець та в Ліську був пов'язаний з підпільною діяльністю ОУН. В цьому часі він був звеновим інтелігенції Ліського повіту, втримував з представниками інтелігенції контакти та розподіляв завдання.

В липні 1944 року в повітах Сянік і Лісько починають організуватися відділи УПА. Нові сотні УПА очолювали командири: Веселий, Євген, Бурлака, Бір, Нечай. Вишкіл відбувався в околицях сіл Жерниця, Бережниця Вижна, Воля Матіяшова, Березка, Загочев'я, Середнє Велике. До вишкільників приходив друг Вернигора провадити гутірки. Дальший вишкіл перенесено над Сян в ліси гірського хребта Букове Бердо.

По приході большевиків в липні-серпні 1944 року, окружний провідник ОУН на терен частини Перемищини і Лемківщини, Зорич (Редейко), призначив Миколу окружним пропагандистом.

В грудні 1944 року Микола одружився з уже згадуваною Катериною Біланич з села Воля Матішова. Вінчання відбулося в сусідньому селі Березка. Молодат звінчав о. Левицький. В тому часі Лемківщина вже була окупована большевицьким військом і віддана під польську комуністичну владу, яка розшукувала активістів національно-визвольного руху, щоб їх знищити, тож молоде подружжя змушене було жити в підпіллі та переховуватися по криївках. В тому часі друг Микола став відомим як працівник теренової сітки ОУН Ліського повіту під псевдонімом «Вернигора».

З закінченням війни у травні 1945 року наступає реорганізація повстанського терену на Закарзонні. З доручення Проводу ОУН-УПА терен очолює Ярослав Старух (м. ін. стрієчний брат Галини Біланич, матері Катерини, дружини Вернигори). Провідника Зорича переносять на інший терен, а провідник новоствореного надрайону «Бескид», який охоплював всю Лемківщину, Мар (Степан Голяш) покликус Миколу на референта пропаганди.

В серпні 1945 року д. Вернигора був відряджений на пост курінного виховника в курені командира Рена — Мартина Мізерного. На цьому пості йому треба було відвідувати сотню к-ра Бурого-Біра, що оперувала в першому і другому районі, сотню к-ра Дідика в 3-ому й 4-му районах та сотні командирів Хріна і Стаха, які оперували в 5-ому і 6-ому районах терену Лемківщини. Він також заходив до сотень Кармелюка і Мирона із Самбірщини, які через зиму перебували на Лемківщині.

Вернигора, як політвиховник, дбав про те, щоб підносити стрілецьтво на дусі, інформувати про події в світі і про ситуацію української визвольної боротьби на загальному фоні політичних відносин, скріплювати національну свідомість вояцтва, і їхню віру в остаточну перемогу нашої ідеї, відзначати національні свята, допомагати сотенним виховникам, виготовляти звіти. Завжди дружній, товариський, зрівноважений, він умів знаходити підхід до людей, здобути їхнє довір'я та надхнути їх на нові труди й жертви для високої мети — здобуття Самостійної Української Держави.

В такий напруженій праці, полученій з численними невигодами, довгими маршами, холодом, а не раз і голодом, постійними небезпеками, сутичками з ворогом — польським комуністичним військом і відділами Безпеки, минули 1945, 1946 і 1947 роки.

Весною 1947 року, наслідком примусового виселення українського населення Лемківщини в рамках акції «Вісла», Лемківщина опустіла і повстанцям стало практично неможливо вести дальшу збройну боротьбу.

Після наради Надрайонового Проводу в серпні 1947 року, Вернигора зібрав близьких друзів з сіл Воля Матіяшова, Березка й околиці та повів у рейд УПА в Західню Європу. Завдяки проворності й обережності Вернигори ця група в числі 11 повстанців зі зброєю щасливо перейшла через Словаччину, Чехію та Австрію і опинилася в американській зоні Німеччини. На жаль, інша група повстанців, що спочатку йшла разом з Вернигорою, не послухала перестороги Вернигори й необережно попала в засідку при переході через міст на одній ріці і була знищена. Микола зі своєю групою пішов щось 60 км вверх ріки, де знайшов брід і ціла група щасливо перейшла на другу сторону ріки.

В Німеччині Вернигора зголошується до Провідника Закордонних Частин ОУН, Степана Бандери, та включається в громадське й політичне життя української еміграції. Він роз'їжджає з доповідями про становище на рідних землях, про боротьбу ОУН-УПА, дописує до преси, організує вояків УПА та працює в Проводі ЗЧ ОУН, допомагає нав'язувати зв'язки з підпіллям ОУН-УПА в Україні та під польською окупацією.

В 1948 році, висланий Проводом ЗЧ ОУН до праці серед української громади у Франції, Вернигора нелегально переходить кордон і опиняється в Парижі, де пізніше легалізується та включається у працю Об'єднання Українських Робітників у Франції, яке тоді очолював Іван Попович.

Крім організаційної праці, сотн. Вернигора займається видаванням тижневика «Українець-Час», головним редактором якого був Данило Чайковський, що було зв'язане з великими фінансовими і технічними труднощами та вимагало постійних зусиль, самопожертви і боротьби з матеріальними недостатками. До всіх цих турбот долучується і особисте горе. Весною 1947 року, його дружину, дволітню донечку Богданку, і всю родину Біланичів польська комуністична влада вивезла на понімецькі землі у Східню Прусію біля Кентржина, і Микола вдержував з ними контакт лиш посередньо і лише зрідка. Польська большевицька безпека їм довгий час докучала і допитувала про місце перебування Миколи та не могли нічого від них видобути. З другого боку, батька Миколи і брата Юстина з родиною большевики забрали з села ще в 1940 році і вивезли на Сибір. Про їх долю Микола не міг нічого довідатися до кінця свого життя. Другий брат Дмитро і сестра Марія вневдовзі померли, а їх діти розбіглися по Україні і про їх долю нічого не відомо. Лише коротко перед розвалом Советського Союзу наприкінці 80 років було відомо, що батько, брат та два братанки Миколи померли в тяжких обставинах на Сибірі і до рідного села Заліктя повернулася лиш вдова по братові Юстинові з двома дочками, Катериною і Павлиною. До кінця свого життя та вдова очікувала звістки про Миколу, розповідала своїм дітям про нього, але так і не дочекалася вістки. Сьогодні ці діти вже мають своїх дітей і внуків, і всі вони знають про вуйка Миколу та його діяльність замолоду. Зате мало знають про його дальшу долю і перипетії життя та боротьби на еміграції.

В 1960 році Микола був на короткий час видалений французькою поліцією на острів Корсику, коли до Франції приїздив Микита Хрущов.

Перебуваючи у Франції, Микола робив старання, щоб якимсь чином спровадити туди з Польщі дружину й доньку. Ці старання врешті увінчалися успіхом в 1958 році, коли його дружині Катерині і дочці

Богданці, після кількох відмов, врешті вдалося дістати виїздну візу на відвідини тітки, що виїхала на працю до Франції ще перед війною. Після майже 12-літньої розлуки подружжя Фризів знову зішлося. Там, в Парижі, народилося їм ще трьох хлопчиків, хоч жили вони в дуже скромних обставинах, тому що громадська праця давала можливість лише з трудом вижити. Крім того большевицька агентура не спала і всіма силами старалася розбити й послабити українську громаду у Франції. З тією метою, після смерті Бандери, який м. ін. довір'яв Вернигори повністю, большевицька агентура використала свого агента, провокатора і шпигуна Теодора Бідника, який хитро, нібито ненароком, кинув безпідставні підозріння на Миколу Фриза-Вернигору, і тим посіяв недовір'я до нього серед деяких провідних членів ОУН.

Щоб втримувати велику родину сл. п. сот. Микола Фриз-Вернигора мусів залишити громадську працю і почав працювати у фармацевтичній фірмі лябораторним помічником, а громадською працею займався у вільні від заробіткової праці години.

В січні 1967 року родина Фризів, щоправда без доньки Богданки, яка вийшла заміж і виїхала до Англії, виїмігрувала до Америки і поселилася в місті Йонкерсі біля Нью-Йорку, де перебувало багато друзів Вернигори з лав УПА. Там Микола з усім своїм запалом включився в українське громадське, культурне й політичне життя, крім того, що працював знову ж лябораторним працівником у великій фармацевтичній фірмі. Він учив у суботній школі українознавства при парохії св. Михайла в Йонкерсі, працював виховником в СУМ-і, виконував сумлінно обов'язки члена Управи Відділу ООЧСУ та члена Головної Управи Товариства колишніх Вояків УПА. Серед місцевої громади і ширших кіл української еміграції в Європі й Америці був шанований не тільки як заслужений революціонер-борець ОУН і воїн УПА, але як прикладний громадянин та політичний і суспільно-громадський діяч.

По приїзді до Йонкерсу родині Фризів прийшлося жити спочатку в помешканні, яке не мало центрального ogrівання, а була лише залізна піч, яка мала ogrівати довге, але вузьке, «поїздове», помешкання. Микола Фриз перестудився, але далі ходив до праці і займався виконанням громадських обов'язків, при цьому занедбуючи своє лікування.

26 лютого 1969 р. вечором, після того як повернувся від місцевого священика о. Клоса, з яким договорювався про винаймання залі на якусь імпрезу, Микола Вернигора був знайдений мертвим в лазничці при відчиненому вікні, яке звичайно все було замкнене. Припускають, що помер на удар серця у пов'язанні з перестудою, але не виключені й інші можливості. Залишив у смутку дружину, з якою встиг лише 14 літ, і то з перервами, разом прожити, дочку з родиною та трьох ще малих синів, а також ширшу родину й багатьох друзів. Залишив по собі добру пам'ять і вдячність української патріотичної спільноти за його життєвий подвиг і невтомний труд для того, щоб здобути краще майбутнє для свого народу.

Вічна Йому пам'ять!

Література

Ольга ЛУБСЬКА

ПРИСВЯТА

От знову й знов думки, мов хоровід,
Уперто оббігають світ навколо,
Парча і ризи. Мирра й вівтарі.
Ніде Тебе немає. Тоскно догорить
Остання хризантема, люблена до болю.
І пізній місяць — мосяжна підкова —
Не скотиться в спориш біля воріт.

А дні струнки, як голубі тополі.
Червоне золото на вітах никне.
Ой, леле, серце вірити не звикне
Цій божевільній істині ніколи.

26.10.1959

Петро КІЗКО

НАД МОГИЛОЮ ПРОВІДНИКА

Дерева в снігу, наче свічі,
Сніжинки — мов сльози мої.
Та хрест твій, Провіднику, кличе
Наслідувать кроки твої:
В годину найбільшого болю
Усмішкою сльози пекти
І далі за волю і долю
Залізною суворою йти.
Твоїми слідами... Слідами
Яких не стирає і смерть,
Живими ділами й чинами,
Життям твоїм сповнені вщерть, —
Ми йтимем у хугу, завію,
У сонці мечів, прапорів.

Аж поки не визволим Київ
І кров'ю освячений Львів!
Дерева в снігу, наче свічі,
Сніжинки — мов сльози мої.
Та хрест твій, Провіднику, кличе
Наслідувать кроки твої.

12.1.1960

Марко БОЄЛАВ

ПІСНЯ КУРЕНЯ «ДЗВОНИ» (Рейд взимку 1946)

Ревіли вихри дні і ночі —
Шаліла люта заметіль,
В яругах вили стада вовчі —
Серця давив жорстокий біль.

Ми йшли голодні, з ніг валились,
Ордою ворог наступав.
Ми в ката ласки не просили,
В нас честь Батьківщини — свята!

Не зломиш нас, жорстокий кате,
У наступ, друзі! На пробій!
Хай шлях прочистять нам гранати!
Вперед! Вперед! В завзятий бій!

Встелили шлях нам трупи ката,
Садист наново скаженів.
Скріпи серця, Вкраїно-Мати!
Вперед! Вперед! До слави днів!

І знову в наступ ми рвонулись —
Славко поліг, а з ним Шугай.
Вогнем дихнули наші дула —
Вперед! За волю! Рідний край!

Вперед! Вперед! По трупах ката,
З Карпат пробоем за Дністер!
Благослови, Вкраїно-Мати —
В нас дух героїв не умер!

12.4.1946 р.

Василь ЯЩУН

КОСМОПОЛІТОВІ

Родина і рід — природні закони.
Живуть в них родини близькі і збірні:
Тварини і птахи, і риби, й рослини, —
У всіх свої гнізда, породи свої.
Як ниви сіріють і сонце слабіє,
Лелеки родинами в вирій летять;
Як ниви скидають сніжні покривала,
Вони до своїх вертаються хат.
Орли і пінгвіни, кити і дельфіни
Живуть своїм родом, вирощують плід,
У спадку дають йому коди розмовні,
Любов і старання, і свій родовід.

Родини і роди — відвічні закони
Природи і самого Бога, Творця.
Родина й народ, батьківщина і Бог —
Природні поля для людини життя.

А ти вириваєш себе із родини,
Що їй на ім'я — батьківщина й народ.
Минаєш їх долю, печалі, страждання,
Летиш собі в простори без вороття
З пихою всезнайка, з кличем гордовитим:
«Моя батьківщина — вселюдське буття.
Нема в ній кордонів, тісноти, порід,
Народ мій — всі люди, мій край — увесь світ!
Не націонал я, а космополіт!»

Польоти твої нереальні, нирванні.
Вони відривають тебе від землі,
Политої кров'ю мільйонів народу —
Батьків твоїх, предків, сестер і братів.
Цій крові насліддя вони не дадуть,
До правди спасенної не поведуть.

Узнай оцю істину, космополіте:
Крізь власну родину, народ, батьківщину,
Крізь віру батьків, їх славу й острог
Здіймається творча й розумна людина
У простори духа, до людських висот.

Василь ЩУРАТ

ПЕРЕМИШЛЕВІ

Нехай на тебе цар Микола
Всю дич Сибіру вишле,
Ти гордо глянеш з гір довкола,
Престольний Перемишле!

Не берегли тебе гармати
Ні форти понад Сяном,
Коли прийшлося розправу матъ
Із половецьким ханом.

Щитами ти себе заставив,
Грудьми завзятих воїв,
А решту Богові оставив,
І взяв побіду з боїв.

Прийшов і татарин з погромом,
Мов грім з-під неба грянув,
Та не напився й він шоломом
Води з святого Сяну.

З діл слави нашим поколінням
Остались тільки тіни,
Та, видко, Бог судив тим тіням
Спаси святі руїни.

Есть, видко, край народнім карам
У Божім Проведінню:
Не давсь ти, городе, татарам,
Не дався їх насінню!

Вігень 1915 р.

Євген СВЕРСТЮК

СЛІДАМИ ВОЛИНСЬКОЇ ЛЕГЕНДИ

*Гей там далеко, на Волині
Зродилась Армія УПА...*

Для мене це не було далеко: все відбувалось на відстані дитячого серця. Гуртувалась молодь. Вивчали «Декалог», «Сорок чотири правил життя українського націоналіста», вивчали нові слова, поняття, обов'язки...

І слово «націоналіст» звучало як «ідеаліст». Найціннішим було те, що ідеалізм був селянський. Він виростав знизу і сягав неба. Поруч жили і невдоволено буркотіли селяни практичні, обачні і корисливі.

А понад ними мерехтіли і спалахували іскри голубого ідеалізму; і їхні діти йшли у вогонь і воду під священним прапором України. То була релігія покоління, покликаного згоріти і засвітити національний вівтар.

Усі галасливі, нескладні гасла і пісні я приймав за щире золото. Коли на вітання «Слава Україні!» відповідали: «Героям слава!» — хотілось встати, бо я часом бачив, як ті герої йшли твердою дорогою назустріч смерті.

Цікаво, що дитячими очима я бачив також багато сірої мжички. Бачив безлад і неорганізованість. Чув патріотів-крикунів, що хвалились зупинити рушницями німецькі танки. Чув селянські кпини над «дурнями», які хочуть «здобути» Україну з ручною гранатою та іржавою гвинтівкою. Чув усякі резони проти «смаркачів, які йдуть війною проти Гітлера і проти Сталіна, яких боїться весь світ».

Але «дурні» мені імпонували, і все те, що говорилося про них, чомусь до них не чіплялось. Вони присвятили себе Україні — хіба таким можна докоряти?

Масовість руху упала при «других советах». Але щось згустилось. У лісах і криївках залишились лицарі абсурду майже з гаслом героя Лесі Українки: «Убий — не здамся!» І вони не зрадили своїй ідеї навіть тоді, коли навколо лютував терор, вкрався підкуп і зрада, плелись безперервні провокації... Боже, які то були хлопці й дівчата! Здавалося, за всі гріхи предків, за невольничі віки, за лінь, ганьбу і продажність — за все вони хотіли одразу розплатитись чистою ціною життя. І ту високу ціну розуміли навіть вороги. Вони поливали свинцем і брудом, вони ненавиділи і мстили, але вони подивлялися силі духу!

І та сила духу виявилась не просто у витримці аж до передостаннього набою, а передусім у самоповазі, в національній гідності. Усі ці «недобиті бандерівці» були свято переконані, що українське ім'я, українське слово, українська пісня і книжка — незрівняні! Моя мама — найкраща! Якби хто й засумнівався, вони гидуvalи б ним. Слабодухи, які здались, це в їх уяві нещасні люди.

Пригадую сільського шевця Андрія Павлюка. Він був наймолодшим сином у багатодітній родині, найбідніший на все село. В 1949 він вже докашлював сухоти і не боявся арешту. Одчайдух, він навіть не приховував свого зв'язку з лісовими хлопцями й одверто гидував тими, хто служив «совєтській сволоті». Під час обшуків тримався затято і кидав з викликом: «Ви можете мене заарештувати, а то просто розстріляти — хіба ви люди?» Вони розуміли, що він умре по дорозі до тюрми, і грубо лаялись.

Мене вражав чистий ідеалізм цього суворого юнака. З яким обуренням він говорив про дядька, який запитував, скільки гектарів землі буде у селянина, коли Україна стане вільною: «Люди вмирають, щоб він став людиною, а він про землю думає!»

Чому селянинові не думати про землю, коли він постійно про неї думає? Але ідеаліст Андрій вважав, що тепер думати треба про опір ворожому безбожному режимові! І це за умов, коли опір був абсолютно безперспективний...

Можливо, мені вже судилось доношувати його чесну думку про різні форми опору в ім'я збереження національної честі й гідності, в ім'я відданості тим, що полягли вірними до кінця.

Воєнна поразка для малодушних і маловірів означає втрату всього. Але для людей, що бережуть насіння, нема поразки.

У пермських таборах у 70-ті роки я зустрівся з ними. Назову лише двох. На 36-ій зоні добував тридцятилітній термін Іван Покровський з Рівенщини, син священника. Нині він доживає віку в м. Городня на Чернігівщині, і заведе хто вгадає у битому бідою чоловікові шанованого всіма скромного лицаря без страху і докору.

А на 35-ій мені зустрівся Степан Мамчур, родом з Волині. Йому залишилось ще 6 років до закінчення 25-річного терміну. Вірність і честь світилась в обличчі того знесиленого, смертельно хворого чоловіка. Десиденти довірили йому зберігати потаємний архів, і він перед смертю майже на очах конвою зумів переказати його в надійні руки. Його, старого націоналіста, беззастережно визнавала і шанувала вся багатонаціональна табірна демократія.

До речі, обидва — глибоко релігійні.

Очевидно, між вірою і вірністю є прямий зв'язок. У таборі я застав ще чимало людей з національного опору.

Власне, завдяки їм і задля них написані мною вірші, які пропоную редакції.

ВАМ, КОМУ РОКУВАЛА ДОЛЯ

Вам

кому рокувала доля

Смерть солодку за рідний край

Смерть повільну

тюрму

неволю

Дим поразки

і пірви край

В безпросвітньо-глуху дорогу
Йти і знати

 один за сто
Нести Слово свого Бога
І не падати під хрестом

Серед зла
 і хули
 й наруги

у снігах
 між чужими людьми
І жити святиною в других
І стояти за них грудьми

Вам
 ув'язнені лицарі чести
Котрі скошеним цвітом лягли
Котрі в горі
 в глухій нещасті
Її вроду і дух берегли

Україна складає шану
І допоки нам світить день
Берегтиме народна пам'ять
Всіх шляхетних своїх дітей

МИ ВСЕ ТАКИ ЗУСТРІЛИСЬ

Ми все таки зустрілись
В снігах Архіпелагу
Ви вже без скорострілів
Я без пера і шпаги

По різному і різну
Чашу страждань і болю
Ми пронесли як пісню
За Україну й волю

Колись ви як легенда
Яку у нас украли
Вже дуже чисто й страшно
Жили ви і вмирали

За вами в чорнім танку
Носився вітер смерти
І ось ви ті останки
Що не зуміли вмерти

Згасали ваші ватри
А в мене ніби цвіли
Та було я вам заздирив
За ясність кроку й цілі

В зав'югах літ без ліку
Ми втомлені і сирі
Все ж вдячні злому віку
За дар — духові сили

За той високий вівтар
За те що він палає
За вічно юний вітер
Над виснаженим краєм

За тими що так звично
Життям животворили
Пливе легенда вічна
Де води їхні сплили

Кучино, 26.10.1978

НЕСУТЬ СВОЄ СЕРЦЕ...

П. Зорянові

Несуть своє серце тепло
І першу жадобу — кохати
Вони ще не звикли зіхтати
За тим чого ще не було
Складають пожитки в клунок
Лягають на нари в куток
І вішають очі на грати

Застигла байдужість облич
Понурі колючі стандарти
Етапи-столипіни-варта
І дула надуті і пси
І рідні лиш потиски рук
Та вічність раптових розлук
У пам'яті вічно щось варті

Над тим нависанням снігів
Промерзлим тремтінням бушлатів
Над мороком сивим кошлатим
Над даллю німої тайги
Над образом світу з дротів
І трепетом тертих листів
І криком заглохлим у ваті.

А там десь на тому кінці
З якого ми тільки уламки
Кривавляться болем останків
Згортаються в темні рубці
Гілки від яких одірвали
І гнізда які зруйнували
І сонце згасає щоранку

А там у чеканні чудес
Що молодість вернеться знову
Сказати обірване слово
І давні літа приведе
Живуть без пісень без прикрас
В надії що свято нараз
Прийде й подарує обнову.

А там як без рук як сліпі
А там десь Шевченко і мати
Чому ж вони з рідної хати
У безвість і ніч напролом
Несуть своє серце тепло
І вічну жадобу кохати

В. Стусові на Колиму

Неба і сонця нема
Тільки сніги і ліси
Біла така вже зима
Зовсім без чару краси

Пісні і сміху не чуть
Ніє засніжений дріт
То під дротами течуть
В Лету останки літ

Тиша
як дзвін
що затих

Тиша
як вигаслий жар
Боже

Ти знаєш тих
Котрі в снігах лежать

Знову і знову в очах
Як попелища

сліди
Рої замерзлих дівчат
Снять про вишневі сади

Кажуть
 луна ще сміх
І догоря снага
Вже як надії їх
Сплять у надійних снігах

Вчора
 розвіялось сном
Завтра
 пливе в міражах
Мовчки стоїть за вікном
Р і д н а д у ш а

Кучино, 1977

Я знаю, це буде так:
отерплий нервовий шок,
тасмнооблудний знак,
стук підошов.

Побрякнуть барви в очах,
схолоне серце на мент
і щось упаде, як птах,
долі на сам цемент.

Явитесь всі ви знов,
і спалахне в мені
стишена вже любов
зорями аж на дні.

Я знаю, це буде так,
як у поганім сні.
Тихо опаде мак,
саваном — білий сніг.

Наука, дослідж

Федір ПОГРЕБЕННИК

«ЩЕ НЕ ВМЕРЛА УКРАЇНА»

(Продовження, 2)

Гімн на відкритті українського театру в Галичині

1914 року у Львові відзначався півстолітній ювілей діяльності українського театру в Галичині. Це було велике й історичне свято. З цієї нагоди на сторінках львівської преси з'явилося чимало статей і згадок про виникнення цього театру і його відкриття 1864 року. А й справді така подія, як народження театру на українському терені Галичини, була подією виключного культурного значення.

... У «Народному домі» у Львові панувала вродлива атмосфера. Велика зала була заповнена вщерть. «В ожиданні великого свята сиділа публіка (майже сама інтелігенція) в поважному торжественному настрої», — писав згодом історик українського театру в Галичині Степан Чарнецький («Ілюстрована Україна», 1914, № 8).

Після того, як оркестра виконала австрійський народний гімн, «діти на сцені відспівали гімн... не вся публіка», — так писав у «Ділі» 1864 р. Євген Олесницький. Скромне виконання гімну дитячим хором було особливо зворушливим: молоде покоління співало про те, що вони готові віддати все «за нашу свободу». Це було одне з перших виконань гімну, який відтоді став невід'ємною частиною концертних програм на західньо-українських землях. Хто були ті українські діти, які вперше на сцені великого «Народного дому» заспівали «Ще не вмерла Україна», не знаємо.

Зауважимо, що український театр в Галичині протягом всього свого існування пропагував не лише драматичні твори, а й музичні, зокрема народні та патріотичні пісні, серед них і гімн «Ще не вмерла Україна».

Галицький варіант гімну «Ще не вмерла Україна»

Ілюстрований народний календар Товариства «Просвіта» на звичайний 1922 рік (Львів, 1921) під рубрикою «Пісні та гімни» подав низку патріотичних пісень та гімнів («Заповіт» Т. Шевченка, «Шалійте, шалійте...» О. Колесси, «Не пора...» І. Франка, «За Україну» М. Вороного та ін.), додавши до традиційного авторського тексту гімну «Ще не вмерла Україна» ще й інший відмінний від оригіналу варіант, вмістивши таку примітку: «Крім цих слів нашого народного гімну, написаних П. Чубинським, в Галичині співають подекуди ще й другі слова після першої строфи. Ось вони:

Та як станем разом, браття, від Сяну до Дону
В своїм краю панувати не дамо нікому!
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє
Ще у нашій Україні доленька поспіє.
Душу, тіло ми положим...

Сильна воля, праця щира ще свого докаже,
В Україну ще ся волі пісенька розляже!
За Карпати відіб'ється, згомонить степами.
України слава стане поміж народами.
Душу...

З наших предків шкіру дерли, на паль їх вбивали,
А таки нас не пожерли вороги лукаві,
Плила кровця, червоніли степи і могили,
Наші груди запалила огнем волі й сили.
Душу...

Що козацтву не удалося, те нам довершити
Ворогів десь тільки взялося, треба їх провчити!
Рідний краю, Україно, благослови діти
Йдем за тебе, за єдину, боротись, терпіти.
Душу...

Той текст не набув всеукраїнського поширення, він має мовні й стилістичні льокальні ознаки, зрештою не відзначається високими поетичними прикметами, але чимало його думок мають концептуальний характер. Хто є автором слів цього галицького варіанту гімну, коли він точно виник, де вперше надрукований — досі твердо не встановлено. Можливо, що це саме той варіант, до виконання якого причетний громадсько-культурний діяч Северин Данилович (1860–1939), ім'я якого у деяких пісенниках стоїть біля слів гімну разом з іменем П. Чубинського.

Модест Менцинський виконує гімн «Ще не вмерла Україна»

Серед українських артистів зі світовим ім'ям одне з перших місць займає оперний співак, героїчний тенор Модест Менцинський (1875–1935). Виступаючи на сценах найбільших оперних театрів світу, виконуючи провідні партії у творах визначних зарубіжних композиторів, він часто виступав на українських концертах, пропагував твори українських митців, рідні народні пісні.

Ще замолоду він увів у свій репертуар національний гімн, виконував його на врочистих концертах і зібраннях громадськості. Письменник Богдан Лепкий у своїх мемуарних згадках «Свято Котляревського у Львові» розповідає чи не про перше публічне виконання М. Менцинським пісні-гімну «Ще не вмерла Україна».

«... То було свято Української літератури. У Львові святкували 25-ліття літературної діяльності І. Франка. “По концерті була спільна вечерея в театральній залі в готелі “Жорна” (тепер готель “Інтурист”, — Ф.П.).

Виголошено чимало промов...у честь І. Франка...тоді вперше я почув нашого знаменитого тенора Менцинського. Співали “Ще не вмерла Україна” і співали не так, як треба. Тоді молодий тенор сказав: “Панове, не так! Послухайте, як треба співати наш національний гімн”. І голосом сильним, дзвінким проспівав “Ще не вмерла...”. Це був Менцинський. І вже тоді можна було сказати, що він стане колись славним співаком».

Зауважимо, що згодом гімн «Ще не вмерла Україна» як патріотична пісня увійшов до концертної програми Менцинського. 1910 р. у його виконанні він був записаний на грамофонну платівку, набув широкої популярності в Галичині, а також в середовищах української діаспори. Видатний співак виконував тільки першу строфу пісні-гімну і приспів.

Відомо також, що гімн виконував інший знаменитий український співак, родом з Буковини, Орест Руснак.

«Ще не вмерла і не вмер!»

1898 р. у Львові відзначався сторічний ювілей з часу виходу перших трьох частин поеми І. Котляревського «Енеїди», від якої бере свій початок нова українська література.

З цієї нагоди І. Франко написав поему «Великі роковини», яку прочитав артист українського театру Л. Лопатинський перед виставою невмирущої «Наталки-Полтавки» І. Котляревського у Львівському театрі Скарбка. Читання твору проводилося на тлі відповідних декорацій. І сама поема І. Франка, і високе мистецтво актора, і прекрасні декорації — все це робило сильне враження на слухачів. Особливо глибокозмистовним був фінал поеми, в якому поет, відштовхуючись від рядків П. Чубинського, продовжував і розвинув його думку, висловив незламну віру у національне відродження України:

Досі нас неволя жерла,
Досі нас наруга жре,
А ми крикнім: «Ще не вмерла!
Ще не вмерла і не вмер!»

Зауважимо, що саме за ці слова поему І. Франка забороняла царська та советська цензура. «Великі роковини» не увійшли навіть у п'ятидесяти-томне «Зібрання творів» письменника: Тільки коли настали великі роковини відродження України, здобуття нею незалежності, твір І. Франка, в якому вкраплено рядок з патріотичного вірша П. Чубинського, став доступний широким колам читачів.

І. Франко з пророчою прозорливістю завершив думку П. Чубинського, надавши їй високого оптимістично-патріотичного звучання.

В кінці 80-х років у Москві готувалося тритомне видання творів І. Франка у перекладі російською мовою. Автор тієї праці замовив поетові Юрієві Ярмишу переклад поеми «Великі роковини», але його праця не побачила світ. Московське видавництво «Художественна література» разом з іншими віршами І. Франка («Не пора...» тощо) не включило до першого тому й «Великі роковини». Цитовані вище рядки І. Франка в добротному перекладі Ю. Ярмиша звучать так:

Нас терзала злая сила
И страданий боль печет.
Но мы крикнем: «Не погибла,
Не погибла — не умрет!»

Першодрук гімну на Наддніпрянській Україні

Майже півстоліття вірш П. Чубинського не міг побачити світу в тій частині України, де він народився — на Наддніпрянщині. І лише в час революції 1905–1907 рр., коли послабла царська цензура, він вийшов друком у скороченому й дещо зміненому вигляді. Однією з перших публікацій вірша П. Чубинського, де він побачив світ, була антологія «Українська муза», що вийшла в Києві за редакцією письменника Олекси Коваленка 1906 р. Подаємо варіант гімну за цим виданням, дотримуючись оригіналу:

Ще не вмерла Україна!

Ще не вмерла Україна, і слава і воля
Ще нам, браття молодці, усміхнеться доля!

Згинуть наші вороги, як роса на сонці,
Запануєм, браття, ми у свій сторонці!

Душу й тіло
Ми положим
За нашу свободу
І покажем,
Що ми, браття,
Козацького роду!
Гей, гей, браття милі,
Нумо братися за діло!...

Гей, гей, пора встати,
Пора волю добувати!

Ой, Богдане, Богдане, славний наш гетьмане,
Нащо оддав Україну ворогам поганим?!
Щоб вернути їй честь, ляжем головами,
Наречемся України вірними синами!

Душу й тіло і т.д.

Спогадаймо тяжкий час, лихую годину,
Й тих, що вміли умирати за нашу Вкраїну,
Спогадаймо славну смерть лицарства-козацтва!
Щоб не стратить марно нам свого юнацтва!

Душу й тіло і т. д.

*«Ще не вмерла Україна» —
«Співанник з Великих Днів» Богдана Лепкого*

Богдан Лепкий був не лише письменником, а й художником. Захоплювався музикою, мав добрий голос, співав у хорі.

... Коли в громах Першої світової війни в складі австро-угорської армії почали формуватися загони Українських січових стрільців, він задумав видати «Співанник з великих днів», до якого включив українські історичні, козацькі, стрілецькі пісні («Гей, на горі там жінці жнуть», «Ой Морозе, Морозенку» та ін.), гімни «Ще не вмерла Україна», «Не пора...» (слова І. Франка), січовий марш «Гей, там на горі Січ іде».

Видання з'явилося заходами «Української культурної ради» у Відні 1916 року. У ньому подано мелодію гімну, а також дві строфи тексту над нотами. Зазначено: «Слова П. Чубинського, музика М. Вербицького».

Кожен поетичний текст оздоблений графічними прикрасами Б. Лепкого, а також Олени Кульчицької.

Книжка має кольорову синю обкладинку, на якій золотий тризуб. На титульній сторінці художнє оформлення назви пісенника, а також рисунок козака-бандуриста належать Б. Лепкому.

До речі, 1917 року гімн П. Чубинського-М. Вербицького появився у «Збірнику українських бойових пісень» за редакцією Б. Лепкого, як «співанка великих днів».

Вийшов з друку збірник «Ще не вмерла Україна»

Народившись у Києві, вірш, що став гімном «Ще не вмерла Україна», півстоліття не мав прав громадянства: заборонявся царським урядом, переслідувався і, звичайно, не міг вийти друком у повному обсязі разом з нотами.

Перша публікація гімну (текст і мелодія) з'явилася 1917 р., коли захиталася, але ще не остаточно впала царська монархія. 6 серпня 1917 року київська газета «Нова Рада», що її видавав Є. Чикаленко, помістила таке рукописне оголошення: «Вийшов з друку збірник українських пісень на фортеп'яно і спів "Ще не вмерла Україна" 27 пісень. Ціна 2 р. 25 коп. продають всі книгарні. Українська видавнича спілка. Київ, Софіївська № 5. тел. 25-15». Через сто номерів газета повторила це оголошення.

Таким чином, в Києві заходами «Української видавничої спілки» видруковано видання гімну у музичній збірці, що стала підручним виданням для численних прихильників народної пісні. До неї увійшли історичні, патріотичні, революційні пісні.

Гімн на Українському Святи Свободи

19 березня 1917 року в Києві відбулося врочисте «Українське свято свободи». Майдани й вулиці столиці України були заповнені людом: робітники, селяни, інтелігенція, військові під синьо-жовтими прапо-

рами з усіх усюдів сходилися на площу Святої Софії, щоб звідти організовано, з піснями на устах, пройти вулицею Фундуклеївською на Хрещатик, маніфестуючи волю всього українського народу жити в Суверенній Україні.

Очевидець цього історичного акту так описує події: «Кожна група має свій прапор з написом. Прапори з різного матеріалу, є шовкові, оксамитові, з портретами і цілими картинами».

Відкрив похід відомий актор Микола Садовський зі своїм театром: це було театралізоване дійство, святково-урочисте. «Попереду М. Садовський — суровий і рішучий — легко вправляється з гарячим конем», — засвідчив очевидець.

Йшли колони війська, робітників фабрик і заводів — вперше під національними прапорами. «... Після рядів війська та робітників і інтелігенції підходять скромна валка на чолі з проф. М. Грушевським. Він тільки повернувся із заслання, де був більше двох років, весь посивів, побілів», — зауважив автор репортажу. Аж нараз з гущі демонстрантів залунало:

« — ... Михайло Грушевський!

— Слава йому!»

Знову йдуть лави, «спиняючись тільки на короткий час, щоб проспівати „Ще не вмерла Україна“, „Заповіт“, та інші пісні».

Студенти під рудою О. Кошиця — «величезна маса, що зайняла простори обох садків перед Думою — дружньо і влад — проспівали «Ще не вмерла Україна». Співали так багато, що з прапорцями керують кілька диригентів, оглядаючись на Кошиця. Потім величний «Заповіт».

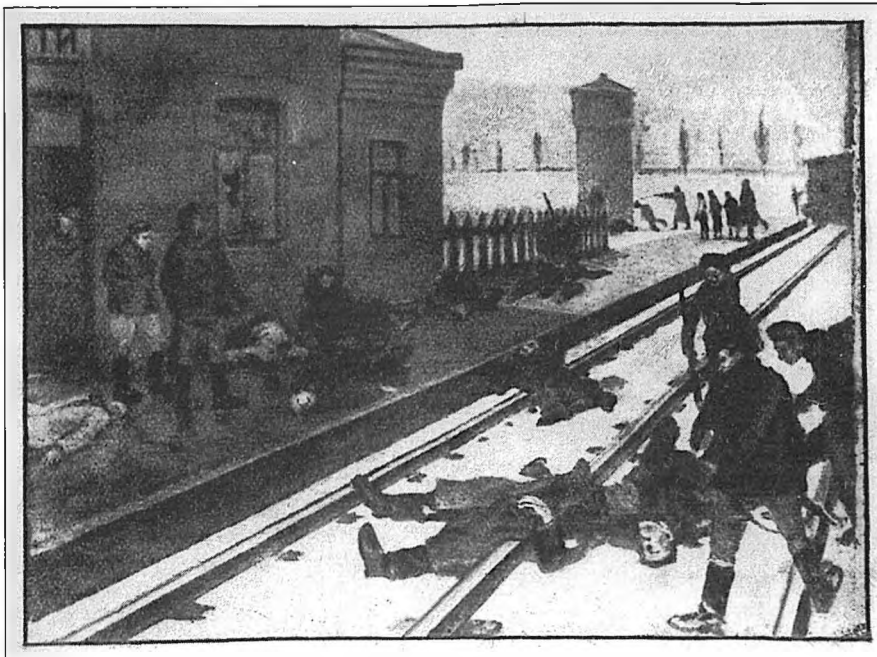
Всі скидають шапки».

Так визвольні мотиви народного гімну уперше після упадку царату вільно і розлого зазвучали на вулицях столиці України, яка вставала з колін і заявляла, що все віддасть за «свою свободу». Слова гімну полум'яніли на багатьох прапорах, на яких маяли гасла: «Хай живе вільна Україна», «Душу, тіло ми положим за нашу свободу».

... Через шістьдесят п'ять років, після того, як розпалася большевицька імперія, гімн «Ще не вмерла Україна» знову розправив могутні крила над Хрещатиком, залунав по всій Україні.

Засуджені до розстрілу співають гімн

Гімн супроводжував героїчні й трагічні події на Україні протягом національно-визвольної боротьби народу. З піснею на устах йшли на бій за волю України студенти київських вузів у січні 1918 року, коли на Київ сунули війною червоні полчища Муравйова. Дня 29 січня на залізничній станції Крути дійшло до кривавого бою студентського куреня чисельністю до 300 добре ще не підготовлених молодих воїнів з набагато численнішими силами ворога. «... Молоді герої в останньому розпачливому відрухові кинулися в атаку на переважаючого ворога, але були буквально знищені; частина загинула, частина — 27 людей — потрапила в полон. Большевики дико знущалися над полоненими і на

*Репродукція з картини художника Л. Перфецького
«Бій під Крутами»*

другий день розстріляли, заборонивши селянам ховати їхні тіла», — пише про цю подію Д. Дорошенко в першому томі «Історії України» (Ужгород, 1932). Цей же автор, спираючись на документальні дані, наводить відомості про героїчну смерть студентів, які вмирали із українським гімном на устах. Один з них, Липський, «перед розстрілом почав співати «Ще не вмерла Україна», а за ним усі інші засуджені до смерті», — говорить Д. Дорошенко. Студенти загинули як воїни-герої.

Продовження буде

Д-р Євген Максимів
Київ

СХІДНІ СЛОВ'ЯНИ ЗА ДОБИ ЮЛІЯ ЦЕЗАРЯ

Витоки слов'янської історії сягають щонайменше у II тис. до н.е. Саме в цей час з масиву племен Південно-Східньої Європи, які складали індо-європейську мовно-культурну єдність, виділилися, поряд з іншими, — германською, кельто-іллірійською, індо-іранською та іншими, також і слов'янська група племен, з притаманними їй мовними, етнографічними та культурними особливостями. У довгому шляху свого власного становлення, слов'яни пройшли кілька етапів розвитку, наявність яких підтверджують лінгвістичні та археологічні джерела. Одним з таких етапів була доба, представлена численними пам'ятками зарубинецької археологічної культури кінця III ст. до н. е. — II ст. н. е., поширеними в лісостеповій та поліських смугах Дніпра.

Скоро після відкриття першої пам'ятки цієї культури — Зарубинецького могильника на Дніпрі, південніше Києва, український археолог В. В. Хвойка висунув припущення, що зарубинецька культура (далі — ЗК) є одним з етапів давньої історії слов'янського населення Придніпров'я.¹ Майже водночас німецький дослідник П. Рейнеке виступив із твердженням про германську приналежність зарубинецьких старожитностей, які нібито залишило одне зі східногерманських племен, що переселилися сюди на рубежі нашої ери з Центральної Європи.²

Наявність цих двох концепцій про суть ЗК викликало гостру дискусію, яка ще спалахує час від часу, що свідчить про суб'єктивність вчених у самій інтерпретації джерел.

Проте в останні десятиліття з'явилася велика кількість нових археологічних джерел, здобутих дослідниками Києва, Санкт-Петербурга, Москви, Мінська та інших наукових центрів. Тепер відомо понад 500 зарубинецьких пам'яток, частина яких розкопувалася. Ми маємо тепер дані про понад 1000 поховань та 200 жител, зібрано велику кількість посуду, знарядь праці, прикрас, предметів побуту тощо. У результаті опрацювання цих нових матеріалів видруковано чимало узагальнюючих монографій та окремих статей, в яких висвітлюються питання походження ЗК, її хронологія, етнос та історична доля носіїв цієї культури, територіяльні особливості пам'яток тощо — мова йде про праці П. М. Третьякова, Ю. В. Кухаренка, К. В. Каспарової, Є. В. Максимова, Л. Д. Побала та ще низки вчених.³

¹ Хвойка В. В. "Поля погребений в Среднем Приднепровье". Записки Русского археологического общества. Т. I., вып. 1.2. Санкт-Петербург, 1901. с. 172 сл.

² Reinecke P. "Aus der russischen archaologischen Literatur". *Mainzer Zeitschrift*. 1906, №1. S. 42-50.

³ Перелік праць згаданих авторів див. у довіднику: Шовкопляс І. Г., Петренко Н. Г. „Археологія Української РСР“, Київ, Наук. думка, 1989.

Неабияке значення для науки відіграли нові праці з історії давньо-слов'янської мови Ф. П. Філіна, Т. Лер-Сплавінського, О. М. Трубачова та ін., які висвітлили місце носіїв ЗК в європейському глоттогенезі того часу.

Проте чимало питань зарубинецької проблеми залишаються ще дискусійними, серед них такі важливі, як визначення місцепроживання носіїв цієї культури, встановлення часу її пам'яток, походження ЗК та ролі її жителів у слов'янській етногенезі. Наводимо позицію українських вчених щодо цих проблем.⁴

Територія поширення зарубинецьких пам'яток не являла собою суцільної зони в ойкумені басейну Дніпра. Вона складалася з п'яти відносно невеликих за розмірами та відокремлених один від одного районів (регіонів), а саме: Полісько-Прип'ятського, Верхньодніпровського в південній Білорусі, Середньодніпровського та Південнобузького на Україні та Верхньодеснянського в межах Брянської області Росії. Кожний з цих регіонів має свої особливості в поховальному обряді, домобудівництві, керамічному комплексі, врешті — хронології, що дозволяє вважати їх локальними регіонами культури, або ж навіть — окремими спорідненими археологічними культурами, тому ще в 50-ті роки існувало дві гіпотези щодо розуміння сукупності цих археологічних пам'яток.

Так, київський дослідник М. Ю. Брайчевський, зваживши помітні відмінності нововідкритих пам'яток Білорусі та Полісся від еталонних середньодніпровських, запропонував відносно зарубинецької культури нову назву — зарубинецько-корчуватівка, маючи на увазі матеріали Зарубинецького та Корчуватівського могильників поблизу Києва. В той же час, принципово іншу точку зору висловив московський археолог Ю. В. Кухаренко, який, вбачаючи в ЗК переважно риси центральноєвропейських культур, відніс до неї лише Прип'ятський регіон. Проте ці версії не знайшли свого схвалення. Натомість, зважаючи на поширення єдиного поховального обряду кремації, чорнолощеного посуду та фібул (застібок) кельтського латенського типу, а також тотожності процесів формування культури в усіх її регіонах і повну достовірну відсутність корегуючої лінгвістичної інформації, в науці утвердилася думка, що всі зарубинецькі регіони належать до єдиної культурної зарубинецької спільності.

Хронологія ЗК була визначена через датування фібул та предметів античного імпорту — амфор, посуду, намистин, сережок тощо, які трапилися при розкопках зарубинецьких пам'яток. Час функціонування цих предметів, які мають широкі і надійні аналогії у добре датованих античних матеріалах, визначається інколи в межах кількох десятиліть (амфори з клеймами, деякі типи посуду).

На зарубинецьких пам'ятках найраніші з таких предметів — уламки амфор з клеймами на ручках 30–20-х років III ст. до н. е. — були знайдені на горищі Пилипенкова Гора в м. Каневі, на Дніпрі.⁵ А найпізніші з датованих предметів походять як з Середнього Придніпров'я — це

⁴ Максимов Є. В. «Среднее Поднепровье на рубеже нашей "ры"». Киев, Наук. думка, 1972. 188 с. Його ж. «Зарубинецкая культура на территории УССР». Киев, Наук. думка. 1982. 188 с.

⁵ Максимов Є. В. «Зарубинецьке городище Пилипенкова Гора». «Археологія», 1971,

ПОКАЗНИК

I. Давньослов'янська зарубинецька культура:

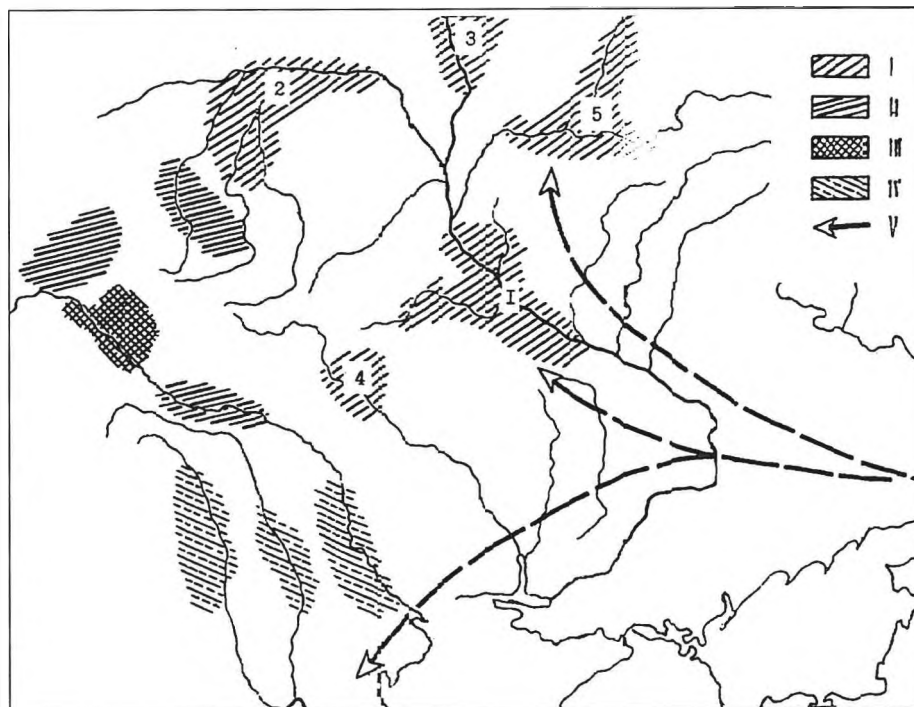
1. Середньодніпровський регіон.
2. Прип'ятьсько-Поліський регіон.
3. Верхньодніпровський регіон.
4. Південно-Бузький регіон.
5. Верхньодеснянський регіон.

II. Пшеворська (германська) культура.

III. Липицька (фракійська) культура.

IV. Пойієнешті-Лукашівська культура (бастарни).

V. Напрямки експансії сарматських племен.

СХЕМАТИЧНА КАРТА АРХЕОЛОГІЧНИХ КУЛЬТУР
ДОБИ ЮЛІЯ ЦЕЗАРЯ НА УКРАЇНІ

фібули, римські срібні монети, деякі типи червонолакової кераміки, так і з Південного Побужжя та Верхнього Подесення. Всі вони визначаються 70–80-ми роками II ст. н. е., а, отже, можемо твердити, що пам'ятки ЗК існували понад 400 років — від останньої третини III ст. до н. е. і аж до кінця II ст. н. е. Звичайно, усяка зарубинецька пам'ятка не функціонувала протягом усього цього періоду, час її побутування, як правило, був коротший, тому вказана зарубинецька хронологія визначає лише граничні межі цієї культури.

Звичайно, за довгий час свого існування ЗК зазнала відчутних змін у топографії своїх селищ та некрополітів, у типології посуду, який справедливо вважають індикатором усякої первісної культури, у формах фібул, зброях праці, суспільному світогляді та інших складових цієї культури. Саме з врахуванням цих змін розроблено періодизацію ЗК. Відмітимо також, що значний вплив на життя зарубинецького суспільства мали дії сусідніх народів, зокрема просування на зарубинецьку територію з Центральної Європи германських племен готів, гепідів, вандалів та інших, а також переміщення через зарубинецькі землі воєвничих східних кочівників — сарматів.

З огляду на всі ці обставини, час існування ЗК поділяється на три періоди — ранній, середній та пізній, обмежений часом: остання третина III ст. до н. е.–кінець I ст. до н. е.; кінець I ст. до н. е.–кінець I ст. н. е.; кінець I ст. н. е.–кінець II ст. н. е.

В межі цієї загальної періодизації ЗК вписується і періодизація її окремих регіонів, кожен з яких має свої періодизаційні особливості. Так, у ранньому періоді існували лише три (з п'яти) регіони ЗК — Середньодніпровський, Верхньодніпровський та Прип'ятський. Середній період представлений пам'ятками усіх п'яти регіонів — це був час розквіту ЗК. У пізньому періоді, коли ЗК поступово занепадає, її пам'ятки відомі на Південному Бузі, Верхній Десні та, в меншій кількості, — на Середньому та Верхньому Придніпров'ї.

Найважливішою, але й найскладнішою проблемою нашої давньої історії є проблема походження ЗК та етнічне визначення її носіїв. Складність цих питань обумовлена слабкою розробкою самої моделі процесу складання археологічної культури як даності, що відбиває певний етно-історичний процес, до того ж не висвітлений достовірними писемними джерелами. До цього додається наявність значних лакун в самих археологічних джерелах, які донедавна були малочисленними, а тепер — мало опублікованими, що й приводить до їх суб'єктивного тлумачення.

Такий стан речей привів до поширення трьох гіпотез щодо походження ЗК. Першою розглянемо гіпотезу автохтонного походження ЗК. Її прибічниками і авторами є В. В. Хвойка, В. М. Даниленко, Л. Д. Поболь та ще кілька авторів, які встановили наявність типологічних, отже, — генетичних зв'язків у формах посуду, домобудівництві та поховальному обряді між археологічними культурами лісостепових придніпровських племен Геродотової Скитії та ЗК.

Дійсно, така схожість між попередніми культурами та ЗК є безперечним фактом. Проте існує чимало й неспівпадань, до числа самих

важливих належить зарубинецька чорнолощена кераміка, яка не має аналогій в попередніх культурах скитського часу. Далі, в поховальному обряді цих культур, хоч тут і відомі трупоспалення, все ж переважають трупопокладення. Що ж до фібул латенської конструкції, притаманних ЗК, то вони відсутні в старожитностях скитського часу.

Отже, при наявності помітних генетичних зв'язків з місцевими попередніми культурами, ЗК не можна розглядати як їх просте продовження.

Міграційна гіпотеза походження ЗК була запропонована німецьким археологом П. Рейнеке ще у 1906 р. Вона була підтримана рядом німецьких та польських археологів — К. Такенбергом, Г. Шванресом, Й. Костшевським, які в різних варіантах відтворювали припущення Рейнеке про переселення в Придніпров'я різних племен Центральної Європи, які на місці свого нового проживання виступали вже як носії ЗК. До такої думки приєдналися і російські вчені — О. П. Смирнов, М. О. Тиханова, М. Б. Щукін, Д. О. Мачинський, а також Ю. В. Кухаренко, К. В. Каспарова. Їх надихала подібність зарубинецької чорнолощеної кераміки до чорнолощеної ж центральноевропейської, наявність фібул та поховального обряду кремації, притаманних для ЗК і відсутніх в старожитностях скитського часу, що пояснювалося тільки фактом переселення племен з Центральної Європи. Такими переселенцями, на думку Ю. В. Кухаренка та Д. О. Мачинського, були племена західних балтів — носіїв поморської та спорідненої з нею піклошової культури, або ж, як вважає К. В. Каспарова — германські племена бастарнів чи кімврів, — так гадає В. Є. Єременко.

Пересування європейських племен в часи утворення ЗК зафіксовані не тільки археологічними джерелами, а й свідченнями стародавніх істориків. Тому твердження Ю. В. Кухаренка,⁶ що у формуванні ЗК Прип'яті вирішальну роль відіграли племена балтської поморської культури, можна вважати слушним, адже вони підкріплюються виразними археологічними матеріалами, чітко виступаючими в таких ранніх пам'ятках, як могильник Отвержиці та подібних. Проте ЗК цього регіону не виглядає як пряме продовження поморської культури Польщі, на чому акцентував Ю. В. Кухаренко, вона інша за багатьма елементами поховального обряду та типологією кераміки, зокрема мисок.

В зарубинецьких регіонах Середнього та Верхнього Придніпров'я поморські риси мало помітні, натомість виступають риси інших культур.

На відміну від Ю. В. Кухаренка, К. В. Каспарова⁷ виводить ЗК не з Польщі (Повіслення), а з Балкано-Дунайського регіону, де в II ст. до н. е. проживали племена кельтів та бастарнів, які переселилися сюди ще в 70-х роках цього ж століття з верхів'я р. Одера, з області поширення германської (ясторфської) культури. Незабаром ці бастарни, на думку К. В. Каспарової, вирушили на північний схід, до Молдови, де у зв'язку з їхнім прибуттям виникла нова археологічна культура — пойєнешті-лукашівська. При дальшому просу-

⁶ Кухаренко Ю. В. "Зарубинецкая культура". «Свод археологических источников», ДІ-19. Москва, 1964. с. 5-57.

⁷ Каспарова К. В. "Роль юго-западных связей в процессе формирования зарубинецкой культуры". «Советская археология», 1981, № 2, с. 57-79.

ванні бастарнів — на Середнє Придніпров'я і далі — до Прип'яті привело, на думку К. В. Каспарової, до формування Середньодніпровського та Прип'ятського регіонів ЗК. Концепція К. В. Каспарової виступає як одна з найобґрунтованіших версій міграційної гіпотези походження ЗК. Проте вона не в усьому узгоджується з історичними та археологічними даними. Так, у римського письменника Тіта Лівія згадується про війну бастарнів проти іллірійських племен Адріятики, в результаті якої вони заселили цю землю. Проте у цього автора, як і в усій античній літературі, немає жодного натяку про ухід бастарнів з Іллірії в напрямку Дністра чи Дніпра і цей факт, враховуючи постійну увагу давніх істориків до бастарнів та інших воєвничих сусідів Риму, не можна пояснити нічим іншим, як тим, що такого походження бастарнів на схід не було. До цього зазначимо, що в ті часи германські та інші варварські племена і народи просувалися в напрямку багатих земель та країн Середземномор'я і їхнє просування до глухих і бідних областей Придністров'я–Придніпров'я, запропоноване К. В. Каспаровою, не вкладається в межі історичної логіки.

Далі, на думку дослідників пойнешті-лукашівської культури Р. Вульпе та Г. Б. Федорова, ця подія сталася не тоді, коли бастарни прийшли до Молдови з Іллірії, а значно раніше, коли вони вийшли зі своєї германської прабатьківщини у верхів'ї р. Одера. Така думка підтверджується наявністю в бастарнських пам'ятках Молдови посуду ясторфського типу, поширеного саме на Одері — горщиків тричасного профілю, ікспоподібного вигляду ручок та підкововидних наліпів на посуді. Проте такі типологічні особливості посуду, властиві для ясторфської культури Верхнього Одера, не характерні для зарубинецької культури Середнього Придніпров'я, що загалом і заперечує гіпотезу К. В. Каспарової.

Нарешті, наявність у ЗК фібул з трикутою спинкою, подібних певною мірою до списовидних фібул латенського типу, пояснюється не місією бастарнів, а зростаючим контактом з самими кельтами, які на рубежі III–II ст. до н. е. просунулися далеко на схід, до Південного Бугу, як це засвідчує мармурова стела з Ольвії на честь Протогена.

Зважаючи на висловлені аргументи, маємо підстави вважати, що в середині II ст. до н. е. бастарнів на Середньому Придніпров'ї не було, отже, й участі в становленні ЗК на цій території вони не брали.

Можна згадати про ще одну міграційну гіпотезу, яка з'явилася в літературі нещодавно.⁸ За нею фундаторами ЗК були теж германці, а саме плем'я кимврів з Ютляндії (Данії), які в кінці II ст. до н. е. рушили до Риму, але на підступах до нього були розбиті військом Марія. Версія про їхнє перебування на Придніпров'ї, не підкріплена серйозними історичними та археологічними фактами, може розглядатися лише як оригінальна гіпотеза.

Третя концепція походження ЗК — інтеграційна — розглядає цю проблему з урахуванням всієї суми реально відомих фактів, згідно яких у формуванні ЗК прийняли участь як місцеві, так і прийшли племена, причому роля та місце кожного з цих компонентів визначалися конкретними історичними умовами, відбитими в археологічних матеріалах.

⁸ Еременко В. Е., Щукин М. Б. «Кимвры, тевтоны, кельтоскифы...». «Проблемы хронологии "похи латена и Римского времени". Санкт-Петербург, 1992. с. 80.

Думку про важливу роль таких інтеграційних процесів у формуванні ЗК висловлювали П. М. Третяков, Д. О. Мачинський, В. В. Седов, Є. В. Максимов та деякі інші дослідники. П. М. Третяков⁹ та Д. О. Мачинський¹⁰ вважали, що ЗК виникла в результаті взаємодії місцевих придніпровських та прийшлих поморських та підкляшевих племен. На думку В. В. Седова,¹¹ у формуванні ЗК взаємодіяли племена підкляшевої культури та місцеві жителі — балти на півночі та скити на півдні, репрезентовані відповідно пам'ятками мілоградської та скитської культур.

Ми ж вважаємо, враховуючи відомі, у тому числі й нові матеріали та розробки, що ЗК на Середньому Придніпров'ї виникла в останній третині III ст. до н. е. в результаті інтеграції місцевого лісостепоного праслов'янського населення пізньоскитського часу, відомого за пам'ятками хотівської та підгірцівської культур, з прийшлими балто-слов'янськими племенами поморської та підкляшевої культур території південно-східної Польщі, які зазнали певного впливу германської ясторфської культури. На Верхньому Придніпров'ї ЗК мала інший субстрат, ним були балто-слов'янські племена мілоградської культури, в той час як на Прип'ятському Поліссі — змішане пізньолужицько-поморське населення. Характерна риса ЗК — наявність фібул латенських зразків — виникла внаслідок жвавих торгово-обмінних стосунків з областями латенської культури Балкано-Дунайського регіону, Північного Причорномор'я та Стабільними і досить інтенсивними були зв'язки зарубинецького Придніпров'я з античним світом Північного Причорномор'я, звідки надходило вино в амфорах, фібули, намисто, посуд в обмін на товари сільського господарства. Зафіксовано також певну зарубинецьку еміграцію з цього району в межі Ольвійської периферії.

При подібному висвітленні походження ЗК можна переконливо пояснити як характерні особливості зарубинецького поховального обряду, так і особливості житлобудування, типології посуду, притаманні кожному із зарубинецьких регіонів, а також наявність в цій культурі поморських, підкляшевих, ясторфських чи хотівських лісостепогих, мілоградських або ж латенських чи античних елементів культури, що помітні вже, як правило, в трансформованому вигляді.

Така позиція дає всі підстави твердити, що ЗК не можна розглядати як просте еволюційне продовження будь-якої з місцевих культур Придніпров'я — мілоградської, хотівської чи підгірцівської, або ж якоїсь з прийшлих культур — поморської, підкляшевої чи ясторфської. Зарубинецька культура виступала як історичне новоутворення, що виникло на Придніпров'ї в ході інтеграції різних, за культурними та етнічними ознаками, місцевих та прийшлих племен.

Важливо зазначити, що в ці ж часи у Центральній та Південно-Східній Європі відбувалися аналогічні процеси, про що свідчить утворення пшеворської культури між Одером та Віслою і пойєнешті-лу-

⁹ Третяков П. Н. «Угро-финны, балты и славяне на Днепре и Волге». Москва-Ленинград, 1966. с. 217 сл.

¹⁰ Мачинський Д. А. «О происхождении зарубинецкой культуры». «Краткие сообщения Института археологии», 1966, вып. 107. с. 3-8.

¹¹ Седов В. В. «Происхождение и ранняя история славян». Москва, «Наука», 1979. с. 76 сл.

кашівської культури між Прутом та Дністром — тому виникнення ЗК не є поодиноким етно-культурним феноменом.

Найбільшу складність становить визначення етносу носіїв ЗК. Історичні, лінгвістичні та археологічні матеріали, які залучаються для цього, не дають самі по собі вичерпної інформації, а тому лише їх поєднання спроможне наблизити вирішення цієї проблеми.

Як згадувалося, найраніші писемні свідчення про населення Південно-Східної Європи того часу містяться у творах античних авторів I–II ст. — Плінія Старшого, Тацита та Птолемея. Проте вони надто ляконічні, а також суперечливі, що не дозволяє з певністю визначити територію проживання, зокрема слов'ян, та локалізувати їх з тим чи іншим згаданим племенем. Так, Пліній вміщує венедів — а саме їх зважають за давніх слов'ян — на схід від Висли. Тим же венедам Птоломей відводить південно-східне узбережжя Балтійського моря, а Тацит називає їх поряд з феннами і бастарнами, тобто відводить їм простір між витокami Волги і Карпатами, хоч і називає їх германцями.

Пов'язати таких венедів з давніми слов'янами просто неможливо, оскільки на територіях, названих давніми авторами, немає жодних слов'янських старожитностей — ні давніх гідронімів, ані слов'янських археологічних культур. Зате слов'янські гідроніми поширені на зарубинецькому Придніпров'ї, це — Прип'ять, Тетерів, Збруч, Ірпінь, Стугна, Десна тощо, вони є важливим аргументом на користь припущення про слов'янську приналежність ЗК.¹²

Археологічні ж докази слов'янства ЗК обґрунтовані ретроспективною методикою аналізу матеріалів, за якою елементи етнічно визначеної культури співставляються з ранішою, етнічно невідомою культурою. У нашому випадку такою вихідною ранньослов'янською культурою є пенківська лісостепова культура V–VII ст. Її субстратом виявилася київська культура III–V ст., у формуванні якої провідну роль відігравала придніпровська ЗК. Адже саме у цих культурах співпадають типологічні (генетичні) риси у житлобудуванні, керамічному комплексі, поховальному обряді, суспільному устрої, що промовляє про їх етнографічну, отже, й етнічну спорідненість.

Подібними ж факторами ЗК Придніпров'я пов'язується з більш ранньою — хотівською — культурою скитського часу VII–III ст. до н. е., тоді як на Верхньому Придніпров'ї місцева ЗК уходить в глибини синхронної милоградської культури. В свою чергу, ці дві культури виникли з місцевих попередніх культур кінця II тис. до н. е. — білогрудівської та сосницької — походження яких було обумовлене існуванням східньотшинецької культури першої половини II ст. до н. е. — так поки що замикається коло найдавніших слов'янських культур з погляду археології.

¹² Филин Ф. П. «Происхождение русского, белорусского и украинского языков». Ленинград, 1972. с. 24 сл.

Володимир РИЧКА
Київ

ТАЄМНИЦЯ МОГИЛИ ІВАНА МАЗЕПИ

Чи не найбільш величнюю в українській історії є постать гетьмана Івана Мазепи. Складною і трагічною була доля цієї непересічної особистості. На своєму довгому віку¹ довелося звідати йому п'янощів всеєвропейської слави, радощів перемог і смертельний біль поразки — провалу своїх грандіозних замислів.

Двадцять два роки (1687–1709) стояв Мазепа на чолі Української держави в добі Гетьманщини. Будучи тверезим політиком й удатним дипломатом, гетьман змушений був до часу миритися з централістичною політикою московського царя. В той же час, він усвідомлював її згубні наслідки для долі України. Отож саме життя поставило гетьмана перед неминучим вибором: чи спокійно доживати віку у затишному батуринському палаці серед улюблених книг та забав світського життя, а чи спробувати вирвати Україну з московської неволі й домогтися утвердження її незалежності? Іван Мазепа обрав останнє. Його вибір був свідомим і, мовлячи словами автора «Історії Русів», «чужий усім пристрастям і шкідливим для душі замірам».

Звертаючись до своїх однодумців напередодні розриву з Москвою 1708 р. Мазепа заявив, що він для себе нічого не шукає, «окрім щастя тому народові, який ушанував мене гетьманською гідністю і з нею довірив мені долю свою».²

Варварське знищення російськими військами Батурина і полтавська катастрофа перекреслили помисли Мазепи, що однак не призвело до компромітації української державної ідеї. Саме її і найбільше боявся цар Петро I. У влаштованій в Лебедині катівні він власноруч чинив допити та тортури над українським людом, запідозреним у симпатіях до автономізму України. Називаючи її речника «злодієм» і «зрадником», ідеологи самодержавного режиму намагалися всіляко зганьбити Мазепу в очах тогочасного суспільства. Вони виставляли його честолюбним егоїстом та кар'єристом, що переслідував буцім-то лише свої власні інтереси. За нака-

Автор цієї праці — це науковий керівник експедиції Національної Академії Наук України для проведення пошуку, ідентифікації та перепоховання праху гетьмана України Івана Мазепи, кандидат історичних наук.

¹ Дата народження Івана Мазепи залишається остаточно нез'ясованою в історіографії. Найчастіше її відносять до 1639 або 1644 рр. На наш погляд, більш зваженою є точка зору тих дослідників, які приймають 1639 р. за дату народження Мазепи (Див.: Оглоблин О. «Гетьман Іван Мазепа та його доба» // Записки НТШ. — Нью-Йорк, Париж, Торонто, 1960, т. 170, ст. 21).

² «Вивід прав України» (Документи і матеріали до історії української політичної думки) — Нью-Йорк, 1964, ст. 82.

зом московського царя Російська православна церква ще за життя Мазепи наклала на нього анатему. Та й цього було замало північному деспотові: Петро розпорядився спішно спорядити погоню за «бунтівливим» гетьманом. Вибухом скаженої люті спалахнув цар, довідавшись, що невдалося наздогнати Мазепу та його спільників у причорноморських степах. У реляції до посла Росії в Стамбулі П. А. Толстого російський уряд вимагав від нього домогтися аби послані були від Порти укази ханові кримському, волоському і мунтянському господарям, «дабы земледелие свое не пускали и не принимали, а изменника Мазепу приказал поймать и за караул посадить».³ На цю ж тему грамоти Петра I були надіслані турецькому султану, кримському хану та очаківському паші. Між тим, переслідувані російськими військами, Мазепа і Карло XII з остатками своєї армії зуміли уникнути погоні і, переправившись через Буг, стали табором поблизу Очакова. Турецький уряд, незважаючи на настійні домагання Росії видати Мазепу до рук царя, надав йому притулок у своїх володіннях. Існували плани переправити Мазепу в Крим, де суворо дотримувався звичай не видавати тих, хто просив покровительства хана.

Тим часом, змученого ударами долі українського гетьмана полишали життєві сили. Останні дні його життя спливали у Бендерах, де тоді розмістився своїм табором Карло XII. Передчуваючи близькість кінця свого життєвого шляху, Мазепа, за свідченням сучасників, тримався мужньо, порівнюючи жартома свою долю з долею римського поета Овідія, який теж помер далеко від батьківщини. Помер Мазепа в ніч з 21 на 22 вересня. Як стверджував свого часу Д. М. Бантиш-Каменський, поховали гетьмана поблизу села Варниця недалеко від Бендер, а пізніше перевезли його труну до Ясс і там спорудили урочистий похорон.⁴ Ось як його змальовують очевидці: «...труну, оббиту червоним оксамитом з широкими золотими позументами, везло на катафалці шестеро білих коней. По обидва боки її йшли в ряд козаки з оголеними шаблями. Перед труною гетьманський бунжунний ніс гетьманську булаву, котра вся виблискувала в перлах й коштовних каміннях. За труною йшло багато українців, що пішли за своїми чоловіками й рідними, котрі пристали до гетьмана: по народному звичаю всі вони голосили і причитували... Козаки йшли з похиленими долу корогвами і зброєю; труну українського гетьмана спустили в могилу, приготовлену в церкві, що була за городом, і козаки, в ознаку пошани, в сю хвилину випалили з своїх мушкетів».⁵ Смерть і поховання Івана Мазепи поблизу Бендер, а також пляни козаків щодо перепоховання гетьмана в Яссах засвідчує складений восени 1709 р. «Покірний маєстат запорозького війська до св. королівського маєстату Швеції». У п'ятому, заключному пункті цього вельми цікавого документу між іншим зазначається: «Боліємо, над неславним похороном Ясновельможного гетьмана Мазепи, що ті дорогі тлінні останки, геройська душа в яких наповнила увесь світ славними вчинками, прийняла марна земля цього простого села. Тому запорозьке військо звертається до св. королівського маєстату з проханням змоги поховати тлінні останки

³ «Письма и бумаги императора Петра Великого». — М. Л., т. IX, вып. I, ст. 977–988.

⁴ Бантиш-Каменский Д. Н. «История Малой России». Киев 1903, Изд. 4, ст. 410.

⁵ Цит. за виданням: Різниченко Вас. «Смерть Мазепи». — Київ, 1919. — ст. 8.

свого гетьмана врочи́стише в сла́внішому мі́сті, зокре́ма в Яссах, у так звано́му монасти́рі Го́лія».⁶ Народні перекази й дотепер пов'язують з могилою гетьмана Мазепи високий курган над Дністром поблизу Бендер. Проте, археологи скептично ставляться до цього.

Неабиякий інтерес становить натомість вміщене в газеті «Київська правда» від 14 вересня 1993 р. повідомлення мешканця м. Таращі Київської області Миколи Усатого, в якому він стверджує, що у повоєнні часи він на власні очі бачив надмогильний хрест з іменем Мазепи. Автор цих рядків зберігає у своєму архіві спогади М. Х. Усатого про ту його випадкову знахідку. Трапилася вона йому 1946 року в околицях Бендер. То був «кам'яний хрест, на якому було вибито ім'я Івана Мазепи. Хрест той був високою десь із пів метра, може трошки вищий». Можна тільки пошкодувати про те, що М. Усатий не надав тоді цій знахідці належного значення. На жаль, виявити її сьогодні у наявному краєзнавчому матеріалі та музейних колекціях нам не пощастило.

Історики минулого услід за Д. М. Бантиш-Каменським місцем поховання Івана Мазепи називали місто Ясси. Цю версію про перепоховання українського гетьмана у стольному граді Молдови прийняли на віру такі авторитетні дослідники, як М. А. Маркевич та М. І. Костомаров. Щоправда, пізніше, після публікації на сторінках «Киевской старины» у 1883 р. протоколу допиту одного із сподвижників Мазепи — полтавського наказного полковника Григорія Герцика, М. І. Костомаров, опираючись на свідчення останнього у наступних виданнях своєї відомої праці про Мазепу, став називати місцем його поховання наддунайське місто Галац. Заарештований російською таємною поліцією 1721 р. у Варшаві, Герцик на допиті, зокрема, заявив, що «живучи при Войнеровском послан был от него с двумя его челядниками и с одним волохом в волоскую землю, в мѣстечко Галицію (тобто Галац, — Авт.), к митрополиту тамошнему с Мазепиным трупом, которым митрополитом тот труп тамо похранен».⁷ Факт перепоховання тлінних останків українського гетьмана засвідчує, хай і побічно, Ф. Лагуст, який у середині XIX ст. проводив візуальне обстеження місцевості в районі Бендер і запримитив сліди могили Івана Мазепи «справа від дороги», що зв'язувала Бендери з Варницею.⁸ Дослідник також вважав місцем поховання великого гетьмана місто Галац. Проте конкретне місцезнаходження могили і доля праху Мазепи у тогочасній історіографії залишалися остаточно не з'ясованими.

Це питання заохотило до наукових пошуків професора Київського університету св. Володимира В. Б. Антоновича. Вивчаючи з притаманною йому скрупульозністю наявні джерела, вчений натрапив на опубліковану 1845 р. в Яссах у французькому перекладі збірку документальних свідчень молдавських хроністів першої чверті XVII ст. (*Cogălniceanu M. Fragments tirés des chroniques moldaves et valaques pour servir à l'histoire de Pierre le Grand, Charles XII. Stanislas Leszcynski, Demètre Cantemir et Constantin Brancovan. -Iasi, 1845*).

⁶ Возняк М. «Бендерська комісія по смерті Мазепи» // Мазепа, — Варшава, 1938, т. 1, ст. 116.

⁷ «Киевская старина», 1883, т. V, март. с. 600.

⁸ Лагуст Ф. «Карл XII в Южной России» // «Записки Одесского общества истории и древностей», 1853, т. 3, с. 333–334.

У вміщених у цьому виданні хронікальних замітках Миколая Костіна (логофет Молдавії у 1662–1711 рр.) зазначалося, що Мазепу було поховано 1710 р. у галацькій церкві св. Георгія (Юрія) однойменного монастиря. Хроніст повідомляє також про те, що Мазепа не знайшов спокою і після смерті. Через кілька років після перенесення домовини гетьмана до Галаца турки, захопивши місто, пограбували поховання Мазепи. Не знайшовши при ньому скільки-небудь значних цінностей, вони буцім-то викинули останки гетьмана України на берег Дунаю.⁹ Принагідно зауважимо, що про наругу, вчинену турками над могилою Івана Мазепи, повідомляють й інші джерела.¹⁰ Однак вони не дають уявлення про те, куди ж поділися тлінні останки українського гетьмана.

Зацікавившись їх долею, видавець хроніки Костіна, письменник М. Когальнічану з цією метою відвідав Галац, де виявив додаткові відомості про Мазепу. Він, зокрема, встановив, що Мазепа спершу був похований посеред церковної трапези в цегляному склепі, поверх якого покладено мармурову плиту з висіченими на ній написом і гербом Мазепи та фігурою одноголового орла. Отже, могила Мазепи збереглася після спустошення турками Галацу у 1711 р.! Про її відновлення і збереження подбав Пилип Орлик. Як стверджують Ілько Борщак та Рене Мартель, довідавшись про це страшне святотатство над могилою свого вождя, мазепинці «почали негайно шукати за тілом Мазепи, а віднайшовши його — поклали знов у давній гріб, який відновили: тільки розбитої долівки не направили, залишаючи її у такому самому стані на спомин злочину».¹¹ Пізніше, а саме у червні 1722 р. Пилип Орлик, від'їжджаючи на чужину, ще раз відвідав могилу Мазепи і справив по ньому панахиду. Згідно заповіту, складеного Андрієм Войнаровським 1716 р. (його копія зберігається у Шведському королівському архіві) тисячу талярів він заповів «монастирю Галаца у Валахії, де поховане тіло Його Ексцеленції, запорізького гетьмана Мазепи, мого покійного дядька по матері».¹²

Між тим, М. Когальнічану стверджує, що в 1835 р. грецькі ченці вже не знали імені людини, похованої під мармуровою плитою, де спочивали тлінні останки Івана Мазепи (на той час напис на ній стерся під ногами прихожан), бо того ж року, готуючи місце для поховання померлого тоді боярина Дмитра Дерекчі-баші, вони наштоткнулися на склепіння гробниці Мазепи. Відсунувши набік невідомі їм останки в тому ж склепі, вони поховали й тіло згадуваного боярина.

Через кілька років, — зазначає М. Когальнічану, — молдавський уряд забороняє ховати покійників у середині церковних будівель. Тоді родичі

⁹ Cogălniceanu M. Fragments tirés des chroniques... — p. 91-92.

¹⁰ Cronica Gniculestilor (Editie îngrijita de Nestor Camariano si Ariadna Camariano-Cioran — Bucuresti, 1965. — p. 46-47. 1932 року М. Возняк знайшов і увів до наукового обігу подорожні нотатки Ф. Госцецького, який під час подорожі до Туреччини у 1712–1714 рр. побував у Галаці і довідався про зруйнування турками могили Мазепи, (див.: Возняк М. «Бендерська комісія по смерті Мазепи», ст. 106–109; Ks. Franc. Gosciecki Posolstwo wielkie jasniewielmoz nego Stanislawo Chomentowskiego, wojewody mazowieckiego, od najjas niejszego Augusta II, króla polskiego ... do Achmeta IV, sóltana tureckiego... proz lata 1712, 1713, 1714 — Lwow, 1732. — p. 247-250.

¹¹ Борщак І., Мартель Р. «Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана». Київ, 1991, ст. 102.

¹² Енсен Альфред. «Мазепа». Київ, 1992, ст. 115.

Дмитра Дерекчі-баші відкрили його гробницю і разом з останками Івана Мазепи перепоховали їх у новій гробниці, приготовленій поза церквою направо від входу. Стара надмогильна плита Мазепи потрапила до музею старожитностей, які колекціонував Михайло Гіка, брат колишнього молдавського господаря Олександра Гіки (1834–1842 рр.).

Відаючи належне науковій допитливості М. Когальнічану, В. Б. Антонович писав 1885 р. у липневому числі «Киевской старины»: «Ми не знаємо, яка доля спіткала за останні 40 років музей Михайла Гіки і плиту, що в ній зберігалася, — не знаємо також чи є в церковних книгах монастиря св. Георгія автентичний запис про поховання Мазепи, але завдяки точним свідченням, зібраним паном Когальнічану, вважаємо, що всякий мандрівник, зацікавлений українськими старожитностями, вельми легко може зібрати в Яссах і Галаці відомості, що їх нам не достає».¹³

Однак, на жаль, оптимістичні сподівання відомого історика України розвіялись у плині часу. В наступні роки справа з пошуками могили Мазепи не тільки не просувалася, а навіть гальмувалася, обростаючи суперечливими свідченнями «очевидців» та різними вигадками.

Розповідають, наприклад, що під час Прутського походу цар Петро I власноруч гатив по надмогильній плиті Мазепи і розбив її на друзки. У дожовтневій періодиці нерідко можна зустріти свідчення, згідно яких могилу Мазепи буцім-то розкопали й осквернили російські солдати у 1877 р. під час російсько-турецької війни. Для прикладу наведемо тут фрагмент з книги Миколи Лазорського «Світла і тіні», що його люб'язно надіслав з Канади авторові цих рядків Антін Ляковський: «Вже повертаючись до дому (з російсько-турецької війни — Авт.), московський генерал Скобелев згадав, що тут поховано великого гетьмана І. С. Мазепу. Він доручив спритним фельдфебелям відшукати ту могилу, святу могилу нашого народу. Могилу було знайдено швидко. Труну було витягнуто з церкви святого Юра і по-блюзнірському розбито, кості й похоронний одяг спалено...» Подібна історія повторилася 1946 року, коли в Галаці стояли советські війська. Цю історію оповідав київський журналіст і кобзар Микола Литвин на сторінках тижневика «Наш час» від 23 квітня 1993 р. Він записав її зі слів свого нині покійного дядька, на очах якого особісти буцім-то «ломами розбили вхід до склепу, що самотів праворуч від входу до церкви, винесли зі склепу домовину і, віддерши віко, витрусили з неї кістяк, облили бензиною і підпалили. Коли вогонь погас, підігнали вантажівку з опущеними бортами, згребли лопатами й висипали в кузов ще тліючий попіл. Майор-особіст хрипло прокричав: «Так будет с каждым изменником нашей великой Родины!». Махнув рукою, і вантажівка, підстрибуючи на вибоїнах, рвонула в чистий степ».

Маємо ще спогади Степана Матвієнка, записані Олександром Семененком. В них йдеться про те, що могилу Мазепи знайшов в околицях с. Волонтири і розкопав становий пристав з Бендер — болгарин Кірілов. Знайдені ним останки Мазепи до 1925 р. переховувалися буцім-то на горішці дому Кірілова, аж поки румунська поліція безпеки

¹³ Антонович В. «Молдавские сведения о месте погребения и могиле Мазепы» // «Киевская старина», 1885, июль, т. XII, ст. 505.

не забрала їх до Генеральної сигуранки в Бухаресті.¹⁴ Натомість, історик В. Трепке, відвідавши за дорученням Українського наукового інституту у Варшаві Галац у 1930 р., на власні очі бачив могилу Мазепи на території Свято-Юрійівського монастиря.¹⁵ Ім'я Мазепи поминалося тоді й на Службі Божій, на якій був присутній В. Трепке.

Тавруючи Мазепу як «зрадника» українського народу, советська історіографія обходила це питання мовчанкою і не завдавала собі клопоту перевіркою побіжно окреслених нами тут версій щодо долі праху великого гетьмана. Нещодавно Всеукраїнське товариство політв'язнів та репресованих разом з Інститутом археології та Інститутом історії України НАН України виступили з ініціативою про розшук і перенесення в Україну тлінних останків гетьмана Івана Мазепи. Ця ініціатива знайшла підтримку з боку українського уряду. Принагідно зауважимо, що ще 1917 року уряд УНР також мав намір організувати урочисте перепоховання Івана Мазепи в Україні.

Для проведення пошуку та ідентифікації праху Мазепи спеціальною ухвалою Президії НАН України створено наукову експедицію, до складу якої увійшли археолог Гліб Івакін, антрополог Сергій Сегеда та автор цих рядків. Опрацювавши різноманітні версії щодо місцезнаходження та долі праху Івана Мазепи, учасники експедиції минулого року відвідали Румунію для проведення відповідних пошукових робіт. Зібрані нами матеріали дають підставу підтвердити, зафіксований в історичних документах факт поховання українського гетьмана у Свято-Юрійівському (Георгієвському) монастирі в румунському місті Галаці. Цей монастир зруйновано наприкінці 50 — початку 60 рр. цього століття. Місце, де він розміщувався, нині являє собою невеликий, порослий трав'яною пагорб, що самотіє над самим Дунаєм. Він зберігає таємницю могили Мазепи, бо ж важко повірити, що його останки спалюжено ще до зруйнування монастиря. Адже не можна було стільки разів глумитися над однією і тією ж могилою.

Слід зазначити, що місцеві народні перекази пов'язують з ім'ям Мазепи церкву Матері Божої заступниці (Пречистої Діви), що й досьогодні стоїть у Галаці, недалеко від того місця, де колись височіла і церква св. Георгія. Ще донедавна, прилеглий до неї житловий масив і одна з його вулиць носили ім'я Мазепи. Мандрівник, прогулюючись по цій вулиці, залюбки звертав до церкви Матері Божої заступниці, користуючись нагодою побачити могилу Мазепи. Так, в одному випадку, що його наводила газета «Южанин» 1891 р. (число 263), паломникам доводилося бачити надмогильну плиту Мазепи у церковній стіні у підвальної частині церковного приміщення. При цьому вказується на те, що напис на плиті було зроблено грецькою мовою. В іншому — сліди тієї плити шукали на подвір'ї церкви, перед її порогом. 30 квітня 1978 р. на сторінках мюнхенського тижневика «Шлях перемоги» з'явилися спогади д-ра М. Галина про його відвідини Галацу у 1929 р. Ось що він

¹⁴ Семененко Олександр. «Харків, Харків...» — Харків-Нью Йорк, 1992, ст. 155.

¹⁵ Луців Василь. «Життя і смерть гетьмана Мазепи на чужині» // «Мазепа — людина й історичний діяч» — Київ, 1991, ст. 32.

пише: «Церкву я знайшов, бо її, як і вулицю Мазепи, що проходить повз церкву, знає не тільки кожен візник, але й кожен мешканець Галацу. Оглядаючи церкву в середині я не надібав нігде на які-будь ознаки надгробку і тоді звернувся до старої жінки, що продавала свічки, і запитав її, де могила Мазепи. Вона відповіла: „Не тут, ходіть за мною“. На подвір'ї церкви, за кілька кроків перед головними дверима церкви, баба стала лицем до дверей перед ганком і її порогом: Отут була могила Мазепи, отут, де я зараз стою і де бур'ян оцей росте, була давно-давно мармурова дошка, на якій не по-румунськи було написано. Але 30 р. тому назад прийшов до Галацу російський пароплав, і матроси з того пароплаву під командою свого офіцера і з своїм попом прийшли, викопали з цього місця все, що було під тою мармуровою дошкою, і забрали з собою до Росії».

По-іншому змальовує могилу Івана Мазепи у своїх споминах український визначний театральний діяч Микола Садовський (1856–1933 рр.). Під час російсько-турецької війни 1877 р., перебуваючи на російській військовій службі, він випадково потрапив до Галацу. Тут, «блукуючи від нудьги по місту, — згадував пізніше Микола Садовський, — я зайшов у галацький собор. Роздивляючись його архітектуру та убрання, я запримітив чийсь гробничку, на яку, увійшовши, не звернув навіть уваги. Гробничка стояла самотньо, мов сирітка, праворуч як увійти в церкву. Я підійшов. Роздивляють. Біла, невеличка, завбільшки як скриня на колесах, гробниця з мідною дошкою зверху і навколо мідними латинськими літерами напис: „Іван Степанович Мазепа, гетьман славного низового війська Запорозького і всеї України...“ Неначе хто обухом ударив мене в чоло! Я остовпів. Коли б зненацька, серед чистого ясного дня гримнув грім і блискавка упала на землю біля моїх ніг, здається, не так би мене здивувало, як те, що я побачив. Не вірю своїм очам. Читаю знов. Так. Вірно. Він! Де фарб набрати, щоб змалювати, де слів достати, щоб з'ясувати ті почуття, які опанували тоді всю істоту! Боже мій! Скільки важких думок зразу налетіло і роєм обсіло мою голову!».¹⁶

Не можна запідозрити Миколу Садовського у нещирості його слів та почуттів. В той же час, як пояснити те, що постало його очам? Наведені тут ним дані неузгоджуються з повідомленнями наявних джерел про зовнішній вигляд гробниці та долю його праху. Можливо далекоглядний гетьман, передбачаючи ворожі помисли своїх недругів, розпорядився перед смертю виготовити дві домовини, наказавши справжню надійно заховати. Мазепа міг вдатися до інсценізації своєї смерти та поховання в Бендерах, і, перебравшись таємно до Галацу, доживав тут віку. Принаймні маємо один, хай і небезперечний документ, відомий у французькомовній копії (оригінал зберігається в архіві Високої Порти в Туреччині), де згадується про те, що гетьман Мазепа «усадовився в Галацу при замку, збудованім генуезцями, був вже в пізнім віку, жалував своїх давніх помилок і жив свobodно наче на спочинку».¹⁷ В

¹⁶ Пилипчук Ростислав. «Микола Садовський над могилою Івана Мазепи» // «Іван Мазепа»: Худож. док. кн. (Упорядкування і передм. В. О. Шевчука), Київ, 1992, ст. 97.

¹⁷ Застирець І. «Мазепинці в Туреччині» (З паперів Садик-паші [Чайковського]) // «Україна», 1914, кн. 2, ст. 71.

цьому зв'язку вельми симптоматичною є і дата смерті Мазепа, що її наводить молдавський хроніст Миколає Костін — 18 березня 1710 р. (!) Відтак український гетьман мав би досить часу для того, щоб надійно залагодити справу зі своїм справжнім похованням, подбавши в такий хитро-мудрий спосіб про свій вічний спочинок.

Подальші пошуки в архівних сховищах різних країн Європи, перспектива яких тільки-но відкривається перед українськими істориками, дозволить розгадати таємницю могили Івана Мазепа. Плекаємо надію і на проведення у майбутньому археологічних розкопок, які разом з антропологічною експертизою повинні поставити останню крапку у справі остаточного встановлення місця поховання Івана Мазепа та ідентифікації його праху.

«Процес розкладу й дегероїзації, гедонізації охопив навіть Церкву, яка почала йти назустріч людським слабостям, послаблюючи суворі етичні вимоги, потураючи „властимушам“, нехтуючи покривдженнями й поневоленнями, не раз стаючи Церквою пануючих, а не поневолених народів і людей, спроневіряючися ідеалам Христа. Більше того, — Західня Церква ввійшла у співвіснування, а далі й у співпрацю, детант та діалог з воюючими безбожниками, народобивцями й поневолювачами. Режимову Церкву поставлено понад Церкву катакомб. Замість екуменізму з катакомбним християнством і катакомбними Церквами, а екуменічний діалог з церквою російського імперіялізму, коляборуючою з безбожницьким, народобивчим, окупаційним режимом коштом катакомбних Церков. Церква імперіялізму засуджена на упадок з хвилиною упадку імперії, а з тим Ватикан і Світова Рада Церков оправдано виявляться силами реакції, які своїм діалогом і співпрацею стали помічниками імперіялізму й поборювачами визвольного націоналізму. Об'єктом того діалогу з церквою імперіялізму зокрема стає християнська Україна, її обі Церкви, визнання яких партнерами в екуменічному діалозі московська церква імперіялізму вважає „нарушенням і захитанням структури“ російської „церкви“. Це вимовно ясно: це є порушенням імперії, якої знаряддям є явно Загорська церква. Ватикан і Світова Рада Церков незабаром не матимуть партнера для екуменічного діалогу, бо імперія валиться, а з нею її церква, а національні Церкви інтересу для діалогу з тими чинниками Заходу не мають і не збираються кооперувати з тими, які допомагають закріплювати над ними кайдани!»

(З матеріалів VI ВЗ ОУН)

Ірина БИТКО
Київ

ІННОВАЦІЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ У НОВІЙ ТА НОВІТНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ

(Семантико-стилістичні особливості контекстів)

Феномен інноваційної рецепції біблійних мотивів в українській поезії від її витоків і до сьогодення являє собою плідний творчий діалог двох культур. Звернення українських поетів до Біблії як у старожитню, так і в нову й новітню добу ніколи не було однобічно-самодостатнім. Воно завжди передбачало осмислення у високому біблійному контексті найживотрепетніших проблем духового та історичного буття України — національних, етико-гуманістичних, філософсько-світоглядових тощо. Відтак творення різноманітних за змістом і формою інновацій на основі біблійних мотивів протягом тривалого історичного періоду розвинулося в одну з усталених літературно-художніх традицій.

Біблійні інновації поетів новітньої доби акумулюють весь попередній досвід рецепції старо- й новозавітніх мотивів. Без «поетичних штучок» барокових митців на теми Буття Божого, «Саду божественних пісень» Григорія Сковороди, що «прозяб із зерен» Святого Письма, «Давидових псалмів», поеми «Марія» й «подражаній» пророкам Т. Шевченка, «ієремїад» П. Куліша, а також численних творів І. Франка і Лесі Українки на біблійну тематику неможливо уявити глибоко релігійної поезії неокласиків, пантеїстичної лірики Б. І. Антонича, містичних одкровень Юрія Клена, гнівних інвектив Є. Маланюка, натхненних молитовно-псалтирних плачів Л. Костенко.

У формально-лінгвістичному розумінні мова біблійно-поетичних інновацій нового і новітнього періоду являє собою єдину систему: процеси і явища, започатковані в шевченківську добу, тривають донині. Та особливо великий вплив на дальший розвиток розглядуваної традиції справили твори, що виникли на рубежі XIX–XX стол. В цей період українська поезія як органічна складова загально-європейського літературного процесу пережила один із спалахів посиленого інтересу до Біблії. Цей інтерес інспірований передовсім складними факторами становлення модерної свідомості нації в умовах бездержавності. Водночас на даному етапі українські митці як ніколи гостро сприйняли полемічність стилю Книги Книг, її багатий арсенал засобів художньої актуалізації змісту (розмаїту синоніміку, синтетичні й антитетичні паралелізми, анафори, символіко-алегоричні фігури тощо).

Разом з тим заглиблення в художню тканину біблії породжувало підвищені вимоги щодо формальної досконалості мистецьких інновацій старо- й новозавітніх мотивів. Зацікавлення Біблією у творчості українських поетів не обмежувалося звичайним розширенням тематичного кола. У найкращих зразках осмислення проблематики першоджерела завжди підноситься на порівняно вищий щабель, породжуючи нові мистецькі якості. Скажімо, для Святого Письма характерна визначеність образности і стилістики питомою вагою жанрового змісту певної його книги чи фрагменту (біблійні книги традиційно поділяються на законодавчі, історичні, учительні й пророцькі). Тим часом українські поети протягом XIX–XX стол. інтерпретують біблійні мотиви у жанрах ліро-епосу, так званої філософської поеми й медитативної лірики. Образностильова система, що відповідає цим жанрам, виявляє дві протилежні тенденції: стилізаторську, спрямовану до більш або менш вірогідної імітації різноманітних особливостей сакральної мови Біблії, а також власне інноваційну, індивідуально-авторську (обидві тенденції нерідко переплітаються у творчості одного поета, наприклад, у П. Куліша). Загалом типологія біблійних інновацій українських поетів XIX–XX ст. визначається як трансформація сакрально-символічного архитексту в літературно-художній контекст.

Наприкінці XIX й особливо в першу третину XX ст. надзвичайно розширюється коло митців, причетних до інтерпретації біблійних мотивів. Серед великої кількості імен виділяються передовсім поети «Молодої Музи» й неокласиків, а також В. Щурат, С. Яричевський, Уляна Кравченко, Я. Савченко, М. Філянський, Д. Загул, Б. Кравців, П. Тичина, Б. І. Антонич. На наступному етапі, в 30–50 рр., коли здійснювався геноцид української культури і культурних діячів, Святе Письмо не лише вилучається, а й фальсифікується у духовій свідомості цілого покоління. Втім, невмирущі культурні традиції, зокрема біблійну, в цей період підтримували поети української еміграції — Євген Маланюк, Олег Ольжич, Юрій Клен, Михайло Орест та ін. На духову і соціально-політичну «відлигу» кінця 50 — початку 60 рр. українська поезія чутливо zareагувала відродженням християнських мотивів у творчості шестидесятників. Духово найбільш витримали з них — В. Стус, Є. Сверстюк, М. Руденко, М. Холодний — не зрадили цих мотивів і в наступну кризову добу застою. Ситуація, що склалася в українській поезії останніх десятиліть XX ст., характеризується поступовим подоланням тоталітарно-атеїстичної депресії, поверненням до джерел національної і загальнолюдської духовости. Біблійні мотиви виразно звучать у творчості поетів, які очолюють літературний процес наших днів — І. Драча, Д. Павличка, Л. Костенко, молодшого покоління (І. Малковича, О. Жупанського, О. Пахльовської, М. Стріхи та багатьох ін.), а також митців української діаспори — І. Качуровського, В. Янева, В. Вовк та ін.

Художня мова поезій XX ст. на мотиви Святого Письма, як і на попередньому етапі, засвідчує неоднорідну насиченість біблійними елементами. Характер інновацій визначається поступовим «розрідженням» біблійної тематики, образности та стилістики, яке йде від послідовної розробки ідей у ремінісценціях, прикладах, алюзіях і т. п. — до контекстів, де зв'язок з Біблією прочитується виключно на загальномовних кліше старо- або новозавітного походження. Прикладом останніх служать різноманітні лек-

сико-семантичні кліше й стилістичні конструкції з компонентами Бог, рай, пекло, пророк, псалом, чаша, терновий вінець, хрест, молитва тощо. Змістовий діапазон контекстів, до яких входять ці компоненти, сягає від патетичної риторики до свідомої квазібіблійної профанізації. Характер мовно-поетичних інновацій такого типу зумовлений тим, що, потрапляючи на той або той рівень інтерпретації у межах вказаного змістового діапазону, певний біблійно-семантичний чинник дістає специфічне змістове прирошення щодо свого основного значення. Наприклад, у контексті біблійної книги Псалтир лексема псалом має значення релігійної пісні чи молитви. У знаменитому Шевченковому переспіві 22-го за церковно-слов'янською нумерацією псалтирного псалма ця лексема постає у цілком своєрідному художньо-семантичному забарвленні: «... Спаси мене, помолюся і воспою знову Твої блага чистим серцем Псалмом тихим, новим».¹ Шевченко значною мірою віддаляється від оригіналу, який має децю інше закінчення. Зокрема, лексема псалом відсутня в ньому як така: «Я надію на милість Твою покладаю, моє серце радіє спасінням Твоїм! Я буду співати Господеві, бо Він добродійство для мене вчинив...» (Пс. 13,6).² Отже, Шевченкова семантико-стилістична інновація компонентів псалом надає значення власне поетичного твору, а конкретно — другої поезії (вірша) з циклу «Давидові псалми». Літературно художня семантика поняття псалом у даному разі закріплюється визначенням тихий, новий, що аж ніяк не пасували б до смислової одиниці сакрально-символічного ґатунку, незважаючи на те, що розглядувана поезія нібито досить послідовно витримується у дусі молитовного благання й благоглавийного славослов'я Господеві.

У мові поетичних творів лексема псалом і псалма послідовно інтерпретуються як абсолютні синоніми, тоді як у строгому термінологічному розумінні вони не є (якщо поняття псалом прикладається виключно до кожного зі 150-ти текстів канонічного Псалтиря, то під поняттям псалма мається на увазі покладений на музику псалом чи вокальний твір переважно духового змісту). Скажімо, своїй інтерпретації 137-го (136-го за церковно-слов'янською нумерацією) псалма «Над річками вавилонськими» Я. Щоголів дав промовисту назву «Псалма Давидова — порівняймо її з заголовками ряду псалтирних стилізацій поетів XIX ст., серед яких: «Псалми Русланові» М. Шашкевича, «Псалтирна псалма» і «Варіяції першої Давидової псалми» П. Куліша, «Псалом» М. Старицького, «Руський псалом» В. Мови (Лиманського). Семантика цих інноваційних контекстів великою мірою ідентична семантиці вище розглянутого контексту Шевченка: компоненти псалма та псалом у відповідному стильовому оточенні авторського твору, але також і літературного твору взагалі, що являє собою певне формально-змістове наслідування чи переосмислення одного з канонічних псалмів (чи певної їх групи або деяких притаманних Псалтиреві мистецьких засобів).

У ліриці XX ст. простежується дальше розширення семантики розглядуваних лексичних компонентів біблійного походження. Наприклад, до збірки

¹ Шевченко Т. Г. Повне збір. творів у 6 т. Т. I : «Поезії 1837–1847». Київ, 1964. ст. 340.

² Біблія, або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньо-єврейської та грецької на українську наново перекладена. Москва, видання Московського патріархату, 1988.

П. Карманського «Ой люлі, смутку» (Львів, 1906) включено цикл «Псалми», що складається з 10-ти поезій. Характер інновацій П. Карманського у цьому конкретному випадку зумовлений тим, що крім заголовку й риторичного звернення до Бога в 5-й мініатюрі «Мені не страшно», сам цикл нічого псалтирного у строгому розумінні не має. Тобто, П. Карманський дає специфічну загальну назву циклові в цілому неспецифічного щодо неї змісту. Це яскраво засвідчує виникнення квазібіблійної семантичної якості, яку унаочнює, зокрема, і той факт, що деякі з поезій даного циклу мають свої підзаголовки.

У ряді поетичних інновацій ХХ ст. лексеми псалом і псалма виступають як експресивно забарвлені парафрази полісемічних понять пісня, вірш, поезія (у значенні поетичного твору). Характерним щодо цього є приклад з лірики С. Твердохліба: «Я молюсь, а з молитви ллється скорбна псалма горя».³ Ще виразніше виглядає контекст із вірша М. Вороного «Тіні»: «... В тумані пливають уривки милі: ...фрагменти вірша Сюллі-Прюдона. Псалми Вердена... Яка утома».⁴ Є. Маланюк поняття псалма поширює на свої історіософські медитації, чотири з яких об'єднані в цикл під назвою «Псалми степу» в одному контексті з цим циклом постає переспівана Маланюком таки історіософська медитація «Шорстка псалма» (з Й. С. Махара). Тим часом вже наприкінці ХХ в. Л. Костенко свої модифікації 1-го, 16-го, 22-го псалмів об'єднує в цикл під назвою «Давидові псалми»,⁵ чим виразно апелює до потужної національної традиції біблійних інновацій, а передовсім до «Давидових псалмів» Т. Шевченка.

Функціонування в українській поезії нової і новітньої доби жанрів і жанрових модифікацій молитви, медитації, сповіді, пророцтв й інвективи в багатьох випадках пов'язане з семантичними інноваціями біблійного мотиву пророка. Цей мотив — один із найважливіших в культурі нашої ще недавно бездержавної нації, адже саме з символічною постаттю пророка старозавітного типу в суспільній свідомості пов'язувалися сподівання на вихід з усебічної неволі — національної, особистісної, духової. У царині поезії сформувалося два семантико-стилістичних типи творення образу-символу пророка. Перший передбачає відтворення конкретного біблійного персонажа — Мойсея, Єремії, інших. Пророк може бути не номінований, але його ім'я легко впізнається за характером активізованих мотивів, сюжетів, пророцтв чи інвектив або інших біблійних ремінісценцій. Скажімо, не виникає жодного сумніву, що в Пушкінському «Пророкові» (українські переклади В. Шурата і М. Чернявського) йдеться про Ісаю, а в поезії Лесі Українки «У пустині» — про Мойсея. Другий тип репрезентує узагальнений образ-символ пророка, не ідентифікованого по імені. При цьому зберігається загальний старозавітний колорит, але сама мистецька інновація образу пророка в семантичному пляні вже є багато в чому абстрагованою щодо першоджерела. Цей тип характерний для поезій Т. Шевченка «Пророк», М. Лермонтова «Пророк» (українські переклади М. Старицького, І. Франка, О. Кониського), П. Куліша «Пророк» і «Слово правди», Лесі Українки «Пророк» і «Народ пророкові», М. Чернявсь-

³ Твердохліб С. «В свічаді плеса». Львів, 1908, ст. 23.

⁴ Вороний М. К. «Твори». Київ, 1989, ст. 28.

⁵ Костенко Л. В. «Вибране». Київ, 1989, ст. 216/18.

кого «І будеш ти чужий між ними», Олега Ольжича «Пророк» («Не сняться літа дитині») та «Пророк» («Голубіє земля»).

У ході дальшого семантико-експресивного відділення від біблійного прототипу образ-символ пророка утотожнюється з образом ліричного героя, який часто-густо є alter ego поета. Наприклад, у вірші Лесі Українки «Legende des siedes» пророчий дух ліричної героїні персоніфікується в такий спосіб: »Стогнав він під напасницьким бичем, (тиранам груди пробивав мечем), укупі з бранцями ридав він у полоні, (пророкував у гордім Вавилоні)...(Коли стрічав гурти рабів німих) свій голос гучно подавав за них, (і в їх гіркій, давно минулій долі) все бачив образ рідної неволі».⁶

Глибоко своєрідним, хоча й неоднозначним в ідейно-естетичному пляні видається те стилізоване старозавітньо-пророцьке «я», яке є чи не найголовнішим героєм поезії П. Куліша. Воно великою мірою орієнтоване на твори Т. Шевченка біблійної тематики, але водночас породжене на суперечливим Кулішевим світобаченням. Так, проведення численних паралелей між історичним буттям українського народу й колізіями Старого Завіту спричинило те глобальне змішання у творчій свідомості письменника, коли кардинальні явища і постаті діячів в історії свого народу бачилися вже не як певні паралелі, але нібито реально вписувалися до контексту Книги Книг. Саме звідси, думається, іде бачення національних типів як виключно біблійних, і навіть більше — виведення реалій національної духової культури за образом і подобою старозавітніх, — тобто: послідовна всебічна й різноманітна стилізація.

Стилізація ліричного героя П. Куліша під старозавітного пророка на змістовому рівні реалізується як тенденція до повчань, гнівних інвектив, проповідування тощо, — усього того, що М. Зеров узагальнив у понятті «Ієреміади».⁷ Звідси діапазон старожитнього стилю пізнього Куліша сягає «від промовистих підзаголовків творів...до зумисного — нерідкого штучного — вкраплення в них архаїчної лексики — реліктів церковно-слов'янської та давньо-української книжної мов».⁸ Серед прикладів — численні поезії зі збірки «Дзвін» (Женева, 1893): «Письмакам гайдамакам», «Козацьким панегірикам», «Руїномам», «Гайдамакам-академікам», «Каверзинам», «Писакам-брехакам», «До спідлених» тощо.

Вдаючись до біблійних стилізацій, при всій їхній розмаїтості Куліш не рідко повторює сам себе, придумує невинувдані плеоназми, що знижує естетичну вартість багатьох його «Ієреміад».

Та істотне в даному разі те, що адекватну форму своєму баченню проблем України поет опосередкував біблійними паралелями, аналогіями, ремінісценціями, алюзіями, а насамперед — стилізаціями. Усе це справило помітний вплив на дальший розвиток біблійно-інвективних інновацій в українській поезії. Зокрема, високо продуктивний у творчості П. Куліша мотив уособлення ліричного «я» в

⁶ Українка Леся. Збір. творів в 12 т. Том I, «Поезії». Київ, 1975, ст. 349.

⁷ Зеров М. К. «Твори» в 2 т. Том II: «Історико-літературні та літературознавчі праці». Київ, 1990., ст. 251.

⁸ Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш: «До 170-річчя від народження». Київ, 1989, ст. 39.

іпостасі караючого пророка свого народу в новітню добу набув гучного резонансу в ліричних інвективах Є. Маланюка.

Незважаючи на те, що в межах художньої творчості митець жодною мірою не повинен позбавлятися права на застосування будь-якої прийнятної для нього стилістики, поетичні претенсії П. Куліша, й згодом Є. Маланюка на ролі пророків нації епатували як сучасників, так і близьких та далеких нащадків. Ця проблема, втім, набуває дещо іншого освітлення при врахуванні її власне біблійного контексту. Саме семантико-стильовий детермінант старозавітньої інвективи дозволяє ідентифікувати відповідні інновації П. Куліша та Є. Маланюка як спроби більш або менш органічного адоптування певних елементів авторитетної протокультури на українському національному ґрунті. Порівняймо: Єр. 3, 6–10: «...що зробила невірна дочка Ізраїлева? Вона ходила на кожну високу гору, і під кожне зелене дерево, — блудодіяла там... і бачила це сестра її зрадниця, Юдея... і блудливою стала й вона... І сталося від розголосу про перелюб її, збезчестила вона землю, і перелюб чинила з камінням і деревом. І не вернулась до мене зрадлива сестра її, дочка Юдина, усім серцем своїм, а тільки вдавала...»; П. Куліш — «Народе без пуття, без честі, без поваги, Без правди в письменах, завітах предків диких, Ти, що постав єси з безумної одваги Гірких п'яниць, сіпак і розбишак великих» («До рідного народу»);⁹ а також: «Ні вашим молитвам, ні каяття не внемлю, О ви, перелюбне плем'я («Пророк»);¹⁰ Є. Маланюк: «Лежиш, розпущо, на розпутті, Не знати — мертва чи жива. Де ж ті байки про пута куті Та інші жалісні слова?... Мізерія чужих історій Та сльози п'яних кобзарів — Всією тучністю просторів Повія ханів і царів...».¹¹

У великій кількості поезій нової і новітньої доби в іпостасі Біблійного пророка уособлюється Тарас Шевченко. Цікаво, що цей семантичний тип був започаткований саме П. Кулішем. З ним, зокрема, пов'язане друге «я» Кулішевого ліричного героя-пророка, в даному разі не караючого, а самотньо-замріяного, по-філософському заглибленого в себе, в роздуми про свій народ, дальшу долю його духовості, державности, культури. Щодо розглядуваної інновації, то варто згадати «Вінок Т. Шевченкові із віршів українських, російських, білоруських і польських поетів» (Одеса, 1912), який містить 131 віршову посвяту Шевченкові, написану протягом 1841–1912 рр. У ряді творів спостерігається характерне стилізоване «вбирання» Шевченка в шати біблійного пророка, що являє собою ступінь максимального абстрагування від семантичних чинників авторитетної протокультури в процесі творчої взаємодії культур.

У свідомості багатьох українських поетів Тарас Шевченко ідентифікувався як символічний образ, значно масштабніший навіть за постать пророка нації. Скажімо, П. Куліш у листі до Т. Шевченка від 10 травня 1860 р. писав, що в Полтаві «чи не по „Кобзареві“ вже й Богу моляться».¹² Гучним поетичним відлунням епістолярного одкровення П. Куліша через 100 років стала «Молитва» Д. Павличка, що являє

⁹ Куліш П. О. «Твори» в 6 т. Том I, Львів, 1908. ст. 255.

¹⁰ Там же, ст. 245.

¹¹ Маланюк Є. Ф. «Земна мадонна»: Вибране. Пряшів, 1991, ст. 104.

¹² Куліш Пантелеймон. «Збірник праць комісії для видання новітнього письменства». Київ, 1927. ст. 239.

собою стилізацію Господньої молитви «Отче наш» (Мт. 6, 9-14). Квазібіблійний характер цього твору зумовлений наскрізьною заміною звернення до Бога зверненням до Шевченка: «Отче наш, Тарасе всемогущий... Я до тебе одного молюсь».¹³

Безприцидентна популярність змалювання Шевченка як пророка біблійного типу (аж до стереотипізації цього мистецького прийому) не виключала аналогічного оперування з іншими постатями. Наприклад, у поезіях із циклю Ю. М. Вороного «De martuis» у пророцькій іпостасі виводиться І. Франко й Г. Чупринка.¹⁴ Також у вірші М. Філянського «Падолиста 2-го 1910-го» з циклю «Calendarium» пророком називається Лев Толстой.¹⁵ Максимально можливе абстрагування від біблійного контексту здійснюється в цих творах виключно на стильовому рівні, який опосередковує дешифрування відповідних старозавітніх аналогій у свідомості читача.

Обумовленість вибору біблійних мотивів проблемами національної історії, культури, духовости тощо сприяла тривалого періоду. Наявність традиції у свою чергу вимагає розгляду певного явища в діяхронії. Зокрема, лексико-семантичний та семантико-стильовий характер біблійно-поетичних інновацій особливо унаочнюється при порівняльному зіставленні рецензії певного мотиву у творчості поетів нової і новітньої доби. Подібне зіставлення також окреслює один із аспектів того великого впливу, який Біблія справила на розвиток мови української поезії у пляні збагачення її художнього потенціалу, розширення значеннєвого діапазону, всебічного вдосконалення індивідуально-авторських стилів. Зазначений вплив був інспірований не лише змістовою й мистецькою невичерпністю Книги Книг, а й широкою комунікативною відкритістю та виразною адаптуючою спрямованістю мови української поезії XIX–XX ст.

¹³ Павличко Д. В. «Гранослов»: Лірика. Київ, 1968 ст. 37.

¹⁴ Вороний М. К. Зазначене видання, ст. 178–79.

¹⁵ Філянський М. Г. «Поезії». Київ, 1988 ст. 94.

В. М. ПАВЛІВСЬКИЙ

АГРОТЕХНІЧНИЙ КОЛЕДЖ В БЕРЕЖАНАХ: ПЕРШІ КРОКИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В часописах української діаспори в 1992 році було повідомлено, що в м. Бережанах на Тернопільщині створено перший на Україні агротехнічний коледж на базі сільськогосподарського технікуму. За рівнем практичної підготовки майбутніх фахівців, специфікою навчальних програм, цей тип навчального закладу, який дає базу у вищу освіту, вигідно відрізняється від інституту та технікуму.

За цей період технікум із двома відділеннями виріс у коледж, у складі якого сьогодні вже є чотири факультети: агромеханічний, електрифікації та автоматизації сільського господарства, економіки та планування в сільському господарстві, а також факультет підвищення кваліфікації, підготовки і перепідготовки кадрів і заочного навчання.

Заново створено і переобладнано 28 спеціалізованих лабораторій та 25 кабінетів, з яких чотири оснащені персональними електронно-обчислювальними машинами. Звичайно, ця кількість комп'ютерів недостатня для ведення навчального процесу, і їх технічний рівень не відповідає сьогоденню.

Завершується будівництво другого корпусу навчально-виробничих майстерень, який буде введений в дію до початку нового навчального року. Сьогодні в розпорядженні коледжу є 5 навчальних корпусів, загальна площа яких за останні два роки збільшилась за рахунок реконструкції на 1000 кв. м., навчально-виробничі майстерні, автотрактором, навчально дослідне господарство, спортивно-оздоровчий комплекс, бібліотека з книжковим фондом більше як 40,000 примірників, студентська їдальня та актова зала, гуртожиток на 400 місць, культурно-спортивний клуб «Сокіл».

За нашим клопотанням коледжу передано перлину Бережанщини: дендропарк площею 24 га., у селі Рай, мисливський палац родини Потоцьких — пам'ятку архітектури XVIII століття, який знаходиться на території парку, а також будинок в м. Бережанах, де проживав наш славний земляк Маркіян Шашкевич.

Сьогодні в коледжі працюють 90 висококваліфікованих викладачів, четверо з них кандидати наук, 45 майстрів виробничого навчання та лаборантів.

Враховуючи складність економічної ситуації в Україні, керівництво коледжу вишукує додаткові резерви та кошти на його утримання,

Автор цієї статті являється Ректором коледжу. Він є кандидатом технічних наук і заслуженим машинобудівником України.

насамперед за рахунок науково-виробничої і комерційної діяльності, частка яких в загальному бюджеті складає майже 50%.

Хочу з приємністю відзначити, що на наше звернення через часописи до української діаспори за підтримкою відгукнулася Швейцарсько-Українська Асоціація, яку очолює її президент п. Курт Вернер. У благодійних акціях йому охоче допомагають віце-президенти д-р Роман Прокоп і п. Павль Льойтхольд. Активними членами Асоціації є також п. Штефан Міллер, п. Ролянд Відмер, п-ні Моніка Банковська та інші.

Після ознайомлення зі станом справ у коледжі, аналізу наявної матеріально-технічної бази та фінансового становища представниками Асоціації спільно з Дирекцією коледжу складено п'ятирічний план гуманітарної допомоги для розвитку коледжу, згідно якого вже в цьому році для потреб нашого навчального закладу доставлено із Швейцарії гуманітарну допомогу на загальну суму в сотні мільйонів українських карбованців, зокрема дев'ять комп'ютерів, три ротопринти, розмножувальну техніку та друкарську техніку, телефакс, емальований мідний дріт для перемотування електродвигунів, друкарський папір та інші компоненти матеріально-технічних засобів. Хочеться згадати добрим словом пана Фріца Кіпфера, який доставляє нам матеріальну допомогу своїм транспортом із Швейцарії до Бережан.

Швейцарсько-Українська Асоціація за свої кошти запросила в 1993 році мене і головного інженера В. Крука вивчити досвід організації аграрної освіти у Швейцарії, практику ведення фермерських господарств різної спеціалізації і з різними ґрунтово-кліматичними умовами Швейцарії. Крім того ми мали чудову нагоду ознайомитись із державним устроєм, багатою культурою та побутом народу Швейцарії.

Згідно перспективного плану розвитку коледжу, загальна вартість приладів та сучасних зразків техніки, запланованих для доставки до коледжу, перевищує два мільйони амер. доларів. Значну частину своїх зобов'язань Швейцарсько-Українська Асоціація вже виконала. Тому щиро дякуємо нашим швейцарським друзям за безкорисну допомогу в такий нелегкий для України час.

Крім Швейцарії, допомагає нам і «Союз Українців» в Англії, який з ініціативи п. Михайла Щудляка і п. Володимира Нагайла перерахували нам \$5110. Правда, враховуючи складності із перерахуванням валюти на Україну і передачі її на рахунок коледжу, нам вигідніше одержувати відповідну техніку. Багато наших краян, які відвідують коледж, вносять свій посильний внесок для його розвитку. Хочемо щиро подякувати пп. Михайлові Петровському (США), Слюнавському (Австралія) і Війтовичу (Австралія).

В майбутньому ми хочемо тісної співпраці з українською діаспорою, з тими державами, в яких проживають українці, які сприятимуть створенню спільних підприємств по вирощуванню і переробці сільськогосподарської продукції, по торгівлі різними товарами і т. д.

Зокрема із Швейцарсько-Українською Асоціацією плануємо створення спільної навчально-науково-виробничої фірми по вирощуванню і переробці сільськогосподарської продукції, в тому числі і ріпакового насіння на салатну олію, бутербротне масло, маргарин та біодизельне паливо. До цієї програми можуть залучитись всі бажаючі на взаємовигідних умовах.

Коледж постійно дбає про відродження української культури, про духовне збагачення та фізичний гарт наших студентів. З цієї метою створено культурно-спортивний клуб «Сокіл», в якому висококваліфіковані художні керівники проводять заняття народного самодіяльного хору, танцювального колективу, вокально-інструментального ансамблю та ансамблю стрілецької пісні. В коледжі організовано дві футбольні команди, які захищають честь району на обласних і всеукраїнських змаганнях. Наша команда стала чемпіоном України серед коледжів і технікумів. Тому ми радо відгукнемося на пропозицію зарубіжної фірми-спонзора, яку ми могли б реклямувати в Україні, торгуючи їхньою продукцією і т. д.

Тернопільська область є однією з найбільш розвинених аграрних областей на Україні і єдиною, яка не має свого сільськогосподарського інституту. Тому Районна та Обласна державні адміністрації, Міністерство сільського господарства і продовольства України хотіли б створити на базі Бережанського агротехнічного коледжу сільськогосподарський інститут. Для цього необхідно побудувати ще два навчальні корпуси, студентський гуртожиток, їдальню, житлові будинки, забезпечити навчальні кабінети та лабораторії сучасною технікою та обладнанням. Разом з тим, збереження в належному стані дендропарку в селі Рай, реставрація і капітальний ремонт мисливського палацу родини Потоцьких, навчальні аудиторії і лабораторії вимагають значних капітальних вкладів.

Враховуючи все це, звертаємось до нашої діаспори з пропозицією приєднатись до створення спільних підприємств по виробництві і переробці сільськогосподарської продукції, по торгівлі і туризмові, виробничій діяльності та інших напрямках взаємо-вигідної діяльності. Крім того, будемо вдячні всім тим, хто зможе надати нам благодійну і спонзорську допомогу для розвитку коледжу взяти на навчання і стажування наших студентів і викладачів. Це дало б змогу максимально наблизити навчальний процес у нашому коледжі до рівня роботи подібних навчальних закладів цивілізованих країн світу.

Як бачимо, перші кроки становлення коледжу даються нелегко. Але додає сил і енергії тверда впевненість і віра в те, що труднощі наші тимчасові, що прийде і на Україну той благодатний час, коли будуть в пошані наука і мудрі господарі своєї землі.

Щира бесіда

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ЧОМУ ПИРІГ НЕ ХОЧЕ БУТИ ПИРОГОМ?

ПИТАННЯ: В Україні можна зустріти прізвища Загнібедов, Бессмертнов, Осадчев, перероблені з українських. Чи були в Росії, а відтак в СССР закони, що змушували українців русифікувати свої прізвища?

ВІДПОВІДЬ: Скільки я знаю, законів не було. Але і в Росії і в СССР усі «інородці» були громадянами другого сорту. Досить згадати зневажливі прізвиська, закріплювані за всіма неросіянами. Вірменів імперські кола звали «армяшками», кавказців «чорногузими», казахів та інших азятів «уздоглазими» тобто «вузькоокими», естонців «чухонцями». Українцям і тут «пощастило». Для них існував цілий букет прізвиськ: «хахли», «мазепинці», «бандерівці». В останньому слові нема нічого принизливого, але в умовах СССР, де бандерівці були ворогами число один, таке прізвисько звучало образою. Можна укласти цілий словник принизливих прізвиськ, прикладуваних до інородців.

Зазнавали дискримінації й мови неросіян. Висміювано татарську, грузинську та інші мови. І знову таки найбільшу лють викликала у шовіністів українська мова. Поширювано усякого роду вигадки щодо української мови, що це зіпсута російська мова, жаргон, діалект тощо. Стверджувано, що українська мова придатна лише для гумору, та ще для пісень. Ходили усякі анекдоти про українців та українську мову. В останні роки СССР шовіністи на Україні охрестили українську мову «нелюдською» й вимагали, щоб українці говорили «на человеческом языке», тобто людською російською мовою. А влада, що звала себе «інтернаціоналістичною», не добачала у цьому расизму. Навпаки, представники влади самі вдавалися до цієї термінології. Ну, а хто обурювався таким «інтернаціоналізмом», того визнавали «націоналістом» і переслідували аж до заборонення на Сибір.

Отож недивно, що в Росії, а тоді в СССР, інородцям, котрі хотіли «вийти в люди», найбільше шкодило їхнє інородство, їхня другосортність, і вони всіма можливими й неможливими засобами старалися витруїти з себе усе самотутнє, національне.

В обстановці нетерпимости, знущань і гонінь багато українців записувались росіянами. Та записатися росіянином було легше, як змінити прізвище. Від прізвища, як від тіні, важко було втекти. Тоді прийшли на поміч дрібні зміни: Зарудний ставав Зарудновим, Безсмертний — Бессмертновим, Загнібіда — Загнібедовим. Такі зміни було легко здійснити при записах метрик та інших документів. Ясна річ, у таких випадках потрібен був могорич. Дехто вдавався до зміни наголосу

у своєму прізвищі, гадаючи, що такою зміною вони позбуваються своєї другосортности. Так, власники прізвища Гарб'уз, вимагали, щоб це прізвище наголошувалося Г'арбуз. Я знаю хлопця на прізвище Пиріг, який прийшовши до школи, заявив учителям і дітям:

«Я не Пиріг, я — Піріг».

Так йому сказали тато й мама, а їм, очевидно, їхні батьки.

Зараз важко знайти покоління Пирогів, що перехрестили себе на Пірогів. Та колись-то таке переродження мало статися. Бо, якби хлопець був поляком, можна було б повірити Пирогам, що вони Піроги. Але в анкеті хлопця не записано, що він поляк. Отже, Пирогі не були поляками, значить були Пирогами, а не Пірогами.

Законів для перероблення прізвищ немає і в інших державах, але й у інших державах дехто воліє позбутися свого родового прізвища і таким чином «натуралізуватись».

Зміна прізвищ відбувається під тиском обставин, коли людині краще бути не тим, ким він є насправді. Люди думали, що зміна прізвища знімає з них тавро другосортности. Проте, такі заходи не завжди досягають своєї мети. Бож у прізвищі Загнібедов легко добачити, що це прізвище — переробка. Так само у прізвищах Осадчев, Хорунжев, Чепизубов тощо.

Щождо Пірогів, то змінивши наголос, вони стали Пірогами лише у власній уяві. Для оточення вони лишилися Пирогами. Прізвище Піріг так неприродно звучить, що важко було змусити людей вимовляти його на догоду Пірогам.

У всій цій епопеї зміни прізвищ цікаво інше. Що ставалося з Пірогами, Загнибідами, Безсмертними після таких змін? У їхніх душах стався переворот. Вони переставали бути вільними та самостійними у своїх рішеннях. Пирогі ставали тими, кими хотіла їх бачити імперія. Це були вже нові люди з рисами «нової» людини, створенням якої хвалилися большевики. Як бачимо тепер, формування «нової» людини було започатковано задовго до большевиків, ще за імперії, бо вже тоді Абрамцумяни оберталися на Абрамчумових. Мамедогли на Мамедових, а Гарбузи на Арбузових. Разом з такими змінами формувалася й «нова людина».

ДЕМОКРАТІЯ І РАБСТВО НЕСУМІСНІ

ПИТАННЯ: Чи можлива демократія за кріпацтва?

ВІДПОВІДЬ: Про те, що демократія як витвір вільного суспільства у країнах недемократичних обертається на фарс, показали останні вибори в Україні. Виборці економічно й суспільно залежні від місцевих босів — голів колгоспів, голів сілрад, місцевої адміністрації — голосували не так як підказувала їм совість, а як диктували новітні рабовласники.

Юридично в колишньому СРСР рабства нема. Але практично відносини між колгоспниками та «обраними» ними керівництвом — це відносини між кріпаками та феодалами. У цьому феодалному суспільстві запроваджувати демократичні вибори — це робити глум з демократії.

Сучасна демократична преса в Україні рясніє описами, як «демократично» проходили вибори на місцях. Неодмінна присутність на виборчих дільницях голів колгоспів — ніякими законами не передбачена — це чи не найхарактерніша ознака недемократичності і неправосильності проведених виборів. Та й справді, навіщо голові колгоспу бути присутнім на виборчій дільниці?

Іншої причини як впливати на хід виборів нема. Новітні феодалі своєю присутністю застрашували виборців: голосуватимеш не так, як я хочу, скручу в баранячий ріг. А голова колгоспу має необмежені можливості зіпсувати життя «непокірним». Поперше, увесь адміністративний апарат на селі становить суцільну мафію на чолі з головою колгоспу. Бригадири, трактористи, комірники, бухгалтери, касири, ланкові та обліковці — це все штат, підпорядкований і призначуваний головою. Додаймо до цього, що й агрономи, фельдшери, директори шкіл, дільничні міліціонери та «батюшки» РПЦ, у своїй діяльності підтримують місцевих владомощів, завжди тягнуть їхню руку. Тому глибина безправности, в якій перебувають «рядові» колгоспники, нічим не краща від становища колишніх кріпаків. Варто «сірому» трудареві зайти в конфлікт з «владою», як на нього мов з рогу достатку посипляться нещастя. Голова не дасть трактора зорати город. А коли дасть, то тракторист зробить це несумлінно. Бухгалтер не випише йому потрібної чи то соломи, чи то ще чого. Комірник буде зволікати з видачею, а коли видасть, то саме попсоване. Міліціонер прийде із штрафом за невіпорядкований двір чи вулицю. Директор школи і вчителі напишуть погану характеристику дітям. Одним словом, кожна «гілка» влади знайде чим дошкулити непокірному рабові. Нещастя, які впадуть на одного, будуть наукою для інших, щоб не здумали опиратися всемогутній владі.

За такої всемогутності новітніх феодалів годі сподіватися справжнього волевиявлення населення. Вибори-94 це наочно продемонстрували.

Найгірше те, що такі мудрі у взаємочварах демократичні сили, продовж двох років незалежності не збагнули, що уряджати демократичні вибори можна лише, ліквідувавши кріпаччину в Україні. Наголошувалось на необхідності земельної реформи. Як має та реформа виглядати, які стимули треба зробити, щоб зацікавити селян у власному господарюванні, про це ніде ні слова.

Треба було бодай подати на розгляд Верховної Ради законопроекти про обов'язковість надання головами колгоспів тракторів для обробки городів селян, відповідальність і покарання тих голів колгоспів, які цей обов'язок обертають на свою ласку і торгують тою ласкою. Треба було всупереч проколгоспним Президентові й Верховній Раді подати на розгляд Верховної Ради законопроект про неодмінне збільшення присадибних ділянок тих колгоспників, які цього забажають.

У кожному селі знайдуться люди, котрі схочуть збільшити свою присадибну ділянку. Це потенційні майбутні фермери. Треба було ставити питання не про приватизацію землі, що рівнозначне продажеві її тим, хто має гроші, а про видачу її в користування тим селянам, які хочуть її мати. Тим, хто хоче мати бізнес на землі, все одно, чи буде ця земля його, чи він матиме право нею користуватися. У сучасній ситуації

приватизувати землю і справді не можна, але давати її в користування селянам, хто хоче на ній працювати, неодмінна умова і ринку, і економічного розвитку.

Якби у стародавньому Римі раби мали право голосу, вони, ясна річ, голосували б за своїх рабовласників. Що це було б саме так, свідчать вибори-94 в Україні.

Отже, демократія і рабство — речі несумісні.

НІЖ У СЕРЦЕ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

ПИТАННЯ: Чому антиукраїнські сили так наполегливо домагаються визнання в Україні двох державних мов?

ВІДПОВІДЬ: У Вашому питанні вже є відповідь. Антиукраїнські сили висувають вимогу другої державної мови, бо така вимога є антиукраїнською. Її спрямовано на піддрив нашої незалежності.

Ні для кого не секрет, що російська мова в Україні була засобом колоніального пригнічення українців, засобом дискримінації з одного боку, а з другого — засобом асимілятивним: обертала українців на росіян і отже виправдувала окупацію: одна мова, одна нація, одна держава. Цю політику царів цілком успадкувала і червона імперія. Просторікуючи про двомовність, комуністичний Кремль на ділі русифікував Україну. Русифікація крім мовної асиміляції несла зі собою цілий букет антиукраїнських явищ.

Незнання своєї мови українцями значило також незнання ними української літератури, а отже і правдивої історії України. Українська література — її національно-революційний дух — от що найбільше турбувало імперських асиміляторів. Хто не знає мови, не читатиме Т. Шевченка, Л. Українки, І. Франка та інших борців за правду. Правду історії українці мали черпати з імперської літератури, де історичні факти викривлено на користь окупанта: усунуто факти його кривавої діяльності, його злочинів перед людством.

Отже, русифікація — це не тільки навчання українців мови окупанта, це також і вигладження історичної пам'яті українців, вигладження їхньої самобутності, обернення їх на імперське гарматне м'ясо на чолі з яничаризованими нездарками типу Щербицького, Кучми тощо.

Русифікаційні заходи окупантів принесли свої плоди: Україну русифіковано до крайньої межі. І російська мова, не маючи статусу державної, на ділі має більше прав від державної. Отже, той, хто домагається державности для російської мови, дбає не про те, щоб надати російській мові різних прав з українською — вона їх уже має — а про те, щоб позбавити паперових прав мову українську.

Проголосивши незалежність, Україна юридично перестала бути колонією, а коли так, вона має позбутися усіх рис колоніалізму. І надання українській мові статусу державної саме і є кроком у напрямі деколонізації України. Усяка деколонізація вимагає насамперед ідеологічної деколонізації, а саме повернення колоніальному народові

історичної пам'яті. Державність української мови і є тим важелем, який відроджує в українців історичну пам'ять, відроджує свідомість, що вони українці. Надання в Україні статусу державної колишній окупаційній мові припиняє процес відродження історичної пам'яті українців, процес відродження їхньої національної свідомості.

Ясна річ, що і Росія і проімперські сили в Україні шалено опираються усім крокам України в напрямі деколонізації. Пущено в хід усі можливі засоби: шантаж, економічний тиск, наклепи, провокації, агентурні заходи, відверта підтримка п'ятої колони, демагогія. У цій підливній діяльності вимога другої державної мови стала вигідним прикриттям пропаганди проти української незалежності. Не дивно, що першими висунули вимогу другої державної мови саме соціалісти О. Мороза, викривши цим свою антиукраїнську природу. Колишнім імперським коляборантам не до вподоби деколонізація України, відродження українського духу.

Надання російській мові статусу державної позбавить студентську молодь права домагатися українізації викладання у вищих школах. Стане обов'язковим вивчення двох державних мов у школах. На ділі це буде узаконення русифікації усіх сфер життя в Україні, а отже дальше витруєння історичної пам'яті українців, чого палко жадають проімперські сили.

Вимога надання російській мові статусу державної дуже вигідно маскує антиукраїнську пропаганду. Саме тому всі проімперські сили так завзято підтримують цю вимогу. І тому не буде помилкою сказати: хто підтримує цю вимогу, той є ворогом української незалежності.

Виходячи з цих міркувань, доцільно буде подати на розгляд Верховної Ради проєкт закону про визнання вимог удержавлення іноземних мов в Україні за анти-державну пропаганду. І хоч цей закон може не пройти, однак дебатування його на найвищому рівні розкриє очі багатьом на те, що криється за цією підступною вимогою великодержавників.

Згинуть нам одна дорога,
Чи в кайданах, чи в війні;
Хто ненавидить кайданів —
Тому війни не страшні.

І. Франко, «Великі Роковини»

Огляди, рецензії

Галина ХОДА

філолог, старший викладач
Прикарпатського університету

ДИВОСВІТ ДАРІЇ РИХТИЦЬКОЇ

Сторінку за сторінкою гортаю збірку поезій Дарії Рихтицької. Її поетичні рядки вражають мене, як, напевно, вражають кожного читача насамперед невідомою щирістю, навіть дитячою безпосередністю і свіжістю сприймання світу; дивують тим, як ці такі рідкісні у наш час риси поєднуються з філософською мудрістю.

Скільки граней буття
Скільки істин добра
Захованих облич
Перозгаданих таємниць
У Тобі, поете, є?...

Поетеса відкриває таємницю своєї поезії. Виявляється, що її загадка, її таємнича сила у безмежній і болісній любові до рідного краю, з яким розлучила її доля ще в ранній юності.

Як до Тебе прийти,
Як до Тебе зайти?
Та ж снігом замело...
Чуєш, як плачу ночами?...
Стукнула гілка
Об моє вікно,
Вершник зникає
У півтімі темряви.
Вершнику!... Вершнику!...
Зажди!... Зачекай!...
Я ж з тобою
У Київ долину.
Глянь!
Вітер трояндний
Хапає за гриву коня,
Пора нам рушати
В дорогу далеку...
Б'є за вікном
Копитом кінь,
Зоря спадає у море.
Я пробудилась
Зі сну...
Коня уже не було...

Той кінь приходив до неї лише в снах, і лише в снах з'являвся таємничий вершник і кликав-манив за собою на рідну землю. Ранок приходив холодними обіймами чужини.

Міраж життя
Захований у таїнстві
Людської душі — у тайнику шукати
Істину добра для ближнього,
А сутністю буття є тільки Україна.

...І щирими допитливими оченятами дивиться на світ мале хлоп'я і вслухається у диво-казку.

...Далеко-далеко, за морями-океанами, у прекрасній країні, де небо найсиніше у світі, де пташки співають пісні найкращі, де струмки найспівучіші, є гори Карпати, пишні та зелені, величними струнками ялицями вкриті.

А у тих смерекових лісах живе Довбуш.

— А який він, сильний?

— О, він дуже сильний і дуже красний.

Слово до слова нанизується, казка твориться-мережиться, із серця виростає.

Зайшов за обрій час,
Проковтнула
Чужина молоді літа,
Зронити хоч сльозу покути треба.
То може облегшить
Печаль
За втраченим раєм.

Колись полишений край приходив у сні, поселявся пекучою тугою в серці, білим болісним сумом душу з'їдав, оживав у казках, які щедрою рукою перекладала в дитячу душу внука.

Минали літа за літами, а серце — як відкрита рана, біль вихлюпував-ся через край, лягав рядками на папір, і тоді приходило полегшення.

Так з туги і болю народилась збірка «Шовкова косиця», що була видана на початку 1992 р. в місті Детройті. Шовкова косиця-едельвейс-дивовижна і чарівна біла квітка, яку вдається побачити далеко не кожному, бо росте вона високо в горах, на неприступних скелях і урвищах. Лише орли можуть милуватися нею. Шовкова косиця — символ благородства, незламності людського духу, честі. Саме так, а не інакше й могла назвати свою збірку Дарія Рихтицька, дочка карпатських гір, що народилась і виростала в містечку Рожнятів. Серед мальовничої гірської природи, в її житті було багато подій: війна, втеча з рідними за кордон, розлука із старшим братом Мироном, що залишився у рядах УПА, тривожні роки в таборі для біженців.

Але, незважаючи на всі негоди, вона вповні зазнала щастя творчого горіння. Я б сказала, що творчість її — незвичайна. Дарія Рихтицька — це чутливе, відкрите на зустріч людям серце, це душа, немов оголений

нерв. А може, її душу слід би було порівняти з органом, музика якого охоплює всю повноту життя, його найпотаємніші прояви. Художнє слово поетеси змушує кожного зупинитись у шаленому круговерті життя і подумати про незмінне, вічне. Погодимось із Зореславом Самчуком, який у статті «Ужинки величного світобачення» пише: Пройшовши, крізь суворе горнило життєвих буреломів, вона умудрилась зберегти добру, ніжну й по-дитячому беззахисну душу». В сучасному такому прагматичному світі це нелегкий тягар. Поетеса вірна собі і своєму життєвому кредо-шовкова косиця. Людина і Поетеса у ній злиті воедино. Вона уміє зробити поезію життям, а життя-поетичним.

Збірка «Шовкова косиця» вміщає 11 розділів, серед яких прологом є «Мозаїка свободи». Кожен вірш цього розділу — своєрідний вибух чуття любови до рідної землі і болю за її сумну історію. Бо... не забуваймо: сутністю буття є тільки Україна!

Ми ж пишем кров'ю
На своїй землі
Від болю серце скорчилось і в'яне...
Шум даленіс...
І дзвони замирають.
А спогад білим цвітом
Чорного життя
На землю кане.

Хочу звернути увагу ще на таку особливість поезії Дарії Рихтицької, як органічне поєднання її слова з фолкльором, зокрема з народньою думою. До згаданого розділу входить вірш, а радше поема «Дорош», яка і звучанням своїм, і будовою нагадує думу:

Чорне гайвороння туги
В гості прилітає
Чорні круки в хату заглядають,
І Дороша серце
Прикривають...
Дівча з Чорногори
Темну косу заплітає
В темну косу
Євшан-зілля уплітає,
Про повстанців й командира
Пісеньку співає
По усіх горах і долинах
Їх розсипає, розсипає.
Слава про Дороша не вмирає,
Не вмирає...

Будемо сподіватися, що ця дума ще знайде свого виконавця-бандуриста.

Наступний розділ — «Силуєти друзів». Ці вірші — данина вдячності і поваги друзям, як тим, що були поруч, так і тим, від кого доводилось чекати листів місяцями і роками.

Кожний лист — глибока рана,
У кожній рані сплетіння Бога
Для нас незнане...

Листи мов журавлі —
На чужину прилітають,
А потім між друзів їх розсилаєш.

Далі розділ «Люди високих поривань». Це так само постаті близькі і рідні поетесі. Тут вірші, присвячені Ліні Костенко, Олені Телізі, Аллі Горській, Миколі Вінграновському, але над усіма — величезний образ, як душа і совість кожного українця, Тарас Шевченко. З ним веде діалог поетеса, йому відкриває свою душу, разом з ним думає про прийдешнє України, яке невимовно болить їй, як боліло і йому.

Розділ «Згусток радісного болю» — це інтимна лірика. Вона настільки ніжна, що й говорити про неї страшно, щоб не торкнутись грубими руками тендітної і чарівної квітки.

Я збудувала хату
З лучів місяця
До якої заглядала
Тривога чекання,
Долівку засіяла
Травною спокуси
Мереживом вірності
Я накрила білу постіль
Пізнанням неповторності,
А на дверях засвітила
Лямпаду надії,
На яку я чекала здавна...

Розділ «Похоронні плачі» — це вірші, присвячені батькові, матері та іншим близьким людям, що відійшли уже в небуття. Завершує книгу розділ «Туга за Батьківщиною»:

Болю мій,
На попіл спопелілий!
Краю мій, священно пречистий!
Невже ж ще замало
Невинної крові
У Дніпро потекло?
Каліцтвом Чорнобильського одчаю
Дитячі обличчя
Позначено...
Скільки ще кривд
Тобі призначено
Нести,
Скажи?

Мотиви останнього розділу співзвучні з мотивами першого розділу. Бо таке воно поетичне і життєве коло Дарії Рихтицької, центром і сутністю якою є Україна.

І приходять на згадку слова Ліни Костенко: «Коли в людині є народ, тоді вона уже людина».

20 грудня 1992 р.
м. Івано-Франківськ

Юрій СЕМЕНКО

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОСМАЙСТЕР ДВІЧІ ЗМАГАВСЯ ЗА ШАХОВУ КОРОНУ СВІТУ

До 105-річчя з дня народження Ю. Боголюбова

В родині Ю. Боголюбова нас зустріли ніби давніх знайомих — по-українському. Зразу посадили за стіл. А тому, що ми вже пообідали в ресторані, примусили пити чай із коржиками. Дружина гросмайстера говорила мало. Зате радо розповідала про батька старша донька.

Вона перед обідом пішла будити батька. А він лежав мертвий. Болячий жаж її мучить дотепер.

О. Альохін, як бував поблизу, завжди ночував у них, хоч мав досить грошей для комфортного готелю. Хотів наговоритися з своїм приятелем.

С. Тартаковер, коли побачив розтовстілого після голодних років війни Ю. Боголюбова, сказав:

— Ти схожий на здвоєного пішака!

Юхим Дмитрович відповів усміхнено:

— Пішак також може стати ферзем! Я стою перед лінією перетворення!

В другому виданні книги «Ультра-современная шахматная партия» (Ленінград-Москва-1926) С. Г. Тартаковер присвячує окремі розділи Капаблянці, Ласекрові, Таррашові, Боголюбову, якого він називає українцем (стор. 145). Із цієї працею я познайомився щойно в 1994 р. Але вона ж була знайома нашим шаховим знавцям в Україні, які *мусіли* б покликуватися у відвойовуванні українських митців від російських шовіністів на авторитет популярного також в СРСР гросмайстера С. Тартаковера! (Його сестра працювала в Київському театрі І. Франка. Всю рідню С. Тартаковера знищили, як жидів, німецькі нацисти. В Парижі він приятелював з українським майстром С. Попелем).

Мій супутник, талановитий художник-карикатурист, співпрацівник московського «Крокодила» перед війною, росіянин М. Менчуков дещо грубо запитав сестру Тартаковера:

— А як говорив Ваш батько по-німецькому?

— Краще за Вас! — відповіла вона йому в тон. — Приблизно так, як Ваш колега! З подібним акцентом.

Бургомістр зустрів нас привітно. Говорив, як водиться, про все і про ніщо. Тому з Мюнхену я написав йому листа 20.3.1980 р в справі щорічного шахового турніру за бокал Ю. Боголюбова міста Тріберг.

«У Вашому місті понад три десятиріччя проживав один із найбільших шахістів першої половини ХХ сторіччя Ю. Д. Боголюбов. Народжений поблизу столиці України, він тут закінчив свій життєвий шлях. Місто Тріберг, здається мені, мало б великі вигоди, коли б за Вашою згодою влаштовувало щорічний шаховий турнір за бокал

українського шахіста, Вашого співгромадянина, кількарязового чемпіона Німеччини Ю. Д. Боголюбова. Тріберг розташований у кутку між Францією, Швейцарією і Німеччиною. І на турнір прибувало б кілька сотень шахістів.

«Відомо, що місто Бад-Айблінг, що коло Мюнхену, поблизу Австрії, Італії, Швейцарії і князівства Ліхтенштайн, щорічно влаштовує подібний турнір. Він провадиться протягом трьох днів (п'ятниця–неділя) за швейцарською системою. На нього приїздить понад 300 шахістів. Кожен із них витрачає тут близько 500 нм — готель, харчування, кав'ярні чи пивні, таксі, купівля сувенірів на подарунки дома. Це становить досить поважну суму, яка залишається в кишенях місцевих громадян.

Також турнір пам'яті Ю. Боголюбова у місті Тріберг був би й у матеріальному аспекті корисним його мешканцям. Українські шахісти Німеччини ладні взяти на себе організаційний бік проведення турніру, а міжнародний шаховий гросмайстер, чемпіон Німеччини 1978 р. Людек Пахман — обов'язки керівника турніру».

Відповідь, звичайно, надійшла. Негативна. Місто Тріберг, мовляв, уже гідно відзначило Ю. Боголюбова влаштуванням йому кімнати-музею. На більше немає змоги. Кінець — *Schluß!*

Міські управи в Німеччині перебували, як правило, під керівництвом соціал-демократів. Їхня партія слухала в той час своїх членів, прибулих з СРСР. Українці прагнули до визволення, розвалу комуністичної імперії. А Ю. Боголюбова обвинувачували навіть у співпраці з нацистами — грав у шахи (бо мусів!) з якимсь гітлерівським комісаром. Кінець — *Schluß!*

Щойно оприлюднені в 1933 р. архіви Комінтерну («Die Akte Wehner», Rowohlt-Verlag) показали катівську роллю емігрантів, комуністів, які повернулися з Москви. Може найяскравішою ілюстрацією буде Herbert Wehner. Він беззастережно здійснював свої політичні погляди, піднімаючись за підтримкою однодумців вгору по ступенях влади. Герберт Венер був членом КП Німеччини. Втік до Москви. В час масових показових процесів НКВД взяло його (1937 р.) на допити. Рятуючи себе, він зробив доноси не десятки своїх товаришів, яких було знищено. У його «Нотатках» (1946) про це нема, звичайно, ні слова. В уряді став міністром загально-німецьких справ, згодом — головою соціал-демократичної фракції парламенту Західної Німеччини. Після президента республіки, голови Бундестагу (парламенту) та керівника уряду це четверта найважливіша посада в державі. Після смерти Г. Венера (1992) його портрет повісили в Централі СДНП, поряд із попереднім провідником німецьких соціал-демократів Крутом Шумахером — противником «народного фронту» (комуністів він називав червоними фашистами), жертвою нацистів — загинув у концтаборі Бухенвальд. Отже й після смерті співпрацівник і агент НКВД Г. Венер мав досить прихильників і послідовників. А за життя його та таких, як він, влада поширювалася на всю Західну Німеччину. Певно — й на Тріберг.

Див. також Peter Huber: *Stalins Schatten in die Schweiz. Schweizer Kommunisten in Moskau; Gefangene und Verteidiger der Komintern.* Chronos-Verlag, Zürich 1994, 629 Seiten, Fr. 78.-

Львівська шахова федерація влаштовує в листопаді поточного року другий міжнародний жіночий шаховий турнір. Матеріальну допомогу в цьому надали українські емігранти Англії, Швейцарії та Німеччини. В травні наступного року Шаховий клуб «Нова Одеса» (голова-майстер, доктор технічних наук А. Вайнер) проведе турнір-меморіал пам'яті чемпіона України 1953 р. І. Я. Юхтмана.

Час і пора вже влаштувати міжнародний шаховий турнір пам'яті Ю. Боголюбова в столичному місті України, золотOVERХОМУ Києві, де він зробив перші кроки і як людина і як шахіст, ставши згодом провідним українським гростмайстером.

Степан ГАЛАМАЙ

ВИМУШЕНА РЕПЛІКА НА ОДНУ РЕЦЕНЗІЮ

Звичайно, я не любив і не люблю полеміки. Думаю, що не треба знеохочувати тих, хто пробує своїх сил в продукції писань. Чому так? Мені здається, що «пишучих», зокрема на чужині, таки не багато. Не видно, щоб їхнє число зростало.

Тому я й не сподівався, що мусітиму писати репліку на рецензію авторства д-ра Анатолія Бедрія. Цілком несподівано тут намоталась «афера»... Я написав з трудом, бо «творив» її може більше ніж 5 років, а ще довше збирав власні ошадності, щоб видати її власним коштом і то після моєї операції в 1990 р. Назва книжки цілком пристойна: *«Боротьба за визволення України: 1929–1989»*. Вже появилось кілька прихильних рецензій. Цікаво, що об'єктивну і гарну та прихильну рецензію авторства кращого критика д-ра М. Лози надрукував лондонський «Визвольний Шлях», в якому я перед 17-ти роками був деякий час Головним редактором — після смерті Григорія Драбата, який був довголітнім Головним редактором. Та зовсім ненадійно «В.Ш.» надрукував в квітневому числі 1994 р. другу рецензію на ту саму книжку, але таку, що я хоч не хоч мушу назвати прискіпливою і аж ніяк не зичливою.

Та це ще не кінець отієї «афери». Виявляється, що теперішній редактор перетримував на протязі двох літ в своїй течці цю Анатолеву рецензію, бо мабуть вагався чи сумнівався, чи її надрукувати, така вже вона переперчена.

Другу, критичнішу, рецензію на добру книжку проф. д-ра Степана Галамая, члена Редакційної Колегії журналу, я узяв на сторінки журналу тому, щоб при допомозі двох рецензій звернути більше уваги читачького загалу до цього книжкового видання. В додатку, в тому часі наша редакція ще не мала тієї книжки. Її ми отримали вже по надрукуванню рецензії д-ра А. Бедрія.

Це не перший випадок двох рецензій на одне видання на сторінках «Визвольного Шляху» — Відповід. Редактор.

Чому всетаки надрукував? Що заохотило? Ледви, чи бажання допомогти авторові в розпродажі книжки... або ж чи забракло матеріялів до числа журналу... чи для протипаги? (тамтим рецензіям) А може в ім'я дружби?

Пригадую читачам, що моя книжка складена так, що повинна була підтвердити, обоснувати тезу про незнищенність нації і віру в перемогу націоналізму і про це я неоднократно нагадував (що й зауважив і рецензент). Для цієї мети служив перегляд (то не історична монографія!) боротьби ОУН-УПА-УГВР. Книжка не мала бути *strictu sensu* (в точному розумінні) історією руху. Рецензент прочитав там в книжці і націоналізм, і націологію, і ідеологію. То й добре, що вони там є. Але ж основна тема чи напрям книжки, то такі **переконання**, що ніякі біди, переслідування і геноцид не зупинять боротьби за здобуття самостійної Держави... Рецензент, як виглядає, шукав для себе аргументів проти книжки, бо, напр., зауважує, що «заголовок дещо дезорієнтує (кого?)», бо праця написана 1987 р. а деінде 1988 р. і тому він собі дозволяє змінити заголовок на інший: це ідеологія українського націоналізму і осмислення ролі тридцятників в ОУН». А автор думав собі інакше, так і не знав сердечний, що то рецензент знає краще від нього самого, що автор мав на думці... Буває й таке диво.

Таких місць, що спираються на здогади рецензента або виникають як внаслідок неуважного читання книжки або писання внаслідок завідомо прийнятих ідей в рецензії знаходимо більше. Як ось, наприклад: а) дату написання книжки, б) ніби протягування ідеологічної лінії д-ра Ю. Вассіяна, що був, на думку А. Бедрія, «мельниківським» ідеологом, чи в) замало в книжці про «перестройку». Через ті радше штучно підібрані приклади, що їх для критики протягує рецензія — я уважаю ту рецензію кривдячою для автора або прискіпливою.

Якби уважніше читав мою книжку А. Б., то б зауважив, що слова (мова) «коли пишуться ті рядки» не стосується написання всієї книжки, але виключно до рядків про війну Ірану з Іраком, що ось в 1987 р. тягнуться бої вже 8 років. І не треба б авторові А. Б. шукати заміту про те, що «заголовок дещо дезорієнтує».

На 53 стор. є речення про Вассіяна: як член ідеологічної Комісії він написав «Ідеологічні основи націоналізму...». Друге речення подає: ті «Загальні означення „зберегли свою актуальність...“». Але ж ті два речення **не треба** зі собою в'язати, що мабуть зробив А. Б.

Кожен націоналіст знає, що «загальні означення» (заглянути б до «Зеленої книжочки БУП») не є ніяке продовження речення про реферат Вассіяна, бо «Загальні означення» є наче преамбула або вступна частина до постанов Великого Збору ОУН з 1929 р. Я не міг припускати, що націоналісти не знають «Загальних означень»... Мені бажалось підкреслити, що ті, хто укладали постанови і вступну частину п. н. «Загальні означення», дуже добре схопили не легкі ідеологічні тези і вони (тези) майже не підлягали зміні в часі наступних Зборів або зберегли свою актуальність, бо їх майже дослівно переписували...

Я був заскочений тим, що А. Б. так ніби сугерує, що я протаскую в своїй книжці «лінії» Вассіяна. Чому це робити, коли ніде я не висував філософії д-ра Вассіяна? Ось тому для мене рецензія є прискіплива...

Правда, я знав одного Друга, який мені прямо заявив, що він не любить д-ра (стислої філософії) Ю. Вассіяна. Те саме написав у вступі до книжки Вассіяна і З. Книш, але пояснив, бо Вассіян тяжко пише. Так, філософія — не легке читання. Наприклад, Імануель Кант дуже важко пише, але треба читати. Може А. Б. не знає, що мені приходилось на IV Великому Зборі 1968 працювати в ідеологічній комісії, а членами її були такі голови, як проф. Ленкавський С., філософ, проф. І. Вовчук, д-р Б. Рибчук (що його помилково А. Б. зарахував до військовиків?) і інші. Чомусь ні там, ні ніде інде не видвигав я якоїсь ідеологічної «лінії» д-ра Вассіяна, хоч знав його і не зараховував до мельниківських ідеологів. Пояснення А. Б. про Вассіяна — це шукання замітів проти книжки **«Боротьба за визволення України»**. Через такі і подібні речення я вважаю цю рецензію неприхильною, побудованою штучно на непильно прочитаних вирваних висловах...

Також рецензент написав, що ніби в мене немає про «перестройку», мовляв, бо книжка написана в 1987 (ось чому йому потрібна була ця дата, хоч в наголовку написано 1989, а точніше рік пізніше). Я ж не хотів дати цілий розділ для перестройки і сказав, що Горбачов насправді тільки здійснив косметичні поправки... А все таки в індексі подано про перестройку ст. 135, 193, 251, 264, 284... Напевно можна б децю більше, але як може рецензент твердити, що ніщо немає? Йому йде про накопичення замітів так, щоб позитивні оцінки ніби присипалися попелом...

Про УПА в книжці згадується частенько. Ось для прикладу на ст. 222: «рейди УПА розгромлювали німців та червоних. Успішно очищено від большевицьких загонів області Кам'янець-Подільську та Житомирську ... шефом штабу став член Проводу ОУН майор Дмитро Грицай (пізніше генерал Перебийніс), полк. Д. Клячківський (Савур) став командиром УПА-Північ, а ген. Ступницький-Гончаренко був і далі Шефом Штабу (ст. 223)». Проголошення Головного Командира Р. Чупринки звучало: «ми віримо в силу і воскресіння України...» Подібні висловлювання про УПА на ст. 90, 98, 137, 162, 163, 175, 213 і ще в інших 16 місцях книжки, рівнож про УГВР, ст. 175 і ін. Я також писав в тій своїй книжці задовго перед відкриттям архівів, що в майбутній справді самостійній Державі буде також потрібно (ст. 224, 11 рядок з долини) на підставі архівних джерел встановити статистику жертв... (те тепер здійснює полк. В. Коваль, наступник Чупринки, за що хай йому буде честь і слава!).

Також зайво і неправдиво в своїй рецензії стверджіс А. Б., що ніби то мало є про УГВР та АБН (хоч на ст. 31, 35, 37 і на ін. читач знайде про АБН, а на 175 про УГВР). Тут треба пам'ятати, що книжка не мала 500 ст., а тільки 343 і охоплює період 60 літ, то ж матеріалу назбиралось силу-силенну.

Я рівнож відкидаю закид про те, що ніби я чомусь не писав про військовиків. Анатоль Бедрій на ст. 503 «Визвольного Шляху» ч. 4 за 1994 р. написав: «у вичислюванні провідних „тридцятників“ автор пропускає тих, котрі працювали в секторах військовому, боєвому, розвідному, господарсько-фінансовому і зовнішньо-політичному. Але без цих людей ОУН була

б не існувала». І пощо таке писати? Адже відомо, що ці високі старшини УПА скорше були членами ОУН, а щойно потім військовиками ... Він називає ряд імен військовиків і знов помиляється. Якраз про багатьох із них в книжці написано чорне по білому. Напр. про Головінського на ст. 143 чверть сторінки, про Колодзінського на ст. 144, 180 (воєнна доктрина), про Шуха ст. 5, 284 і ін., про Гриця ст. 214, 223, Карачевського ст. 214. Також про багатьох інших. Не буду всіх вичисляти, бо продовжувати зайво. А між ін. чомусь зачислив д-ра Б. Рибчука, який в молодості при копаному м'ячі зламав ногу, яку лікарі погано зложили і він ціле життя налягав на ногу і не був військовиком, про о. Чемеринського не чув, чи він був військовиком...

Цей уступ в рецензії про військовиків для мене болючий. Якраз навпаки, я завжди був близько до військовиків. Я закінчив в Кракові старшинський курс. Там моїми викладачами були: Кузьмінський (історія воєн і теренознавство), Карачевський (впоряд), Босий (внутрішня служба), Кук (партизанка), проф. Тесля (мапи, картографія), Сидір (служба зв'язку) і т. п.

Слухачами курсу разом зі мною в тому часі м. ін. були Легенда, Климишин, Оленчак з Почапів, що його я подивляв, як він переборював свій брак підготовки, а далі В. Охримович, якому трапилось при команді «позір» сказати ще й «прошу позір»...

Ще б зупинитись на «Геополітиці», організаторах та несистематичності в моїй книжці.

Це рецензент вкладає мені в уста те, чого я не твердив. Я не твердив, що я обстоюю погляди Ю. Липи, а лише згадав про таку думку Липи. Не маю підстав, щоб приймати ту чи ту геополітичну теорію (школу).

Що ж до організаторів, а рецензент додає слово «формотворців» (варто б цей термін здефініювати) і ділить їх на «старших» і молодших. І жив він деякий час в Німеччині і зустрічав О. Тюшку і Я. Стецька, і не знає, що не було того, щоб зачислювати першого до молодших, а другого до «старших», бо, напр. О. Тюшка був на 4 роки старший за Я. Стецька й іноді навіть так ніби поведився...

Я назвав 8 організаторів, а Анатоль Бедрій думає, що було більше. Не буду спорити. І все таки цікаво: а скільки було б вже їх досить, щоб задовольнило рецензента? Все таки хочу пояснити, що я назвав тих, які на мій персональний осуд мали, сказати б, особливий талант з'єднувати собі симпатії і послух, заохочувати і досягати успів у веденні людей, організувати менші і більші групи, надихати їх ентузіазмом.

Чимало написав рецензент про несистематичність і навіть вколов таким, що тільки один розділ був систематичний. А може автор має право на свою систему? Все таки хочу зауважити, що такі розділи, як 3-й, 4-тий, 7-мий, 13-й є систематичні. За той заміт я не дуже ображаюсь. Може можна б трохи систематичніш...

Про бібліографію — попередній рецензент д-р Лоза вважав мою бібліографію якраз протилежно до Бедрія багатою, доброю. Ця бібліографія була селективна або вибіркова, а А. Б. не назвав книжок, що їх пропущено. Подібно щодо мови він не назвав моїх мовних огріхів. Між мовниками бувають дискусії щодо мови.

На кінець, скільки я не застановлявся, то ніяк не міг розгадати загадки: для якої мети написана така рецензія? І деякою рекомпенсатою для мене є отримана інформація зі столиці Зах. України від викладача історії України про те, що вони в класі вживали мою книжку. Цікаво, що молоді школярі зацікавились і ставили запитання, як підбирались, організувались члени ОУН...

Українська Інформаційна Служба і УВС

- Це одинока у Великій Британії зареєстрована установа, що розпоряджає великою модерною друкарнею, в якій друкуються сливе всі українські періодичні пресові видання, видання книжкові та брошуровані;
- це також установа, що заступає інші українські пресові видання в діаспорі і в Україні, приймає передплати для них і на випадок потреби полагоджує інші справи;
- друкарня УІС приймає і виконує замовлення також мовами народів Східної Європи й англійською;
- в Адміністрації УІС можна замовляти раніші книжкові та брошуровані видання.

*The Ukrainian Information Service, Ltd.
200 Liverpool Road, London N1 1LF, Great Britain*

Tel.: 0171-607-6266

Fax: 0171 607-6737

ЗАСТУПНИКИ «ВИЗВОЛЬНОГО ШЛЯХУ»

АВСТРАЛІЯ:

*Postup Ukrainian
Co-operative Trading Society,
902 Mount Alexander Road,
Essendon, Victoria, 3040.*

КАНАДА:

*The League of Ukrainians in Canada
140 Bathurst St.,
Toronto, Ont., M5V 2R3*

АРГЕНТИНА:

*W. Zastawnyj
1425 Soler, 5039 – BS AIRES.*

НІМЕЧЧИНА:

*"Schlach Peremohy"
8000 München 80,
Zeppelinstr. 67.*

БЕЛЬГІЯ:

*Mr. O. Kowal
72 Blvd, Charlemagne,
1040 BRUXELLES.*

США:

*Mr. H. Cebrij
136-2nd Ave.,
New York, N.Y., 10003.*

ФРАНЦІЯ:

*Union des Ukrainiens de France
186, Blvd. St-Germain,
75261 PARIS Cedex 06.*

Офіційним представником «Визвольного Шляху»
в Чехії і Словаччині є п. рег. Микола Шатилов.

**»ВИЗВОЛЬНИЙ ШЛЯХ« — ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНИЙ І НАУКОВО-ЛІТЕРАТУРНИЙ МІСЯЧНИК ДЛЯ
ВСІХ: КОЖНОГО УКРАЇНЦЯ І КОЖНОЇ УКРАЇНКИ. СЛУЖИТЬ
ТІЛЬКИ ІНТЕРЕСАМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ І РОЗБУДОВІ ТА
ОБОРОНІ ЙОГО ДЕРЖАВНОГО ЖИТТЯ!
СПОВНІТЬ СВІЙ ОБОВ'ЯЗОК: ВПЛАТИТЬ ПЕРЕДПЛАТУ,
ПРИЄДНАЙТЕ НОВИХ ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ТА
РОЗПОВСЮДЖУЙТЕ ЙОГО ВСЮДИ, ДЕ ЖИВУТЬ УКРАЇНЦІ.**
